

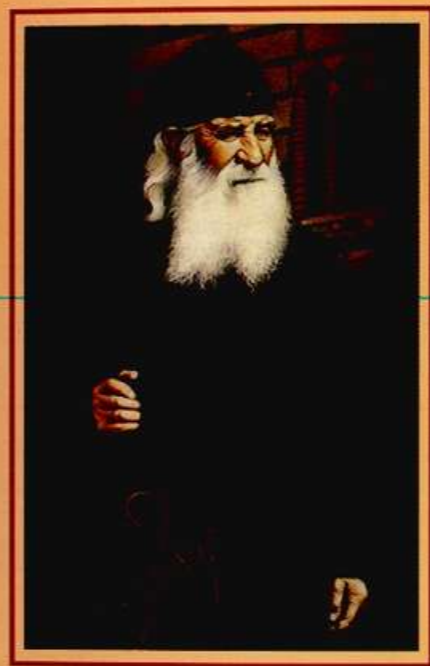

“Бог постаје човек, да би човек
постигао Бог по благодаћу у богочове-
чанском телу цркве, и то помоћу све-
тих богочовечанских зајевести: све-
тих богочовечанских тајни и светих
богочовечанских врлина...”

Богочовек Христос је савршено
оличење и савршено остварење свих
божанских врлина и свих божанских
блаженстава. Зато су све врлине иу-
не непобедиве божанске силе. Усвоји-
ли их, човек савлађује у себи све гре-
хе, сва зла, све смрти, и осигурава се-
би бесмртност и живот вечни...”

ЕВАНЂЕЛСКА ЛЕСТВИЦА ВРЛИНА СВЕТОГА АВЕ ЈУСТИНА

ЕВАНЂЕЛСКА ЛЕСТИЦИА ВРЛИНА

СВЕТОГА АВЕ ЈУСТИНА

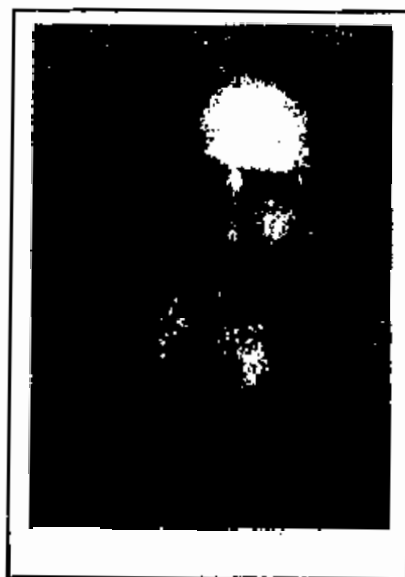
Преподобном
Ави Јустину

Тройар, ѓлас 8:
Православља сладост, нектар премудрости,
Оче Преподобни,
излио си у срца верних као богатство;
животом својим и учењем
показао се јеси жива књига Духа,
Јустине Богомудри,
моли Христа Бога Логоса,
да ологоси оне који те поштују.

Кондак, ѓлас 8:
Богочовечно живот свој си оврлинио,
мерило свега имао си Богочовека,
достигао си Њиме висину богословља;
сада Њиме на сву вечност наслађујеш се:
дај нам благодат твојим светим молитвама,
с вером кличући: радуј се Оче Преподобни!

*с ѓев Аѓанасија јеромонаха,
Св. Гора 1979*

Ава ЈУСТИН
ПОПОВИЋ

(Б1)	Празничне беседе
(Б2)	Недељне беседе
(Б3)	Пасхалне беседе
(ПБП)	Пут богопознања
(Дост)	Достојевски о Европи и Словенству
(Урв)	Философске урвине
(Светосав)	Светосавље као философија живота
(Дог1)	Догматика Православне Цркве I
(Дог2)	Догматика Православне Цркве II
(Евмат)	Тумачење светог Еванђеља по Матеју
(Ејов)	Тумачење светог Еванђеља по Јовану
(1кор)	Тумачење 1. Посланице Коринћанима
(2кор)	Тумачење 2. Посланице Коринћанима св. ап. Павла
(Ефес)	Тумачење Посланице Ефесцима св. ап. Павла
(Флп)	Тумачење Посланице Филиплјанима I
(Кол)	Тумачење Посланице Колошанима
(ПЈБ)	Тумачење Посланица светог Јована Богослова
(Галат)	Тумачење посланица Галатима I
(Сол1)	Прве Солуњанима I
(Сол2)	Друге Солуњанима
(Бг)	На Богочовечанском путу
(Екумен)	Православна црква и екуменизам
(Зен)	Зеница трагизма

I Пролог	9
II Методика оврлињења	11
III Светотајинска методика оврлињења	23
1. Света тајна Крштења	25
2. Света тајна Миропомазања	30
3. Света тајна Исповести	31
4. Света тајна Причешћа	33
5. Света тајна Брака	36
6. Света тајна Свештенства	37
7. Света тајна Јелеосвећења	38
IV Еванђелска лествица врлина	41
1. Вера	57
2. Љубав	65
3. Нада	76
4. Молитва	78
5. Пост	85
6. Смерност	88
7. Милосрђе	91
8. Кротост	94
9. Покајање	96
10. Правда	100
11. Истина	104
12. Доброта	113
13. Жалостивост	123
14. Трпљење	127
15. Милостиња (свемилоост)	131
16. Уздржљивост	133
17. Целомудреност (здравоумље)	134
18. Праштање	141
19. Чистота срца	143
20. Братољубље	147
21. Богољубље	151
22. Светост (свети живот)	153
Фусноте	162

I Пролог

Две стварности су најсвевередносније и најважније: Бог и човек, Богочовек и душа човекова. Једино Богочовеком човек може наћи душу своју. Не тражи ли је Њи-ме, никада је и не нађе.¹ Сав у човеку, и сав ради човека Бого-човек Христос води човека свима богочовечанским путеви-ма ка Богу, осигуравајући му бесмртност и живот вечни.

Све што је потребно човеку за живот вечни на земљи и на небу, он то има у Богочовеку – Господу Христу. Госпо-да пак Христа човек стиче вером у Њега. Нема сумње, под-вигом еванђелске вере човек преноси Христа у себе и себе у Христа, постепено оваплоћује Христа у себи, облачи се у Христа. Отуда, одузети човеку Богочовека и није друго него одузети му све и сва у свима световима.²

Једино назида ли себе на Богочовеку као на темељу, човек може изградити из себе Божју грађевину, бесмртно и вечно биће.

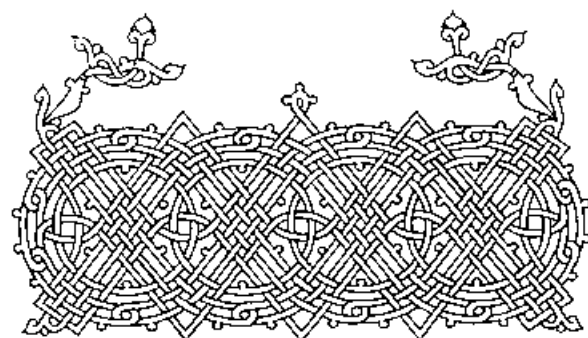
Све што је Богочовек Христос чинио, чинио је да би показао и доказао да све то може и човек чинити само помо-ћу Богочовека и Богочовеком, само када вером у Богочове-ка обогочовечи себе. Доказ? Апостол Петар и остали свети чудотворци. У њима је човек помоћу Богочовека дошао до

правога себе, до своје истинске моћи и свемоћи, до владања над природом и њеним стихијама.³

Бог постаје човек, да би човек постао Бог по благодати у богочовечанском телу цркве, и то помоћу светих богочовечанских заповести: светих богочовечанских тајни и светих богочовечанских врлина.

Пример савршене сарадње Бога и човека дат је у Бого-човеку Христу: у Њему човек драговољно сарађује Богу савршено у свему, од најмањег до највећег, и показује се као први савршени и прави човек у историји земље... закон рајског живота: сарађивање Богу. Чиме? Вршењем воље Божје, живљењем кроз свете тајне и свете врлине и у ономе што је Божје.⁴

Богочовек Христос је савршено оличење и савршено остварење свих божанских врлина и свих божанских блаженстава. Зато су све врлине пуне непобедиве божанске силе. Усвоји ли их, човек савлађује у себи све грехе, сва зла, све смрти, и осигурава себи бесмртност и живот вечни.⁵

II Методика оврлињења

Гледано из Христа (=Sub specie Christi) по ави Јустину је јединствени метод реалног познања у саовлашћавању субјекта са објектом кроз етичку тријаду. Отуда све методе човековог узрастања у Богу и по Богу Ава сублимира у један свеметод: **Богочовечански**.

Ава и пише о томе да се у човеку хришћанину формирају врлине одликују од врлина осталих религија и философских етика не само садржином, него и методом. "Еванђелске врлине имају своју специфичну богочовечанску садржину, и у њој – свој специфични богочовечански метод. А својом беспримерно савршеном богочовечанском Личношћу, и својим беспримерно савршеним богочовечанским животом, Господ Христос је и показао и доказао: да је богочовечански метод живота – једини природан и једини нормалан метод живота.¹

Што се човек више подвизава богочовечанским подвизима – врлинама, све више упознаје Бога; што више упознаје Бога, све се више подвизава. Стога се може рећи да је богочовечански метод емпиричан, експерименталан, прагматичан: Ко хоће да твори вољу Божију, познаће је ли ова наука од Бога (Јн.7,17).

Нађе ли се човек у Христу, налази се у једном сасвим новом свету, у коме се живи једним сасвим новим животом: животом светих тајни и светих врлина, то јест светих богочовечанских сила. Од њих је прва – вера. А са њом и за њом, све остале свете тајне и свете врлине: Крштење, Миропомазање, Причешће, љубав, нада, молитва, пост, кротост, милостивост, жалостивост, смиреност, доброта, правда, покајање, исповест и друге.²

Суштина тајне богочовечанског метода, по ави Јустину садржана је у светој тајни Причешћа. Јер све Његово постаје твоје кроз свето Причешће и остале свете тајне; и сврх тога: сам Он постаје твој и ти Његов: ти сав у Њему и Њиме и ради Њега, али и Он сав у теби и тобом и ради тебе... Кроз свете тајне и свете врлине Он се, свесмирени и свечовекољубиви и свежалостиви, усељује у тебе, настанује у теби, оваплоћује у теби.³ Ава је писао да су све еванђелске добродетељи (врлине), на челу са вером, небески хлеб вечнога живота, којим хранећи се, човек обесконачује себе, освећује себе, обесмрћује себе, облагодаћује себе, усавршава себе до крајњих граница своје боголикости.⁴

Све Богочовеково постаје човеково у Цркви, кроз свету Литургију и у светој Евхаристији. Отуда се може рећи да је богочовечански метод оврлињења истовремено и еклисиолошки, односно саборни, богослужбени, односно литургијски, односно евхаристијски, молитвени, епиклетичко-благодатни, светитељски. Он је практично-емпиријски, светотајински. Оно што је најважније јесте чињеница да је богочовечански метод сотиријски, тј. спасењски, јер је сав окренут човеку и његовом спасењу из царства зла, греха, смрти и ђавола, како је стално понављао ава Јустин.

Богочовечанска заједница свих верних који чине тело коме је вечни Господ Исус Христос глава је Црква. "Као што је Он "Пут", тако се већ у Делима Апостолским и Црква његова и његово учење такође називају "Путем". То је "пут коме се припада и који је као и Он прогоњен, који се упознаје "тачније" и којим се ходи, који ће бити клеветан, који се припрема... То је "блиски и живи пут", који нам је Он подарио и отворио "завесом", тј. телом својим – Црквом. Дакле,

као што је Он Пут, тако је и Црква његова, као његово богочовечанско Тело – исти тај Пут, јер у суштини она је истоветна са њим, као што је истоветан и његов начин живљења и богочовечанског делања – са њеним начином живљења и делања.⁵ Отуда метод којим се у Цркви оврлињује може бити само еклисиолошки, црквени метод оврлињења човека.

Еклисијалност, црквеност, саборност човековог бића заснована је на начину човековог постанка и на тајни Богооваплоћења. Поред социјално-етичке, обухвата још и битнију, логосну (егзистенцијално-онтолошку), космичку и историјско-есхатолошку пуноћу, саборног, богочовечног живљења. Она се остварује кроз човеково заједништво са Богом, са другим човеком и светом.⁶ Црквеност човекову потврђује пре свега Богочовечна тајна на којој почива и којој стреми.

Црква је непрекинути подвиг исте вере и истог живота јуче, данас и сутра. Зато је у њој све саборно. У живом животу сва је Богочовечанска прошлост Цркве увек присутна као данашња стварност и савремена садашњост. У Цркви: сва је прошлост садашњост, и сва садашњост прошлост. У самој ствари: у Цркви и постоји једино – безобална садашњост.⁷ Црква је тако непрекинути и непрекидни раст истог живота и исте вере.

Богослужење је "дисање Цркве" а богослужбена методика је једино могућа методика освећивања и преображавања целокупне творевине и времена, али и узрастања и оврлињења човека. Литургија са светом евхаристијом као њеним срцем је најважнији и једини извор и метод целокупног човековог живота. Она је обасјавање човековог живота и његово окретање ка Богу као извору светлости и живота. Литургија се тако открива човеку као тајна радосног гледања Бога лицем к лицу. И тим гледањем сјајног лица Божјег човек постаје способан да у светлости Духа посматра и сав свој живот, све што ради и што јесте. И тако просветљен он може гледати и лице свога ближњег и општити са њим. Тако човек кроз свету Литургију осаборњује себе и постаје члан заједничког тела Цркве.

Пошто је хришћанин "храм Божји", у коме "живи Дух Божји", то његов живот није друго до стално богослужење.

“Где, човек си хришћанине! Хришћанине, срце твоје то је престо Божји, престо на коме ти стално жртвујеш душу своју Господу Христу. Приносиш је на жртву. А савест, то је тамјан којим кадиш чудесног Господа Исуса! Молитва, то је истина, та осећања твоја нека буду свеће које горе пред Господом Христом. Мисли твоје нека буду муње светог живота! Покајање твоје нека буде ђакон душе твоје! Љубав твоја јеванђелска нека буде свештеник твој, а смирење нека буде владика.⁸ А мисли његове, а осећања његова, а дела његова – безбројна кандила која неугасиво горе пред њима. А његове еванђелске врлине – златне кадионице, из којих се стално разлива миомир његових измирнски мирисних еванђелских расположења.⁹ Ето, нека се тако у теби врши непрекидно служење Богу. “Богослужење по самој својој природи поседује у себи вечно обнављајућу силу, садржећи у себи незастариве методе човековог преображаја.”¹⁰

Молитвеност је унутрашње својство Цркве, а једино молитвена методика је “у стању да открије најскривеније дубине људског бића и да сабере све људске моћи у један јединствени двиг према Вечном, откривајући тако и неизрециве дубине Вечног и омогућајући Вечном, отвореношћу човека и отварањем да га оно собом оплоди, пробуди, уздигне и преобрази, преображавајући кроз њега и у њему, и овековечујући – време, твар и његова дела.”¹¹

Оврлињење човека остварује се епиклетичко – благодатном методиком. Она означава да се овај процес може остварити само призивом Духа Светога, животворног, који собом “освећује и просвећује наш живот, наша дела, све наше у времену и у вечности”. Само човек озарен Духом Светим у стању је да открије прави начин и пут којим се долази до Истине. Само онај који се испуни силом Духа Светога може открити јединствени пут задобијања пуноће Истине и Живота у Христу Господу. Царство Божије настаје у човеку када се у њему благодаћу Божјом низведе Дух Свети; када дух свој човек потопи у Духу Светом. Дух Свети је онај “који уводи у сваку истину”, тј. који открива тајну правога Пута који и води и уводи у живот вечни. Без Духа Светога немогуће је проналажење истинског метода и развијање пра-

ве методике оврлињења. Јер, “без Духа Светог дух човечји се спаруши, опатуљи, увене, закржља, и није способан ни зашта велико, узвишено, бесмртно, вечно, божанско. Он се сав окрпељи, и сав зарије у овај свет, у временско и пролазно; и кроз све то стално умире и изумире, али да никад не умре, јер је саздан бесмртним. Бити без Духа Светог, то и јесте смрт за дух човечји. То је духовна смрт. Без Духа Светог живот духа човечјег је стално умирање, без моћи да се умре, стално самоубијање, без моћи да се икада изврши потпуно самоубиство. Његово је стварно самоубиство када истера из себе Духа Светог, Духа Божјег, када остане само при својој природи, човечански наг, откинут од свега Божјег, затворен у себе, сатански сам и усамљен. То је онај сатански солипсизам, у коме дух човечји прогласи себе за свој идол, за свој самоидол. А у томе се и састоји пакао, и вечне муке духа људског.”¹²

Разуме се, при томе дух људски није аутомат, није мртво оруђе којим Дух Свети рукује и дела, већ живи сарадник Духу Светом. Под утицајем Духа Светог он се сав претвори у делатност, јер помоћу светих врлина претвара благодатне силе Духа Светога у своје: уноси их у све састојке бића свог, разлива их свуда по себи, и оне учествују у свима његовим мислима, и осећањима, и хтењима, и делима, и речима: једном речју: у васцелом животу његовом.

Свети Оци и учитељи Цркве непрекидно учествују у богочовечанском животу Цркве благодатним дејством Духа Светога. Црква као богочовечанска заједница и као Пут и јесте “пут светих”. Тај Пут је за њих Господ Исус Христос. Он је за њих био унутрашња сила, која је покретала њихово биће и мењала и уподобљавала њихову личност. Тај пут је био “светлост ума и срца њиховог и путоказ стопама њиховим.”¹³ Тако се богочовечански и духоносни метод и методика Цркве откривају и показују и као светитељски метод и методика. Значи, “методика оврлињења је методика Светих, а метод Светих је метод угледања на Христа и на његове Апостоле. То је метод безрезервног идења за Христом и хођења његовим светим путем (“ко ходи за мноме неће ходити по тами, него ће имати светлост живота”, Јн.8,12), “зајед-

но са свима светима". То идење за њим је у ствари живљење у Христу и сагласно Христу.¹⁴

Метод светитеља није нешто што је "резултат индивидуалног домишљања појединаца, него саборног доживљавања једне и исте свеобухватне и неисцрпне Истине". Отуда је њихов метод **саборни**, а њихова методика **саборна методика**¹⁵. Живећи и подвизавајући се у Цркви, том Телу Господа Исуса Христа, сви свети и ми са њима саборно се васпитавамо "свим богочовечанским бићем Цркве и целим богатством свог саборног Предања и историјског светитељско-исповедничког опита и доживљаја Христа".¹⁶ Само онај који "живи, мисли, дише саборним Предањем и животом Цркве" може пронаћи овај метод и може се њиме васпитавати и оврлињавати. У Цркви се сви уче непрестано и сви сарађују на спасењу и преображењу свих. Само у Цркви и кроз Цркву може се постати учитељ "пута који води у живот вечни". Тај пут пронашли су свети Божји људи, не само за време свога земног живота. Они, пресељени у вечност и Царство небеско, и даље светле, привлаче и просвећују и васпитавају својим светим примером, подвизима којима су се уподобили Господу и његовим ученицима. "Тако је Светитељска саборна методика органски продужетак методике Пророка и Апостола."¹⁷

У Цркви је све саборно, али је у њој узрастање не теоријско, већ искуствено, практично. Ава Јустин је о томе писао: Да је Бог Логос хтео да се ми спасавамо на теоријски, апстрактан начин, Он не би ни силазио у наш свет, не би се оваплотио, очовечио, и сав остао у свом Богочовечанском телу, Цркви. А Он је то учинио, да бисмо ми живели у Њему и Њиме, и били у Њему и са Њим: у Богу, пред Богом, са Богом. Зато у Христу говоримо, у Христу творимо, у Христу живимо, у Христу бесмртujemo.¹⁸ То је основно начело новозаветног христопознања: **видети и сведочити о виђеном**. Дођи и види Исуса, и отпашиће све сумње, сва проверилачка питања. Јер видети Њега, значи видети Месију, сем ако човек намерно не ослепи све очи душе своје, да не би виделе и откриле у Њему Месију и Бога.¹⁹ "Сами чусмо и познасмо", – то је најсигурнији начин да се Христос упозна. Треба сам доћи у

лични додир са Њим; сам Му постављати питања и добијати од Њега одговоре.²⁰

Свети апостол Филип је у праву: дођи и видети Исуса, то је све, сва апологија, сав метод христопознања. Само треба доћи у лични додир с Њим, прићи Му отворено, испитивачки, проверилачки искрено, и Он ће души богочежњивој показати да је Месија, Спаситељ, Бог. Све се ту заснива на личном, непролазном искуству. Од човека се тражи само искреност, онда Господ Исус казује Себе, показује да је заиста Месија, заиста Бог и Господ.²¹ Ава овом методу додаје и још један: **опипај и види!** Спаситељ не избегава и ту грубу експериментацију (за све скептике апологија да би се уверили у стварност Богочовека и свега Његовог) – разлика од **дођи и види!**²² Јер, упозна ли човек експериментално, емпијски, опитно, лично Богочовека Христа, мора као Тома узвикнути радосно и усхићено: Господ мој и Бог мој!²³

Од узора живљења, од критеријума по коме се равнамо, од "узвишености или нискости" зависи и узвишеност или нискост самог тог живљења... Губљење критеријума или његово сакаћење води губљењу осјећања и разликовања моралног и аморалног, добра и зла, врлине и гријеха.²⁴ Само од тога колико смо сами оврлињени зависи како и колико можемо предати другоме и открити путеве савршеном животу. "Само онај који доживи Христа као "блиски и живи пут" и који се испуни силом Духа Светог у стању је да води друге путевима правде Божје и спасења. Отуда методика оврлињења може бити само **искуствена**. У овоме важи једно правило кога су се увек Свети, који су путем врлина ходили, држали: никада нису саветовали другима оно што сами нису претходно испунили. Ова методика потврђује да се узрастати у човека савршена може не причањем, већ живљењем у Христу као вечној Светлости.

Искуствени метод органски је повезан са практичном страном човековог живота, па се слободно може рећи да се само "Праксом узлази до боговиђења, созерцања боготајне". Ово је незаменљиви метод, предуслов и пут истинског узрастања, сазревања и просвећења.²⁵ Живљење у Цркви антиномично је: оно истовремено открива свакидашњицу, сада-

шњост, сада-присутност, што је само "предукус", али и нешто "надумно, недостижно и неизрециво", што ће се остварити у вечности, у Царству Небеском. Тако искуствена метода оврлињења човека има очевидност и опишљивост, али и неизрецивост тајне и неизвесност будућега. "Зато што се човек не може показати какав је без делатности. Јер његова делатност показује не мање од његове природе је ли он добар или рђав."²⁶

Није сваки рад благословен пред Богом... Само рад који се ради у име Божје благословен је, и даје теби и мени вечну радост, вечно Небеско Царство. Свети рад, тај даноноћни труд на спасењу душе, труд на добру ближњега, ето, то је наша верност Господу Христу. Труди се да сваку еванђелску врлину претвориш у навику, пише ава Јустин.²⁷ И стално гледај само на себе. Јер, ако гледаш стално себе, ти ћеш себе осуђивати увек, нећеш имати кад да гледаш туђе грехе и да друге осуђујеш њиховим грехом. "Свака света врлина приступачна је и мени и теби. Од нас сад зависи – шта? Напор, труд, рад, бдење, усавршавање у врлинама."²⁸ По мери наше ревности нама се и дају духовни дарови, да бисмо се постепено навикавали на оно што је од Духа Светог, постепено се тиме хранили и у природу и у живот свој претварали.²⁹

До осећања и сазнања Истине долази човек који практиковањем богочовечанских врлина преради и преобрази своје органе познања. За њега су вера и знање, са свима својим садржинама, једна недељива органска целина.³⁰ Сазнање личи на ткиво које врлине ткају на разбоју човекове душе. А разбој душе се протеже у све видљиве и невидљиве светове. Врлине су не само стваралачке силе сазнања него и – принцип сазнања. Претварајући врлине путем праксе у саставне елементе свога бића, човек напредује из знања у знање. Могло би се рећи: врлине су чула сазнања. Идући из једне у другу, човек иде из познања у познање.³¹

Од почетне врлине – вере, па до завршне – свелубави, протеже се један непрекидан пут: подвижништво. На том дугом путу човек израђује, прерађује, преображава себе помоћу благодатних подвига.³² У хришћанству, тј. право-

слављу, то се не постиже вербалистички, већ суштаствено, прагматистички: практиковањем Еванђеља, претварањем сопственог живота у стално самоусавршавање. Основна карактеристика таквог метода је у томе што је он потпуно личан, индивидуалан, заснован на слободној вољи, ненаметнут и постепен. Специфично сједињавање са Богом је живи акт, а не метафизика и он је постепено, еволутивно мењање себе самог кроз лични, експериментални подвиг.³³

По ави Јустину, као што смо видели, методи су бројни. Он их на безброј места и наводи. И различито означава и именује. Као темељ свим методама он, међутим, поставља: **метод држања заповести божјих** (чије испуњавање позива на врлину). Послушај Бога у заповестима, вели свети Златоуст, да би Он послушао тебе у молитвама. Отуда испуњавање заповести Божјих значи призив на пуни и савршени живот – позив на врлину и подвиг.

Ава Јустин пише: Знај када извршујеш сваку еванђелску заповест ти богатиш себе Богом, богатиш себе непролазним богатством које ти нико не може узети ни отети, ни смрт, ни ђаво.³⁴ "Газећи заповести човек губи божанску светлост и знање, које су суштина саме заповести, у којима се види и открива унутарња светлост и смисао свега постојећег. Тако човеку који газе заповест следи помрачење и умирање ума и смрт човека, и духовна и телесна."³⁵

Заповести Божије тако чине за човека светлост и живот. Заповестима се разоткрива људска природа и открива да је живот по Богу и у Богу једини природни и нормални начин људског постојања.

Пут у Царство небеско, узак и тегобан, само је први стадијум, има карактер етичке педагогије и припрема човек у ум и биће за дубље просветљење, припрема ум за познање Истине. Заповест тако постаје "светлост стазама Његовим" а "јарам заповести" открива се као благ и бреме врлине лако.

У чему је дакле васпитни карактер божанске заповести? У етичкој педагогији – припреми човековог ума за дубље просветљење и познање Истине. Испуњавање заповести учи човека благословеној употреби ствари, што усло-

вљава и човеков раст не само природом већ читавим створеним светом око њега.

Заповест божанска васпитава и својим унутарњим скривеним садржајем. Крајњи циљ је тајанствено примање у себе Свете Тројице. Преподобни Максим Исповедник је писао: Онај који прима божанску заповест и који је твори, у њој прима Логоса Божијег. Онај пак који је кроз заповести примио Логоса, кроз Њега је заједно примио у Њему природно почивајућег Духа. Онај који је заповест примио и извршио је, примио је у себе тајанствено Свету Тројицу. Значи: држањем Христових заповести човек се утрочицује и отројичује: постиже највећи и наузвишенији циљ живота. У њему све бива од Оца, кроз Сина у Духу Светом. Ради тога је Бог Логос и дошао у наш свет, и постао човек, и извршио богочовечански подвиг спасења, да би људима открио тај циљ и дао им сва средства за остварење тог циља. Човек је и био саздан да би светим, безгрешним животом, постао вечно обиталиште Пресвете Тројице. А то је циљ и спасења извршеног Богочовеком.³⁶

Ава је писао: Само је једно потребно. То је – шта? Бити у вери Господа Исуса Христа и слушати заповести Његове и слушати поуке Његове... Да верује у Јединог Истинитог Бога и да живи по Његовим заповестима, то је Једино Потребно свакоме људском бићу.³⁷ По Преподобном Максиму Исповеднику, творећи заповест, човек се уподобљује Богу као савршеној врлини и доживљава Господа као суштину свих врлина.

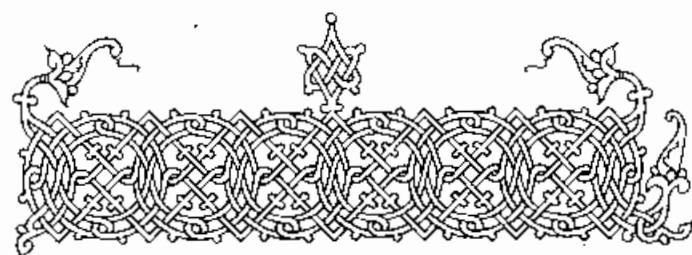
Живите у њему то је заповест над заповестима. И то живите: не прилагођавајући Њега себи него себе Њему, не преиначавајући Њега према себи него себе према Њему, не мењајући Њега према себи него себе према Њему, не пресаздајући Њега по лику свом него пресаздајући себе по лику Његовом.³⁸

По држању заповести Христових познаје се христољубље човеково. Ава пише кратко и јасно еванђелско правило: Ко заповести Христове твори, тај једино Христа и воли.³⁹ Ићи за Господом Христом – шта то значи, браћо? То значи вршити заповести Његове свете, живети по Његовим

светим заповестима, живети по Његовом светом Еванђељу. Идући за Њим, ти идеш вером у Њега, и љубављу к Њему.⁴⁰ Ако ум твој није у Христу, мртав је. Ако душа твоја није у Христу, мртва је. Сав си мртав ако не живиш по заповестима Његовим... Заповести Спаситељеве, ако их држиш, гле, ти љубиш Господа Христа. Не вршиш ли их, ти си у смрти. Душа ти је у смрти, савест ти је у смрти, воља ти је у смрти, ум ти је сав у смрти. Пази колико гробова око тебе. Колико смрти, и у свима њима ти.⁴¹

Држање еванђелских заповести испуњује душу богочовечанском љубављу. И све те заповести увиру у љубав, и на увору своје име губе, јер се све сливају у једну свеобимну заповест, свезаповест Богочовекову о љубави. и то – богочовечанској љубави. Све њено: и суштина, и метод, и радост, и бесмртност, и вечност – условљена је Богочовеком, јер долази од Богочовека.⁴² Усрдно творећи заповести Божије, човек све више стиче божанске љубави, а са њом и у њој – истинско знање о Богу и Божијим тајнама. Такав човек већ није слуга него пријатељ Божији. А пријатељима се поверавају тајне.⁴³

III Светотајинска методика оврлињења

По ави Јустину, оврлињење човека остварује се помоћу светотајинског и световрлинског метода. Свете тајне извор су светих врлина: "свете врлине плод и род су светих тајни: рађају се од њих, развијају се помоћу њих, хране се њима, живе њима, усавршавају се њима, бесмртују њима, вечнују њима. Сви божански морални закони истичу из светих тајни и остварују се светим врлинама."¹

Свете тајне и свете врлине дарови су Духа Светог, који чини све у свему (1 Кор.12,4.6.11) У ствари, свака света тајна и свака света врлина је мали Духовдан: Дух Свети силази на нас, у нас и то силази суштаствено = οὐσιωδῶς, Он – "Богатство Божанства", Он: "благодати пучина", Он "благодат и живот сваке твари".²

Он, Богочовек Господ Исус Христос, Он = Црква, и јесте Пресвета Светајна, у којој и од које су све свете тајне, почевши од свете тајне Крштења... Све је у Цркви света тајна, све: од најмањег до највећег, јер је све потопљено у неизрециву светост безгрешног Богочовека, Господа Христа... Светим Крштењем се облачимо у Господа Христа, а светим Причешћем примамо васцелог Господа Христа – ради нашег спасења кроз обожење, кроз охристовљење, кроз обого-

човечанс. ³ Да би човек стекао свете врлине, мора се користити светим средствима, а по ави Јустину то су свете тајне.

О светим тајнама Ава је писао: Човек у овоме свету је на чудесној, сталној и великој изложби Божјој, изложби светих Божјих тајни. ⁴ Горка тајна света једино у Христу постаје слатка. ⁵ Главно правило: Стално трчати к мети. Како? Кроз свете тајне и свете врлине. То је правило нашег живота на земљи. ⁶ Обучени у силу светих тајни и светих врлина, у ту свету силу с висине, ми смо обучени у оружје светлости, које наноси смрт свакој тами, само ако одлучно одбацимо сва дела таме, а то су греси и страсти. ⁷ Једино од Бога који живи у нама кроз свете тајне и свете врлине бежи ђаво. ⁸ Узиђујући себе кроз свете тајне и свете подвиге у богочовечанско тело Цркве, хришћани сједињују ум свој са умом Христовим, и њиме исцељују ум свој од сваке болести и несавршенства, и постају здрави, зрели, савршени умом. ⁹

Мистагоска или светотајинска методика означава пут и начин увођења човека у тајне Божије. Тајне се човеку откривају постепено и он се постепено уводи у њу. ¹⁰ Суштину наше вере чини осећање Тајне Божије, трепетно стајање пред Богом. У светим тајнама мале и видљиве ствари садрже и откривају велике и скривене Божје тајне и Божје дарове. Тајне Божје откривају се *сходно човековим моћима и пријемчивости*. ¹¹

Свете тајне су, нема сумње, свете догме вере наше, спасења нашег. Но и свете врлине су такође свете догме вере наше, спасења нашег. Без светог Крштења нема спасења. То је непроменљива догма спасења у Богочовечанској Цркви Спасовој. Али и без вере, и без љубави нема спасења. Зато су и вере и љубав такође неизменљиве догме спасења. Свака света тајна је догма; и свака света еванђелска врлина је догма. И свете тајне и свете врлине сачињавају један недељив органски подвиг спасења, Богочовечански подвиг спасења.

1. СВЕТА ТАЈНА КРШТЕЊА

Човек се "просвећује" у светој тајни Крштења. Она је темељ и почетак човековог живљења у Богочовеку и по Богочовеку Господу Исусу Христу. Света тајна Крштења је благодат просветљења. Ако Дух Свети освети човека, ако Га он води, уводи га у божанска тајанства и одводи из живљења у тами и сенци. "Пошто је Сунце Правде Христос, изашло небом нашег човечанског света и живота" Он нас обасјава, осветљава нам пут, просвећује нас. Дух Свети уселује у наша срца Господа Исуса Христа благодаћу својом и он се наставља у њима.

Просвећење, тј. "разум" светог Крштења "открива човековом разуму његов корен, меру и смисао, просвећујући га; открива и словесни смисао природе и узводи је њеном богоданом циљу. Јер се Крштењем даје човеку она благодат којом он може стећи велики разум. У светом Крштењу уклања се "душевна слепота и греховне прљавштине спину и учитељи добијају божанску мудрост." ¹² Тај разум нити је само Божији нити је само човечији: он је светотројичан и богочовечан, тј. скрива у себи тајну тројичног Бога и богочовечног човека и открива је собом. Светлост коју он даје, открива праву светлост човековог ума и светлост природе, служећи им као темељ, мерило и – Пуноћа. ¹³

Света тајна Крштења је облачење у Христа (Гал 3,27), како се вели у светом Еванђељу. Кад се човек крсти, он се облачи у Господа Христа. Господ Христос постаје саставни део његовог бића, постаје његов живот, постаје његова душа, његов ум, постаје његово срце. Сав човек у светом Крштењу постаје Христос.

Каква велика и света тајна, богонадахнуто узвикује Ава. "И ми крштени у име Господа Христа, сви ми својим животом треба непрестано да гласимо целом свету Еванђеље: С нама је Бог! После Крштења настаје делатност твоје и моје слободне воље: хоћу ли живети Христом и у Христу,

или ћу ратовати против Њега у Кога сам се обукао. То зависи од мене и од тебе, зависи од нас хришћана."¹⁴)

"Јер који се *јод у Христа крстишће, у Христа се обукосће*". У јединог истинитог Бога се обукосће, и у јединог истинитог човека. Чујте, у Бога се обукосће! И из вас побеже све што је небожје, ванбожје, противбожје; ницезе и умртва се и уништи се: и грех, и смрт и ђаво. Погледајте у себе, шта је остало у вама од вашег старог човека? Ништа! Све старо прође и ново настаде: нови човек – Христов човек, нова савест – Христова савест, ново срце – Христово срце, нови вид – Христов вид, нови слух, нова воља, нови живот – Христов живот, све ново – божански ново, божански неостариво, божански бесмртно, божански вечно.¹⁵ Велика је то света тајна: тајна Крштења. А из ње зраче светле божанске врлине; све светлија једна од друге. Живећи у светлим врлинама, синови светлости живе светлостју, светле и сви ма осветљавају пут живота.¹⁶

Крштење је света тајна охристовљења, обогочовечења, и кроз то отројичења: крштавани се облачи у Христа доживљујући Његову смрт и васкрсење: сав се предаје Христу и прима васцелог Христа, постаје сутелесник Христов, и све Богочовеково Црквом постаје његово. Боголико биће човеково у светом Крштењу добија сав бесмртни програм свога живота: живети у Господу Христу и вечно доживљавати себе као христологику биће, и непрекидно испуњавати себе Божанским силама Богочовековим.

Од тренутка Крштења почиње Хришћанинов живот у Цркви, живот благодатно-добровољног охристовљења себе помоћу светих тајни и светих врлина. Сав потоњи живот хришћанинов је умножавање таланата, добијених у светом Крштењу.)

Крштењем се постаје живи храм Пресвете Тројице, сав живот се одвија од Оца кроз Сина у Духу Светом. У Хришћанину раде све благодатно-врлинске силе, које охристовљују и отројичују његово биће: потенцијални богочовек постаје кроз Богочовека у Цркви благодатни богочовек. Све и у свему Христос – то је циљ и програм хришћанинова живота и у времену и у вечности. (Кол.3,11).¹⁷

Крштењем се човек утрочицује да би се у току живота еванђелским подвизима потпуно отројичио, то јест: живео од Оца кроз Сина у Духу Светом. Примајући свету тајну Крштења, човек се облачи у Христа, а кроза Њ у Свету Тројицу. Његов живот, по Крштењу, није друго, и не треба да буде друго, до непрекидно доживљавање Христа и свега Христовог, доживљавање Свете Тројице и свега Тројичног. Живот у Цркви је отројичење, које почиње од утрочицења при Крштењу.¹⁸

У светоме Крштењу добијамо небеске силе Божанске, које изгоне из наше душе сваки грех, очишћују душу и чине је чистом као сунце.¹⁹

Ову светлост, коју хришћани добијају у светој тајни Крштења, запечаћује Дух Свети, "које утврђује ту светлост, да у нама не ишчезне, него да увек буде у нама".²⁰

Крштење – ето моста из небића у биће, из смрти у бесмртност, од небога к Богу, од незнабоштва хришћанству.²¹

Светим Крштењем ми смо "освећени у Христу Исусу". Од тада је наш *јозив – свећосћ*: да непрекидно живимо у светим еванђелским мислима, осећањима, расположењима.²²

Хришћани постају "деца светлости", најпре светим Крштењем, па онда свим осталим светим тајнама и светим врлинама, зато су и дужни да живе "као деца светлости".²³

Крштење, ето свете тајне која вас облачи "у свеоружје Божје"; и више: у самог Господа Христа, јединог истинитог Бога и Господа, а тиме и јединог Спаситеља.²⁴

Ава је писао: Као човек, свети Јован крштава Крштењем покајања; као Бог Христос крштава Крштењем спасења... Какво је то крштење спасења? – То је крштење Духом Светим и огњем... Прожет и обновљен Духом Светим, дух човечји долази себи, враћа се својој боголикости, постаје оно што вечно треба да буде и остане.²⁵

Ми светим Крштењем постајемо Христови, јер се том почетном светом тајном потпуно облачимо у Христа: потпуно се испуњујемо Њиме, и живимо Њиме – савршеним и свемоћним Богом. А остале свете тајне и свете врлине све нас више утврђују и унапређују у том богочовечанском животу, те ми непрекидно растемо "растом Божјим" док не порасте-

мо у "човека савршена, у мери раста висине Христове, док се потпуно не охристолитичимо, док обличје Христово не постане у нама, то јест док се потпуно не обогочовечимо, не постанемо богољуди по благодати.²⁶

Просвећењем (Крштењем) животом по Христу уводи се благодаћу Божјом у дубље тајне вере Христове и савршености степене живота у Христу и по Христу. Отуда је хришћанин човек који живи Христом и у Христу благодаћу Његовом. Човек треба најпре да се испуни Духом Светим, да се њиме освети и просвети, и тек онда осети и схвати смисао свога живљења и у Богу, и по Богу напредовања.]

Благодатна сила дата човеку при Крштењу, "улази сва у биће хришћанина, очишћује га, и спасава га од свакога греха, од сваке смрти, од свакога ђавола."²⁷ Ова благодатна сила расте и умножава се по мери његове вере, која је темељ његовог живљења и по мери његовог ревновања. Она расте кроз друге свете тајне а пре свега кроз свето Причешће, свету Исповест. Живећи у Цркви, човек ходи путем спасења, а Господ му даје благодат и снагу да себе непрекидно израђује и изграђује у идеалног човека, по обличју Онога који га је саздао, да би растући растом Божјим прорастао у човека савршену, у мери раста висине Христове (ср. Кол.3,10; Еф.4,13) И тако осветљава и просветљава ту икону Божју дату приликом стварања најсавршенијег и најлепшег, и Богу најмилијег Божјег створења – човека.]

У светом Крштењу рођени од Оца кроз Сина у Духу Светом, ми знамо, ако будемо живели у свету као духовни и благодатни синови Божји, нас неће дохватити Нечастиви, јер је Бог наш у нама, Бог наш који је огањ што спаљује свако зло.²⁸

Благодат свете вере, дата вам кроз свето Крштење, и јесте животворна сила у вама, којом треба и да мислите, и да осећате, и да хоћете, и да делате, и да цео живот свој водите. А кроз остале свете тајне даје вам се благодат на благодат, да бисте том изобилном благодаћу претворили свете тајне у свете врлине.²⁹

Без светог Крштења нема спасења. То је непроменљива догма спасења у Богочовечанској Цркви Спасовој. Али и

без вере, и без љубави нема спасења. Зато су и вера и љубав такође неизменљиве догме спасења. Свака света тајна је догма; и свака света еванђелска врлина је догма. И свете тајне и свете врлине сачињавају један недељив органски подвиг спасења, Богочовечански подвиг спасења.]

Ава је учио да је православним Крштењем у наша срца унета Светлост Свете Тројице. Бог је људима дао сазнање као светлост којој претходи савршена светлост. Али, велика је и дубока тама која нас обузима и ми не видимо ту светлост. Та Светлост је Христос који осветљава наше душе. Нематеријална светлост из Царства будућег века коју неки по благодати Божјој виде овде и у којој расту и јачају љубављу Божјом. Њен почетак може бити овде као прекурс а испуњење само на небу. Облаци наших страсти заклањају ову светлост. Ми се молимо Господу да истопи облаке наших страсти, просветли наше душе и покаже нам даровани прволик – икону Божју у свакоме од нас.]

2. СВЕТА ТАЈНА МИРОПОМАЗАЊА

Учлањен светим Крштењем у Богочовека Христа, у тело Његово – Цркву, хришћанин у светој тајни Миропомазања прима “печат дара Духа Светога”, то јест Божанско освећење и помазање и укрепљење благодаћу Духа Светога. Јер у светом Крштењу, по речима богомудрог Кавасиле, хришћанин добија ново биће и уопште постојање по Христу τὸ εἶναι καὶ ὅλως ὑπόστασις κατὰ Χριστόν – а у светом Миропомазању њему се дарују све охристовљујуће благодатне силе и дарови и енергије Духа Светог за нови живот у Христу, живот богочовечански. У светом Миропомазању човечија личност бива помазана Духом Светим по обличју и подобију Божанског Помазаника – Богочовека Христа. У овој светој тајни продужује се Света Педесетница која у Цркви Христовој никад не престаје.³⁰

Сви су хришћани свѣти по позиву и по залогу Духа Светога који добијају у самом почетку кроз свету тајну Миропомазања, која је саставни део почетне свететајне: Крштења... Отуда је по ави Јустину света тајна Миропомазања по преимућству тајна Светога Духа. Учлањен светим Крштењем у Богочовека Христа, у тело Његово – Цркву, хришћанин у светој тајни Миропомазања прима “печат дара Духа Светога”, то јест Божанско освећење и помазање и укрепљење благодаћу Духа Светога. У светом Миропомазању човеку се дарују све охристовљујуће благодатне силе и дарови и енергије Духа Светог за нови живот у Христу, живот богочовечански.³¹

Дух Свети, када уђе у човека кроз свето Крштење, Он своје божанске и свете силе разлива по боголиком бићу човековом помоћу светих еванђелских врлина. Јер свете врлине и јесу свете божанске силе које испуњују човека свим оним што је свето, божанско, бесмртно, вечно. Само се даровима Духа Светога утољује жеђ душе људске за бесмртношћу и вечношћу.³²

3. СВЕТА ТАЈНА ИСПОВЕСТИ

Нема истинског оврлињења без покајања. “А шта се од мене и од тебе тражи? Да ли Бог тражи богатство од тебе и од мене? Да ли неку ученост? Ништа од тебе и мене не тражи, до покајања, покајања мог и твог.”³³ “Удружени заједно вера и покајање рађају истински здравоумног човека, обасјаног и просвећеног вечном божанском светлошћу.”³⁴

Душа која себе плугом покајања не пооре и не преоре, која ледину своје душе не изоре и не прекопа и прокопа, семе божанске истине које Господ сеје по тој души, сеје кроз Своје Апостоле, сеје кроз Своје Светитеље, сеје кроз Своје Еванђеље, то семе падне на камен, на површину, не може да пусти жите своје, пробије камен у неосетљивости, камен окамењеног зла, камење којим се окамењује из навика, рђавих навика.³⁵

Јер најпре треба почупати коров, трње и пиревину са њиве душе наше, па засејати по њој семе еванђелских небеских врлина. Онда ћемо свим бићем расти ка небу и тражити “оно што је горе, где Христос седи с десне стране Бога”.³⁶

Нема праве речи о Богу без покајања. Само су велики покајници, тј. људи који су покајањем купили смирење и њиме очистили свест и савест, сазнали праву моћ речи (и ћутања). Све древне поуке Светих Отаца почињу покајањем.

Нема малог греха. Сви су греси велики, и ако се не исповеде, сви су греси смрт души и вечног живота твог, ако их не исповедиш... Исповедиш ли их (грехе), ти ћеш бити као блудни син који је дошао к себи, покајао се, потрчао Оцу Небеском, а Отац Небески хрли му у сусрет и грли га и опрашта му грехе.³⁷ Даровани му огањ Божији (благодат) чисти га и постаје суд за њега, тако да он, поливен водом покајничких суза, постаје целим бићем чист и окупан и крштава се лагано божанским огњем и Духом. На тај начин постаје сав чист, сав непорочан, син светлости и дана а не више син смртног човека.³⁸

Врлине су мртве ако се не хране светим тајнама, особито светом тајном покајања и причешћа. Оне су "луде девојке" које не доливају небеског, благодатног, божанског уља у богوليки жижак своје душе. Покајање – свесудбоносно; оно очишћава сваку врлину од греха: сујете, охолости, самодовољности, (какве су) философске, "културне", политичке врлине. – Свете тајне роје из себе свете врлине. Свете пак врлине потстичу на свете тајне, хране се њима. И обратно.³⁹

4. СВЕТА ТАЈНА ПРИЧЕШЋА

Свети програм и свети подвиг свете тајне Крштења остварује се најсавршеније у светој тајни Евхаристије: потпуно охристовљење, обогочовечење. Ту се благодатно доживљава сав Богочовечански домострој спасења: од оваплоћења до вазнесења, као живот живота нашег и као душа душе наше. Света Литургија је по богомудрој речи светог Теодора Студита: понављање целокупног Богочовечанског домостроја спасења. То се нарочито наглашава на крају Литургије светог Василија Великог, где се каже: "Испуни се и изврши се, Христе Боже наш, тајна Твога домостроја спасења." Срж је свете Евхаристије, светоотачки речено: "Бог постаје човек да би човек постао бог".

По ави Јустину света Евхаристија је врхунац Богочовечанског реализма. Од оваплоћеног Бога Логоса Богочовек Господ Христос је постао најочигледнија и најбесмртнија и највечнија стварност свих светова. Поготову наших човечанских светова. С нама Христос: с нама Бог = Емануил, вечито с нама Бог. Томе најубедљивији сведок Црква, Богочовечанско тело Христово. Црква – тело Христово; Евхаристија – тело Христово. Суштинска истоветност: Црква у Евхаристији, Евхаристија у Цркви. Где нема Богочовека – нема Цркве; а где нема Цркве – нема Евхаристије. Све ван тога је – јерес, нецрква, антицрква, псевдоцрква. Као тело Христово, Црква је саборно јединство, али исто тако и јединство саборности. То важи и за Евхаристију као тело Христово: једно смо тело многи, и један хлеб, јер сви у једноме хлебу имамо заједницу. Да, једно смо тело многи, и то под једном главом: Богочовеком Христом. Зато је и у Евхаристији и у Цркви Богочовек Христос све и сва: и Он је пре свега, и све је у Њему (Кол. 1, 17).⁴⁰

Ако би се све тајне Новог Завета, Завета Богочовековог, и све тајне Цркве Христове, Цркве Богочовекове, могле свести на једну тајну, онда је та тајна – света тајна Приче-

шћа, света тајна Евхаристије. Она нам и показује и даје васцелог Господа Христа у свом чудесном раскошју Његове Богочовечанске Личности и Његовог Богочовечанског тела⁴¹, које је Црква.

Јер свето Причешће, света Евхаристија, то је само Божанско тело Његово, то = сама Божанска крв Његова, то = сав Он са Црквом Његовом у неисказаној пуноћи Свога Божанства и Свога Човечанства – свога Богочовечанства.⁴² Овај литургијски и евхаристијски спомен потсећа на сав Богочовечански подвиг спасења света, извршен Господом Христом... То светоевхаристијско подсећање у ствари јесте светотајинско давање нама самога Господа Христа у васцелој пуноћи Његовог Богочовечанства. Јер нам ништа новозаветно не даје тако целог Господа Исуса као света Евхаристија и Причешће; даје нам Њега васцелог: Вечног, Свеживог и Свеживотворног; и то увек истог и свеистог – јуче и данас и завек. Кроз свето Причешће ми доживљавамо сав Спаситељев Богочовечански подвиг спасења као свој. А пре свега Његову свеспасоносну смрт и васкрсење.⁴³

Причешћује ли човек савест своју животворном крвљу Богочовека Христа, савест његова заблиста анђелском чистотом, и постаје му непогрешиви вођ који га са сигурношћу води путевима божанске бесмртности и вечности. А сви ти путеви завршавају царством небеским, у коме је рај са свима својим блаженствима.⁴⁴

Господ је дошао у овај свет да свако људско биће припреми за рај и да му да сва средства, помоћу којих он може изградити од себе рајско биће. То је Еванђеље, то су Свете Тајне, свете врлине... Сва та божанска средства ставио је на располагање свакоме од нас. Не даје се то само богатоме човеку, или ученом човеку, него и простом. Сва та богата трпеза постављена је за свако људско биће у овоме свету. Ту, на тој богатој трпези, најбесмртније јело, лек од свих грехова – свето Причешће, сам Господ Христос. А ка томе, ка светом Причешћу, воде све друге свете тајне и свете врлине. И свето Крштење, и света Вера, и света Љубав, и света Молитва, и све што је у светом Еванђељу изречено и исказано као заповест Господа.⁴⁵

По ави Јустину, свето Причешће је свето учешће у Бого-човеку.⁴⁶

(Ако је Крштење – облачење у Христа, Литургија је живот у Христу и примање Христа у себе.)

Тајна Евхаристије назива се Причешћем ή μεταλήψις јер се њоме причешћујемо Божанством Исусовим. А назива се заједничарењем – коинџија – и уистини она то јесте, јер преко ње ми ступамо у заједницу с Христом, и узимамо удела и у Његовом телу и у Божанству; с друге стране, преко ње ми ступамо у заједницу један са другим и сједињујемо се. И пошто се сви причешћујемо од једнога Хлеба, то постајемо једно тело Христово и једна крв, и чланови један другогме, јер смо сутелесници Христови – οὐρανίου Χριστού.⁴⁷

Како нам Господ Христос даје Живот Вечни? Дајући нам Себе... На који начин Он даје Себе, и мени и теби? На првом месту, брате мој и сестро, кроз свето Причешће. Шта је свето Причешће? То је сам Господ Христос.⁴⁸

Христос собом представља и јесте једина права храна и једино право пиће за свако људско биће; који год једе ту храну – неће никад огладнети, и који год пије то пиће – неће никад ожеднети... Јер хранити се Христом, живети Њиме, у Њему и ради њега, јесте врхунац блаженства за људско биће у свима световима.⁴⁹

Примио си Господа Христа, ти кроз свето Причешће постајеш Богоносац, постајеш Христоносац, постајеш прави човек.⁵⁰

5. СВЕТА ТАЈНА БРАКА

Прва је истина: Христос је глава свакоме човеку. А друга је као и прва: човек је глава жени. Јер је жена постала од човека, али не силом човековом него Божјом. Прско човека Бог Христос је глава жени. Органски, и духовно, човек и жена су једно биће, људско биће: човек и човечица. Само заједно, они су живот од Бога и Богом. И једно и друго су од Бога.

Откуда толика зависност једног од другог?

Као тела од главе и главе од тела. Човек је глава жени, уколико он сам има главу. А глава човеку је Христос. Значи: човек је глава жени Христом и по Христу. Нема ли Христа за своју главу, човек је и пред женом и пред Богом и пред светом – безглаво биће. Једино прави човек, нормалан човек, потпун човек и јесте глава жени. А такав је само Христов човек. Жена је од тела човекова. Ако то тело нема главе, онда тешко и жени и човеку, јер представљају двоједну трупину без главе. Какво наказно, ненормално и страшилно биће!⁵¹

Ова троједна истина: Христос је глава човеку; човек је глава жени; Бог је глава Христу – сачињава основну благовест новозаветну.⁵²

“Није човек од жене, него жена од човека. И није човек саздан жене ради, него жена човека ради”.

Другим речима: боголика жена од боголиког човека, богочежњива жена од богочежњивог човека. Бескрајна је човекова одговорност пред женом, јер је он њен узор и вођ и путовођ. Али и женина пред човеком, јер боголика одговара боголиком. И опет: безгранична је њихова заједничка одговорност пред Богом, јер су обоје саздани ради Бога Логоса, Господа Христа, који је њихов крајњи циљ и смисао њиховог постојања: јер се све кроза Њ и за Њ сазда (Ко.1,16).⁵³

И браку је циљ што и човеку као личности, што и жени као личности: да сав живот њихов буде свето и ревносно служење Богу, богослужење.⁵⁴

6. СВЕТА ТАЈНА СВЕШТЕНСТВА

Сваки свештеник за мене је – ходеће Еванђеље, поновљено Еванђеље; ако то није, треба да буде; а ако то неће да буде, онда – није свештеник.⁵⁵

Мене је недавно упитао један мој ученик; “Оче, шта је то свештеник?” – Молитва и пост, одговорио сам му ја. Но то није мој одговор, позајмио сам га од Господа Христа; јер кад је Он хтео да сумира Еванђеље, да га сабере у неколико речи, рекао је да је Еванђеље – молитва и пост, јер је рекао: *Овај се род изјони само молишвом и јасношћу*. Позив је свештеника да буде скраћено Еванђеље, да себе и друге око себе очисти од греха.⁵⁶

Чудно се ткиво тка на разбоју између неба и земље. Свештеници, ви сте главни ткачи! – Да ли паучину уткivate? Зар се може човек пењати у небо по паучини, по концу од паучине?⁵⁷

Бог је мисли своје обукао у материју, и метнуо их за подножје ногама твојим; обукао их у звезде, и метнуо их за кандила над главом твојом. Не заборави никад: ограђен си Богом (свештеник).⁵⁸

Свештеник–молитвеник служи богобожаљљиво као да послушкује анђеле који му саслужују; он се и ван храма држи молитвено као и у храму; његов живот је непрекидно богослужење.⁵⁹

(Свештеник) од човека иде човеку као од богослужења – богослужењу. У свакоме Бога тражи, и налази; и служећи човеку, служи Богу у човеку. Непрестано подгрева благодат Божју у себи, а тиме и у другима око себе.⁶⁰

7. СВЕТА ТАЈНА ЈЕЛЕОСВЕЋЕЊА

Света тајна Јелеосвећења доказ је премудрог Божјег промишљања о људима. Господ као свезнајући зна да ће људи после одвајања од Њега, извора живота и здравља, бити подложни болестима, па им је припремио лек у виду ове свете тајне. И апостоли *мазашу уљем многе болеснике и исцељивашу* (Мк. 6,13).

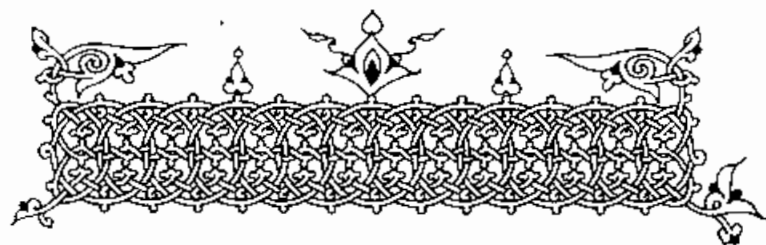
Зато свети апостол Јаков каже: *Болује ли ко међу вама, нека дозове сјарешине црквене, ње нека читају молишву над њим, и нека га помажу уљем у име Господње. И молишва вере помоћи ће болеснику, и подигнуће га Господ; и ако је треше учинио, ојросиће му се* (Јаков, 5,14–15).

Ето ти свемоћног лекара који може излечити себе од сваке болести: вера у Господа Христа, Јединог Истинитог Бога у свима световима; вера бескрајног поверења у Њега, најчовекољубивијег и у ствари Јединог Човекољупца.⁶¹

Јер, вера није ништа друго, и моја и твоја, него наше поверење у Јединог Истинитог Бога, у Господа Христа, не у неког лажног Бога, не у неког измишљеног Бога, него у Јединог Истинитог Бога у свим световима. Када човек душу своју, ум свој, срце своје, очи своје, чуло своје, биће цело своје преда вери и верује у Господа Христа, тада се са њим збивају непрекидна чудеса, непрекидна чудеса у души његовој и у свету око њега. Он одмах почиње да осећа како заиста Господ дела у њему и око њега, дела кроз људе, кроз пријатеље и непријатеље, дела кроз ваздух, кроз птице, кроз биље, кроз звезде, кроз небо.⁶²

По ави Јустину, све је у Цркви света тајна. Свака свештенорадња је света тајна. И она мала, и она најмања? – Да. Свака је од њих огромна као и сама тајна Цркве. Јер и најмања од њих у Богочовечанском организму Цркве је у органској животној вези са васцелом тајном Цркве – самим Богочовеком Господом Христом. Само један пример: Чин малог освећења воде. Мали чин, а какво огромно свето чудо, огромно као и сама Црква. То мило чудо већ две хиљаде година проходи милионе и милионе душа православних Хришћана, очишћује их, освећује их, оздрављује их, обесмрћује их и не престаје, и неће престати док траје земље и неба. А света водица је само једна од многобројних светих тајни које непрекидно чудотворе у Православној Цркви Христовој.

IV Еванђелска лествица врлина

Еванђелске врлине су свете Богочовечанске силе, које извиру из Богочовека Христа, и поседују Богочовечанску моћ. Као такве, оне су у исто време боготвореће силе, обожујуће силе. Световрлинским методом човек хришћанин се преображава, обогочовечује, обожује... У свакој еванђелској Богочовечанској врлини увек упоредо дела и Бог и човек. Богочовечански синергизам, Богочовечанска сарадња је основни закон сваке еванђелске врлине... Свака је Богочовечанска врлина благодатно – добровољни подвиг човеков.¹

До оваплоћења Бога Логоса, до Богочовека Господа Христа у нашем земаљском свету врлине су биле нестварни привиди, неостварљиве замисли, безживотне идеје... Богочовек Господ Христос је прво оличење свих светих врлина и њихово савршено остварење на земљи. Врлине и Господ Христос су једно.² Отац Јустин пише шта је свеврлина. Свеврлина = Господ Христос. "Бог је свесавршена врлина – ἡ παντελής ἀρετή. То је апостолско – светоотачко учење и Свето Предање Цркве Христове. "Божја природа је извор сваке врлине. Циљ је врлинског живота – уподобљење Богу: ἡ πρός τὸ Θεῖον ὁμοίωσις. Зато: У врлине је једна граница савршенства – немати никаквих граница.

Бог је – Бог сваке врлине. Такав Бог у нашој земаљској, човечанској, историјској стварности јесте једино Бого-човек Христос. Он је оличење светих врлина, и узор и образац. Као љубав, Он је савршена Љубав; као доброта, Он је савршена Доброта; као човекољубље, Он је савршено Човекољубље. Речју: Он је Богочовечанско савршенство сваке врлине. Може се свеубеђено тврдити: Богочовек је свеврлина. Зато је свети животни задатак сваког Хришћанина: освеврлинити се, охристовити се, обогочовечити се, отројичити се.³

Богочовек је врлина = Богочовек је свеврлина; у Њему и Њиме човек, као боголико биће, може својим добровољним трудом, уз сарадњу благодати светих тајни, постићи сваку врлину и живети свеврлином. У Богочовечанском телу Христовом, Цркви, све што је Христово постаје наше, па и сва Његова врлина, и сама свеврлина. У томе је сав Богочовечански морал еванђелски, сва Богочовечанска етика еванђелска.⁴

Поверује ли у Господа Исуса, човек сву дунгу преноси у светлост, и божанским светим тајнама и светим врлинама преображава је и саму у светлост.⁵ Човек створен боголиким, то јест христоликим, у самој природи те своје христоликости има христолике клице светих Божанских врлина... И сваки човек, вођен и руковођен Богочовеком Господом Христом, може те врлине у својој христоликој природи развити до савршенства.⁶ Отуда је свака врлина = свеврлина, јер клично садржи у себи све врлине.⁷

У Цркви се кроз свете тајне и свете врлине Богочовек Христос уселава у нас и живи у нама. Светим Крштењем човек се ухристовљује; а затим се целог живота свог охристовљује, обогочовечује кроз остале свете тајне и свете врлине. Тако човек узраста и оврлињује се користећи по Ави световрлински метод.

Које су особине еванђелских врлина по ави Јустину?

1. Усвајање њихово је поступно;
2. Оне су органски везане – једна се усваја другом, једна зависи од друге;
3. Међу њима постоји онтогенетички поредак;
4. Међу њима постоји и хронолошки поредак.

Да би практично објаснио онтогенетички поредак врлина Ава пише:

1. На челу светих врлина стоји вера⁸. Она је корен и срж свих светих врлина. Из ње се роје све остале: молитва, љубав, покајање, смиреност, пост, кротост, милостивост и друге.⁹ Вером се утрђује у богомислију; зато је пут спасења – стално сећање на Бога. Када човек крене путем вере, мора напустити старе методе сазнања и не враћати се на њих, јер вера има своје властите. ... Дом вере је младалачка мисао и просто срце. ... Природно сазнање оснива се на истраживању и на својим методима испитивања. Вера пак захтева чист и прост начин мишљења, који је далек од сваког лукавства и метода истраживања. ... Природно знање креће се само у границама природе. А вера се креће изнад природе – *ὐπὲρ τῆς φύσεως*... Вера корача изнад природе.¹⁰

2. Молитва – по ави Јустину је – “језик вере”. Ронећи у непознате дубине те нове реалности, подвижника вера води и руководи молитва, и он молитвом гледа, молитвом осећа, молитвом мисли, молитвом живи.¹¹

3. Из молитве се рађа љубав. Љубав отвара очи за све светове, те човек помоћу “истините светлости” види логосна језгра свих створења и твари, види и зна куда иде. А мржња заслепљује очи, те човек не види у човеку ни логосно биће, ни брата: тако ни у свету, у природи, не види Божју творевину, већ дело или случаја или следеће силе, или неке неопходности.¹² До истинског и реалног богопознања и самопознања човек долази једино путем активне љубави... Служећи се овим методом човек најбрже пронађе и Бога и себе... Пронађен и примењен Богочовеком, овај метод богопознања и самопознања постао је и заувек остао методом православне гносеологије.¹³

4. Смиреноумље – ...Нова категорија мишљења јесте смиреноумље – *ἡ σωφροσύνη* – У безграничној реалности вере ум се смирава пред неисказаним тајнама новог живота у Духу Светом. Гордост ума уступа место смирености; гордоумље уступа место смиреноумљу. Сваку мисао своју подвижник вере ограђује смиреношћу, и тиме осигурава себи познање вечне Истине.¹⁴ Свети Исак Сиријин учи да су молитва

и смиреноумље увек управо сразмерни: напредовањем молитве – напредује смиреноумље и обратно.¹⁵ Смиреност је тајанствена божанска сила која се даје само светитељима, само онима који су савршени у врлини; и то се даје благодаћу.¹⁶ Последица смиреноумља је здравоумље; смиреношћу се ум исцељује, оздрављује.

5. Благодат и слобода – Личност Богочовека Христа представља собом идеални образац човечије личности и са знања. Она собом нормира и детерминише сав процес хришћанинова живота у свим правцима У њој је најсавршеније остварено тајанство јединства Бога и човека, а тиме и делање Бога у човеку и човека у Богу. Ту човек са своје стране даје вољу, а Бог – благодат; из њиховог заједничког делања израђује се хришћанска личност.¹⁷ На свим ступњевима самоусавршавања благодат је неопходна хришћанину. Човек не може усвојити ни једну еванђелску врлину, ако му благодат Божја не помаже, не сарађује. У хришћанству је све благодатно и све добровољно, јер је све богочовечанско.¹⁸ Сарадњом благодати Божје и воље своје човек се помоћу всре развија у савршено биће... Што већа смиреност, већа и благодат. А у благодати и мудрост.

6. Очишћење ума – Ни у чему није тако потребна молитвена усредсређеност и будноћа као у раду око очишћења ума. Нечистота и грубост ума долазе од угађања стомаку. Отуда је пост прво средство за очишћење ума. Друго, истрајност у молитви чисти ум, просветљује га и испуњује светлошћу истине. Шта је по Ави чистота ума? – Чистота ума је – просветљење Божанским после вежбања у врлинама – *μετὰ πρᾶξιν τῶν ἀρετῶν* – Значи: чистота ума је плод вежбања у врлинама.

Практиковање врлина умножава благодат у човеку; облагорађивање ума чисти ум од нечистих помисли.¹⁹ Разум се облагорађује помоћу светих тајни и светих врлина. Тако, молитва светом силом својом облагорађује разум; и оомолитвљен разум свако своје расуђивање развија и води божанским путевима, те га никада не костоломе мрачна беспућа. Исто тако, љубав светом силом својом облагорађује разум, те он с усхићењем благовести и оправдава христолику љу-

бав према свима људима и свима створењима и свима тварима. Тако и смиреност, тако и кротост, тако и пост, тако и све остале еванђелске врлине, свака својом светом силом облагорађује разум и тиме га преображава, освећује, охристовљује, обождује, обогочовечује, обесмрћује, овечнује, и на тај начин га оспособљава, те он радосно и усхићено живи ради вечнога у времену, ради Божјега у човеку, ради богочовечнога у људима, ради Господа Христа у времену и вечности, и свим бићем својим усваја вечну Божанску Мудрост што је у Божанском Откривењу.²⁰

7. И у души твојој зацариће се Христов мир – онај изузетни и јединствени мир, о коме Спаситељ говори својим светим ученицима на Тајној Вечери: Мир вам остављам, мир свој дајем вам; не дајем вам као што свет даје: нека се не плаши срце ваше, и нека се не боји!" (Јн. 14,27)²¹ Христов мир је изузетан мир, јер настаје у души када се уклоне из ње греси.²² Живећи у свету човечанском Сином Божјим – Господом Христом, тим јединим свесавршеним Миротворцем, миротворци самом појавом својом утишавају бурне и смиравају немирне душе. Самим тим што живе, они миротворе. Они стално ратују са гресима људским, али – еванђелским средствима.²³ Врлина миротворства, седма по реду, зачиње се у првој еванђелској врлини – смерности, расте кроз другу, разгранана се кроз трећу, разлистава кроз четврту, цвета кроз пету, сазрева кроз шесту, те тако достиже своју индивидуалност и самосталност.²⁴... Мир – дар Духа Светога: он и ниче, и расте, и развија се, и усавршава се само у присној заједници и саживоту са свима осталим еванђелским врлинама, са свима осталим даровима Духа Светога.²⁵

Тек кроз еванђелске врлине душа човекова прогледа за све што је Божје и вечно у свету временског постојања. Нема ли у себи еванђелске врлине, душа остаје слепа за све што је бесмртно и вечно и у овоме и у ономе свету.²⁶

Свака врлина је неопходна човеку за спасење. Да би постигао спасење, човеку је неопходно да се подвизава и подвигом вере, и подвигом љубави, и подвигом молитве, и подвигом поста, и подвигом сваке свете врлине еванђелске. Без вере нема спасења, јер: без вере није могуће угодити Бо-

гу (Јев.11,6). Али исто тако нема спасења ни без љубави, ни без молитве, ни без поста, ни без милостиности, ни без осталих светих врлина.²⁷

У подвигу спасења човека Бог казује себе помоћу спасавајућих сила кроз свете тајне; а човек у подвигу свога спасења казује себе кроз свете врлине. Врлине су мртве ако се не хране светим тајнама, особито светом тајном Покајања и Причешћа. Оне су "луде девојке" које не доливају небеског, благодатног, божанског ула у боголики жижак своје душе. Покајање – свесудбоносно; оно очисти сваку врлину од греха: сујете, охолости, самодовољности, (какве су) филозофске, "културне", политичке врлине. – Свете тајне роје из себе свете врлине. Свете пак врлине потстичу на свете тајне, хране се њима. И обратно.²⁸

И благодат Божја и боголика слобода човекова су равнотежно делатне. Јер Бог никога на силу не спасава. Ако човек неће врлину: веру, и све остале свете врлине – нема му спасења, мртав је, леш је.²⁹

И по Оцима Цркве, врлина је пут који води у живот. По преп. Марку Пустияку, сам Бог је сакривен у својим заповестима³⁰, они који га траже наћи ће га аналогно њиховој врлини и подвигу. Јер, браћо моја, велики духовници и Свети Оци уче нас да врлине расту једна помоћу других. Вера расте љубављу, љубав расте молитвом, молитва расте постом, пост расте милосрђем, тако свака врлина подржава другу врлину, и то све нарасте, ништа да не стоји ни у мени и у теби.³¹

Како изгледа душа у овоме човску или ономе? – изгледа онако какав је човек. Ако је човек пун врлина, његова душа је све лепша и лепша. Ако упражњава веру еванђелску, љубав еванђелску, молитву, пост, трпљење, кротост, благост, све те врлине еванђелске, божанске које граде у души божански лик, та душа гледана са неба, гледана од свих духова, види се као боголика, пуна лепоте и красоте. А када човек запусте душу, са гресима својим страшним, метлама црним и смрдљивим... гноји свој лик по њој. Тада душа човека на кога личи, на шта личи? На ђавола... Тако, сваки грех непокајани човека чини ђаволиким.³²

Хришћанин у овоме свету само то и ради: чисти душу своју и брани душу своју од греха, брани је од смрти, брани је од ђавола. Чиме? Молитвом Господу Христу, постом, бдењем, љубављу, кротошћу, смиреносћу, милостињом и свима светим еванђелским врлинама; и још свима еванђелским светим тајнама: светим Причешћем човек увлачи у себе највеће богатство, обогатује себе Вечном Истином, Вечном Славом, Вечном Љубављу, обогатује себе Богом.³³

Како ћемо се и ја и ти и сваки човек бољати Бојом? Ако вршимо заповести Христове, ако живимо по Његовој Вечној Правди, ако живимо по Његовој Вечној Љубави, ако живимо по Његовој Вечној Милости и Доброти, ако осећамо Вечни Живот који нам Он нуди. Како? Вером у Њега, љубављу према Њему, молитвом к Њему, милосрђем, постом, бдењем, смирењем.³⁴

Свака врлина живи другом врлином. Вера живи молитвом, молитва живи постом, пост се храни молитвом, пост се храни љубављу, љубав се храни милосрђем, сажаљењем. Тако свака врлина живи другом. И када се једна настани у твојој души, све ће за њом доћи, све ће се постепено развијати са њом и из ње и кроз њу. И тако ћеш ти осладити душом својом, лествицом Рајском која се протеже од земље до Неба, између тебе и Раја, између твог пакла и твог Раја, између твог ђавола и твог Бога.³⁵

До највише синтезе живота, Богочовека Христа, долази се практиковањем еванђелских врлина... Када христочежњива личност еванђелске врлине претвори у садржину своје душе, свога бића, свога живота, она исцељује себе од греховне разбијености, легионизације, атомизације, и улази у царство највише синтезе живота, где Христос свељубављу и свемудрошћу царује и влада.³⁶

Свака душа људска је и пустиња и пакао, док у њу не уђе Господ Христос. А Он улази у њу кроз еванђелске врлине... Чим уђе Он, чудесни и чудотворни, одмах претвара пустињу у расадник небеских жеља, бесмртних мисли и вечних осећања; једном речју: пакао претвара у рај.³⁷

Дух Свети, када уђе у човека кроз свето Крштење, Он своје божанске и свете силе разлива по боголиком бићу

човековом помоћу светих сванђелских врлина. Јер свете врлине и јесу свете божанске силе које испуњују човека свим оним што је свето, божанско, бесмртно, вечно. Само се даровима Духа Светог утољује жеђ душе људске за бесмртношћу и вечношћу.³⁸

Шта онда радити? Покајањем почупати трње сласти и коров страсти; смерношћу потиснути из душе гордост, молитвом и постом – похоту, љубављу – мржњу, кротошћу – гнев, ревношћу – леност, богољубљем – грехољубље, братољубљем – пакост. Тако ће и пут Господњи бити приправљен и стазе Господње поравнане.³⁹

А свете врлине су божански савршени и божански свемоћни лекови који лече од свих духовних болести и немоћи... Ко их прими у срце своје и у душу своју, прима бесмртне божанске силе, које га не само исцељују од свих болести и немоћи него и претварају у биће бесмртно и вечно.⁴⁰ Јер су Његове божанске врлине у исто време и божанске силе. У томе је сва разлика између Христових врлина и свих осталих врлина о којима говоре све остале религије, философије, етике, културе. Пошто је вечно жив, јер је васкрсењем победио смрт, Богочовек је тај који у душама својих следбеника, преко еванђелских врлина, својим божанским силама побеђује сваки грех и свако зло. Кроз сваку врлину слива се у душу божанска сила; а кроз све врлине сливају се у душу Христовог човека све божанске силе, потребне за победу над свима врстама греха и зла.⁴¹

Свака је еванђелска врлина као несаломљив божански мач који немилосрдно тамани грехе и страсти у човеку. То стално ратовање са собом и јесте еванђелски позив човека хришћанина у овом свету.⁴² Јер свака доживљена еванђелска врлина испуњује човека божанском свепобедном силом. Живе ли у човеку све еванђелске врлине, ето – свепобедне божанске силе... Човек је јак Богом. Јак и непобедив Богочовеком.⁴³

Врлина за Аву представља вољноблагодатно расположење душе. Али, напомиње он: Христос је све и сва – не врлине... Нико и ништа: ни једно биће и ни једна врлина немају вредности ни дражи без Христа.⁴⁴

Нема користи јелу, ако се со држи поред њега, а не метне у њега, писао је Ава. Тако и еванђелске врлине, та божанска со, не користе човеку ако их човек држи поред душе, споља; оне се морају унети унутра, у душу, растворити се у њој, и сарастворити с њом, сјединити с њом, да би је чувале и сачувале од труљења и кварења.⁴⁵

Свака врлина је око на души: молитва – око, пост – око, љубав – око, смиреност – око, трпљење – око, свака света врлина по око. Да, свете врлине и јесу свете очи душе. Таква душа, по благодати Божјој, види и оно што је невидљиво, невидљиво у видљивом, као и невидљиво у невидљивим световима.⁴⁶

Пут човековог врлинског узрастања показује се, по Ави, као антитеичан. Пут и метод антитеичан (супротан) грехопаду: тамо самоупорна гордост, овде себе-смиривање, тамо "ὡς Θεός" (као Бог) овде "ὡς πτωχός" (као сиромашак), тамо гордо-умље, овде смирено-умље, тамо антропоцентризам и грехоцентризам, овде теоцентризам = христоцентризам... Тако се врши, у истини врши супстанцијални "Umwertung aller Werte" (=промена свих вредности), Umwertung свих критеријума.⁴⁷

Девет божанских врлина, и у њима девет божанских блаженстава, заиста значе најсудбоноснији и најрадикалнији преврат у људском схватању живота, човека и света. Ту су дате нове вредности и нова мерила; и још: нова правила живота, нова правила мишљења, нова правила осећања, нова правила делања. Блаженство је за људску природу – смерност, проклетство је гордост; блаженство је богочежњиво покајање, проклетство је – упорно остајање у гресима; блаженство је кротост, проклетство је гнев; блаженство је правдољубље, проклетство је самодовољство; блаженство је милостивост и самилостивост, проклетство је неосетљивост и несаосетљивост; блаженство је чистота срца, проклетство је прљавост срца; блаженство је миротворство, проклетство је богоборство; блаженство је страдање за правду, проклетство је стајање за неправду; блаженство је волети Христа, проклетство је не марити за Христа. У овом свету људско се биће креће само између двога: између

христољубља и грехољубља. Једно или друго одређује његову вечну судбу и у овом и у оном свету. Грех, са свима својим претечама и пратиоцима, значи за човека у свима световима не само проклетство него и свепроклетство; а Богочовек Христос, са свима својим врлинама и блаженствима, значи за човека у свима световима не само блаженство него и свеблаженство.⁴⁸

Живећи еванђелском вером и љубављу и надом и молитвом и постом и благошћу и смерношћу и покајношћу и трпљењем, човек помоћу њих искорењује у себи: гњев – и са њим једну духовну смрт своју; гордост – и са њом другу духовну смрт своју; мржњу – и са њом трећу духовну смрт своју; пакост – и са њом четврту духовну смрт своју; завист – и са њом пету духовну смрт своју; похоту – и са њом шесту духовну смрт своју; среброљубље, славољубље, сујету, саможивост, злоћу, лакомост, лукавство, лицемерство, злоћудност, хвалисавост, неосетљивост, немилостивост – и са њима све остале духовне смрти своје, до оне последње и најкрајње.⁴⁹ Гњев – заменити кротошћу; љутину – благошћу; злоћу – добротошћу; хуљење – слављењем Бога; ружне речи – еванђелским благовестима.⁵⁰ Зло се потискује добром, мржња – љубављу, гордост – смиреност, блуд – постом, сладострашће – молитвом, неосетљивост – саосетљивошћу, лениност – трудољубљем. Једном речју: пороци се потискују врлинама.

Ава истиче: Трпељиво и радосно умирање за Господа Христа је еванђелски метод борбе који хришћани употребљавају против ђаволског метода борбе којим се христорборци служе.⁵¹ Обрати пажњу како настаје зло: горчина рађа гњев, гњев – љутину, љутина – вику, вика – хулу, то јест погрдне речи, а хула – тучу, туча – ране, ране – смрт. (ефес, 112) Треба се уздржавати од зла, да бисмо се ослободили од пакла; а да бисмо стекли Царство небеско, морамо непрестано неговати врлине.⁵²

Кроз осам страсти кушач куша човека. Кроз осам врлина човек побеђује те страсти. Куша те кушач страшћу стомакоугађања? Наоружај се еванђелској уздржљивошћу и постом – и победио си га. Куша те страшћу блуда? Испуни

ноћи своје и дане своје молитвеним бдењем. Куша те глађу и жеђу – победи и та искушења. Куша ли те лукави кушач страшћу среброљубља, ти заволи еванђелско сиромаштво и победићеш ту погубну страст. Куша ли те помањени кушач страшћу гњева, укроти себе Христовом кротошћу; моли се као и Он за оне који те вређају, муче, распињу и победићеш искушење. Можда те куша прекомерном и неразумном тугом? Не тугуј никада ни за чим пролазним. Не тугуј кад те вређају, не тугуј кад те оговарају, не тугуј кад те муче, него се, напротив, свему томе радуј апостолском радошћу и победићеш искушење. Куша те неуморни кушач страшћу чамотиње која те може оковати самоубиственим очајањем? Одмах тражи себи посла или читај, или ради какав ручни рад, или се чврсто моли. Куша ли те вешти кушач страшћу таштине, страшћу самољубља, избегавај похвале, положи је, почисти, кори себе, говори себи: ја сам најгори човек на свету, ја сам грешнији од свих људи и победићеш искушење. Куша ли те препредени кушач гордошћу, ти му противстави смиреност смиреног Господа Исуса: сваки свој подвиг, сваку своју мисао, свако своје добро дело приписуј не себи већ Господу Христу, и победићеш искушење.⁵³

Богочовеково је начело, свеначело: жртвуј себе за друге; ђаволово је начело, свеначело: жртвуј друге себи. Самопожртвовање је израз свељубави еванђелске, богочовечанске; самоодржање себично и егцентрично је израз мржње ђаволске. Самопожртвовање је божански метод живота у свима световима; самоодржање – ђаволски метод.⁵⁴

Из Еванђеља је јасно: нема очишћења без освећења, нити чистоте без светости. И обратно: нема светости без чистоте. Јер чистота од грехова постиже се једино светим живљењем у божанским врлинама. У великом и мучном подвигу очишћења и освећења срца учествују сложено све еванђелске врлине.⁵⁵ Јер свака небеска врлина, када је човек упражњава, снесе по парче неба у његову душу; а када... еванђелске врлине најпре пропуте пут Богу у душу човекову, онда се Бог уселује у човека, претварајући га у своје обиталиште. Природно је да за гресима долази творац греха, а за врлинама – творац врлина.⁵⁶

Богочовек је дошао да да људима лек, свелек од смрти, од греха. То је: Он сам, Његово Еванђеље. Свака еванђелска врлина је лек од греха и смрти. Учини ли је човек, већ је убио у себи један грех, једну смрт, и оживео један део душе своје. Чини ли све врлине, убија у себи све смрти и све грехе, и васкрсава душу своју из мртвих, испуњујући је вечним животом. Тако, још за живота у овом свету Христов човек је прешао из смрти у живот, из свих смрти – у живот вечни.⁵⁷

“Време јесте човекова колевка, али није и његова вечна отаџбина. Време и живот у времену осветљују се и добијају свој смисао светлошћу вечности, никад обратно. Зато је човек призван да се “преображава обнављањем ума” и да време испуњује вечношћу. (ср. Еф. 4,16)

А како он то чини? По Ави, помоћу светих тајни и светих врлина: јер оне очишћују, освећују, обогочовечују, охристовљују васцело биће човеково, првенствено вољу његову, те човек може и на земљи живети небеским животом Анђела... Зато је неопходно охристољубити вољу своју помоћу светих тајни и светих врлина и тако је охристовити и охристовљен живети христочежњиво, христолико, свето.⁵⁸

Сабирајте себи блага на небу – чиме? Христоликим, богочовечанским врлинама: смирености, кротости, правдољубљем, милостиивошћу, чистотом срца, незлобивости, противљењу злу добром, љубављу према непријатељима, молитвом за све и сва, постом, опраштањем.⁵⁹

Стварно, наше спасење и јесте друго стварање – ἡ κτίσις ἑτέρα: из небића приведени смо у биће. Што бејасмо раније, стари човек, умресмо; а што не бејасмо раније, то постадосмо. Значи, ово дело је заиста стварање, и притом стварање драгоцене од првог: јер првим стварањем ми смо призвани к животу, а овим смо оспособљени за живот у добру.⁶⁰

Вечни живот се храни и одржава вечним добром, и вечном правдом, и вечном истином, и вечном мудрошћу, и вечном светлошћу. И када је Спаситељ објавио: “Ја сам живот”, самим тим, Он је о себи објавио и ово: ја сам Добро, ја сам Правда, ја сам Истина, ја сам Мудрост, ја сам Светлост. По-

што је Он све то у исти мах, то је Он и највише мерило свега тога. Својом свесавршеном личношћу безгрешни Богочовек представља у роду људском једини непогрешни критеријум и живота, и добра, и правде, и истине и мудрости, и светлости. Све у свему: Богочовек је највиша и најсавршенија вредност, једина вечита вредност, а тиме и због тога и најсавршенији критеријум, једини вечити критеријум истине, живота, правде, светлости, доброте и мудрости.⁶¹

Не варајте се, Рај почиње још овде на земљи вршењем еванђелских врлина... Али не само Рај, него и пакао почиње још овде на земљи.⁶² Рајска лествица – шта је то? То су свете врлине, свете еванђељске врлине... Свака врлина је мали рај, свака врлина гаји душу, облажени је, низводи у душу твоју божанске небеске милине. Свака врлина, златна и дијамантска степеница у лествици твога спасења, која се протеже између земље и Неба, протеже између твог пакла и твог Раја.⁶³

Зато ни једна од њих није никада сама. Вера у Господа Христа није никада сама. Она говори кроз молитву, она говори кроз пост, она говори кроз милосрђе, она говори кроз смиреност, она говори кроз страдање за ближњег. Не само говори, него свака врлина живи другом врлином. Вера живи молитвом, молитва живи постом, пост се храни молитвом, пост се храни љубављу, љубав се храни милосрђем, сажаљењем. Тако свака врлина живи другом. И када се једна настани у твојој души, све ће за њом доћи, све ће се постепено развијати са њом и ићи из ње и кроз њу. И тако ћеш ти осладити душом својом лествицом Рајском која се протеже од земље до Неба, између тебе и Раја, између твог пакла и твог Раја, између твог ђавола и твог Бога.⁶⁴ Како свете врлине подижу Рајску лествицу између Неба и земље, тако и греси наши праве лествицу ка паклу.⁶⁵

Кроз сваку свету врлину човек отиче душом својом у живот вечни; а кроз сваки грех отиче у смрт, у смртно, у мучку вечну. Тако човек непрестано или увећава своју бесмртност или своју смртност.⁶⁶ Јер се човек једино богочовечанским, помоћу светих еванђелских врлина и сила, продужује, проширује, узвишује, у све божанске бескрајности и бесмртности. И постаје биће коме се и анђели диве.⁶⁷

Може се закључити: наука Богочовекова ни по чему није школска, књижничка. Народ приступа Исусу, вели Блажени Теофилакт, да би видео чудеса, а ученици – ради науке... Како је Господ учио не отварајући уста? пита се Ава. *Својим живошом и чудесима. Тако долазимо до јединствене методе Господа Исуса Христа. Да бисмо дознали да је Он учио чак и онда, када је ћушао, не само када је говорио; учио, час отварајући уста, час проповедајући делима својим. "Примише и познадоше"* – то је по ави Јустину гносеолошки императив христопознања. А да Господ Христос за навек остане у срцу човечијем, видели смо да то човек постиже творећи заповести Господње, ходећи као што је Он ходио, живећи као што је Он живео. Нема сумње, блаженство чистих срцем је у овоме: они серафимски ревностно и херувимски видовито чувају Господа у срцу свом, али и срце своје у Господу.⁶⁸

Није довољно, дакле, само чудити се и дивити се мојој науци, него треба пронаћи откуда ми та наука. Да се то пронађе постоји само један пут. А тај пут је ово: треба творити вољу Божју и одмах ће ти се открити је ли ова наука од Бога. Воља Божја ено је у Цисму: хајде, твори је, и то ће те одвести сазнању и ти ћеш дознати да је моја наука заиста од Бога, заиста Божја по свему и свачему. Све зависи од слободне воље човекове: само треба хтети. Да, само треба хтети творити вољу Божју и – све ће ти се открити: дознаћеш сам својим личним опитом да је моја наука од Бога.⁶⁹ Ава додаје: "Опет: експериментални метод, опет пут личног опита и искуства; ништа се механички, аутоматски не намеће, најмање силом. Твори и – дознаћеш."⁷⁰ Значи, основно егзегетско правило аве Јустина је: твори да би разумео, сходно речи Христовој из Еванђеља, по Матеју 5,19: "Ко изврши и научи, тај ће се велики назвати у Царству Небеском."

А како се јача у Господу? Испуњавајући се силом Господњом. Тако се сила Господња стиче подвизима еванђелским, али и подвизи еванђелски јачају и усавршавају се силом Господњом. Они међусобно сарађују на беспрекорно савршен начин. Почиње се од немоћи, а достиже се до свемоћи.⁷¹ А сила Господња где се налази? И опет и опет Ава пона-

вља: У светим тајнама и светим врлинама. Свете врлине нису друго до свете тајне продужене кроз цео живот; примљене и пронесене кроз сву душу и сву савест и све срце и сву вољу, те душа живи у светим мислима, савест у светим саветима, срце у светим осећањима, воља у светим хтењима. А све је то најсавршеније оваплоћено и оличено у самом Господу Христу.⁷²

А свете врлине, а свете тајне? Сагледај дно њихово: свуда лик Спасов. И живећи у светим тајнама и у светим врлинама, ми постепено уобликујемо у себи лик Господа Христа, постајемо христолики. И на тај начин испуњујемо еванђелску заповест: облачимо се у новог човека, "по обличју Онога који га је саздао" (Кол. 3,10) А то је – сам Господ Христос, и са Њим и кроз Њега и Бог Отац и Бог Дух Свети.⁷³

Христолики начин живота је такав живот, у коме се помоћу светих тајни и светих врлина живи од Оца кроз Сина у Духу Светом. И стално растем Њиме у самопознању. Кроз христопознање ка самопознању! Да, то је једини пут. Богочовеком сазнајем себе као човека, улазим у страшну тајну бића што се човек зове: шта је, откуда је, ради чега је, куда иде.⁷⁴ Ја зато и не знам, да бих се потрудио да сазнам; да пронађем неко биће, веће и савршеније од човека, које ми може дати потребно знање.⁷⁵

Ава Јустин је непрекидно истицао бројне свете врлине које се човек труди да задобије у овом кратком и временом ограниченом животу, пре по благодати заслуженог преласка у Царство Небеско. На различите их је пачине набрајао. Све оне заједно могу се груписати на следећи начин:

1. Вера ✓
2. Љубав ✓
3. Нада
4. Молитва
5. Пост
6. Смерност
7. Милосрђе
8. Кротост
9. Покајање
10. Правда
11. Истина
12. Доброта
13. Жалостивост
14. Трпљење
15. Милостиња (свемилошћ)
16. Уздржљивост
17. Целомудреност (здравомудље)
18. Праштане
19. Чистота срца
20. Братољубље
21. Богољубље
22. Светост (свети живот)

1. ВЕРА

У Спаситељевом учењу о спасењу вера је што и квасац у хлебу. И то вера еванђелска, вера богочовечанска која обухвата целог човека у васцелој његовој личности и делатности и предаје га Богочовеку.⁷⁶

Човек може приступити Богочовеку, познати Га, следовати Му једино вером, и то вером бескрајном и безрезервном. Зато свесавршени Господ, на првом месту, захтева од људи веру у Њега као Богочовека, и Сина Божјег, и Бога.

Најважније дело човеково у овоме свету јесте: веровати у Богочовека Христа. Вера у Богочовека испуњује човека богочовечанском силом и оспособљује на дела богочовечанска, дела христовска и већа од ових. Вера у Богочовека даје људима силу и моћ да се роде од Бога и постану синови Божји.⁷⁷

Чиме човек показује своју верност у овоме свету?... Вредноћом, радом... Рад, рад... Вера – ето то је први и најважнији рад човеков у овоме свету. Вера везује душу твоју са Богом – то је најглавнији рад твој, да стално везујеш душу своју са Богом, од јутра до мрака и од мрака до јутра. То је свети рад, вечни твој рад који важи и за земљу и за небо.⁷⁸

Шта је то у овом кавезу смрти, што се земља зове, бити бескрајно слободан, моћнији од смрти, моћнији од свакога греха, моћнији од сваке болести, моћнији од свакога ђавола. Ти раскопај срце своје, душу своју и засади веру у Господа Христа, и сваки час твој биће победа над немоћима, над слабостима, над гресима, над смртима.⁷⁹

Људи немају права да се хвале никаквим својим делом, ни индивидуалним ни колективним, јер ту ништа не значе ни култура, ни цивилизација, ни наука, ни техника, ни философија, ни уметност. Да, ништа не значе, јер су комарачки немоћне и језиво беспомоћне пред страшилом стварношћу смрти. Једино људско дело, које би овде могло имати значаја, јесте вера у Богочовека, вера у дело спасења које је Он извршио и непрестано га врши.⁸⁰

По својој садржини вера хришћанска је несравњено шири и дубља од сваке људске мудрости и од сваког људског знања.⁸¹

Она (вера) чини те се у нама све земљотресно испретура, али и свемудро немарски изгради у нове светове, божанске и вечне. И ми још овде на земљи почињемо да живимо вечним животом, земља се под нашим ногама претвара у непролазно небо и где стане вера наша, ту је већ Господ наш, и у Њему рај наш, радост наша, вечност наша.⁸²

Испуњавати Богочовеково Еванђеље, ето то је испуњавати дела Божја. А томе води и у то уводи, вера у Богочовека: "ово је дело Божје – τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ – да верујете у Онога кога Он посла."⁸³

Вера у Христа као у Сина Божијег и Сина Човечијег, као у Богочовека, јесте темељ Цркве Христове.⁸⁴

Самоубиство или вера у васкрслог Богочовека Христа – то је дилема. И трећега нема.⁸⁵

[А почетни грех је неверовање у Христа; из њега се изливају сви остали греси.] Као што је "дело Божје", сведело – вера у Богочовека; тако је и дело ђавоље, сведело – неверје у Богочовека. Ђаво и смрт су синоними; Богочовек и живот су синоними. И још: вера у Богочовека је живот; неверје у Њега је смрт. Трећега нема, нити га може бити. И заиста, ко са ма којим проблемом живота приступи Богочовеку вером, налази у Њему потпуно и вечно решење и заувек утољује ту глад своје душе. Тако и сваку духовну жеђ Богочовек гаси заувек. А та глад и жеђ духовна шта су ако не: глад и жеђ душе људске за Правдом, Истином, Љубављу, Добротом, Мудрошћу, Бесмртношћу, Вечношћу, Блаженством, Радношћу.⁸⁶

[Правна вера је – веровати у најневероватније, веровати у оно што се противи целокупном искуству рода људског, и разуму и уму, и сазнању. Да, права вера – у одбацивању свега људског, и у потпуном предавању себе Богочовеку. Ако се не одречете себе и све што имате, не можете бити моји ученици и ићи за мном. То је еванђелска дилема вере.⁸⁷]

[Вера није теорија, и вера није само учење, вера је сила, сила која те везује одмах са Богом.⁸⁸]

Вера је πρᾶξις ἐλεγχος οὐ βλέπομένων (Јевр.11,1) = обелодањивање, доказивање, очитовање, очигледност невидљивих ствари: гледање невидљивог, живљење невидљивим и у невидљивом... Јер ми верујемо да је свет онакав каквим га видимо. То значи, ми заснивамо свој вид, и сву његову делатност, на вери. Гледајући воду, ми верујемо да је то вода. А под микроскопом, какав свет претставља вода!⁸⁹!

И када о Господу Христу знамо све што нам најсавршенија вера у Њега може дати као знање о Њему, ипак Он и тада, и увек, остаје предмет вере наше због Својих безграничних божанских савршенстава, у која не могу до краја проићи ни свети разуми Светитеља због своје људске ограничености.⁹⁰

Зато вера и није ништа друго него Господ Христос Који треба да постане центар твога бића, средиште твога бића, да Он постане све и сва за тебе, јер ти даје оно што ти нико дати не може.⁹¹

Господ чини са нама све оно што хоће вера наша.⁹²

Као што се трудиш око једне воћке док не порасте и не почне да доноси род, тако се треба трудити и око вере, око горушичног зрна вере. То узгајај у себи, и када та вера узрасне, гле, њене гране – то су све свете врлине. Једна грана љубав света, друга грана молитва света, трећа пост свети, кротост, благодат, смиреност, све врлине из корена вере, из тог малог горушичног зрна.⁹³]

Каква треба да је твоја и моја вера? Ево, показао нам је незнабожац. Вера треба да је смирена, свесмирена.⁹⁴

Шта молитва ради? Молитвом расте наша вера... И још: љубављу расте наша вера, јер вера дела кроз љубав. И још, смиреност расте наша вера. Тако, свака света врлина појачава веру, иако оне све долазе од вере, све се хране вером, и све се врлине хране једна другом.⁹⁵

Али у великој вери је велика љубав, у великој љубави је велика молитва, у великој молитви велика нада, у великој нади велики пост, и тако врлина врлину храни. То је једно дрво које органски расте, органски се развија и све врлине цветају у теби.⁹⁶!

Не, вера је као зрно горушично – вели Спаситељ. И љубав је еванђелска као зрно горушично, и пост је еванђелски

као зрно горушично, и молитва је еванђелска као зрно горушично, и кротост еванђелска, и смиреност еванђелска, и трпљење еванђелско, и све врлине еванђелске, све су то врлине као зрна горушична. Све је то ситно и мало, све се то сеје по твојој души – пази шта радиш са тим светим семењем.⁹⁷

Човек вере осећа се бесмртан у овоме свету.⁹⁸

[Ми православни хришћани живимо том апостолском вером и данас. Њу низашта не дајемо. Може се цео свет претворити у мучилиште, у мучилиште за нас православне хришћане, но ту веру ми не дајемо. То је све богатство наше, богатство заиста непропадљиво, богатство небеско, богатство које никад неће узети од нас. Благо наше које је на небесима не може да пресече ни смрт, ни ђаво, јер је све бескрајно, бесмртно и вечно. Ту веру ми држимо, њоме живимо све дотле док хоћемо да будемо људи. Ако нећемо, ако хоћемо да се изједначимо са марвом и стоком, са демонима, онда можемо оставити ту веру. Шта остаје од тебе, човече, онда? Леш! Леш од тела твог и леш од душе твоје, два леша. То си ти онда, то је човек без Христа.⁹⁹

Вера и јесте оно што је најпотребније човеку у овоме свету, зато ту веру треба претворити у навику, цео живот треба да буде у тој вери, да се умива том чудесном и живом реком живота која отиче у живот вечни и носи тебе и свако људско биће. Та вера нека буде око твоје душе, око твога ума, око твога срца, нека те те очи воде кроз овај свет, и ти у овоме свету да видиш себе као вечно биће а и сав свет око тебе као поприште на коме ти, људско биће, зарађујеш радости вечне и Живот Вечни... Очи наше виде само коров овога света, а вера види Бога, вера види Вечну Истину, Вечни Живот...¹⁰⁰

Зато ми, и кроз овај земаљски свет и кроз све светове уопште – “Вером ходимо, а не гледањем” = διὰ πίστεως ὁδούμενοι, οὐ διὰ ὁράσεως (2 Кор. 5,7), вером која је вид наше душе облагодатена и освећена и преображена. У нас хришћана вера – то је једно бесмртно и свевидеће око душе наше облагодатено, а љубав – друго, а молитва – треће, а нада – четврто, а пост – пето, а смерност – шесто, а кротост – седмо, а трпљење – осмо, а свето Причешће – девето, а свето По-

кајање – десето, и тако редом: све свете тајне и све свете врлине – безброј очију наших, и то очију – свевидећих, боговидећих, небовидећих, истиновидећих.¹⁰¹

Вера у Господа Христа води нас у љубав, у молитву, и пост, и кротост, и смиреност. Све су то свете врлине, свака од њих постаје око твојој души, и што се више врлине умножавају у теби твоја душа све више очију има, све више сагледава светове Божје, све више види и Правду Божју, Истину Божју, Живот Вечни. Сва душа твоја постаје оката, као многооки херувим, видовита.¹⁰²

Шта је вера? Вера то је свевидеће око. Душа која види Бога, која иде за Богом.¹⁰³ Вера је лични сусрет са Христом, први лични сусрет грешника са Безгрешним, сусрет који неопходно значи негацију себе (огреховљеног).¹⁰⁴

• Подвигом вере човек васкрсава себе из гроба егоизма.¹⁰⁵

Вера, то је птица са два несломљива крила: молитвом и постом.¹⁰⁶

Вера која се моли и пости; молитва која верује и пости; пост који верује и моли се. Ово троје: вера, молитва и пост и сачињавају богочовечански, еванђелски свелек за сваку болест духа и тела. Доказ? – Светитељи, нарочито свети Испосници, Пустињаци. Јер ова еванђелска врлинска триада: вера, молитва и пост, јесте њихов начин, њихов метод живљења и мишљења и осећања и делања. Када је човекољубиви Господ хтео да скрати Своје Еванђеље, Он га је свео на ову троједну врлину: веру, молитву и пост. Слаби ли једна у овој троврлини, слабе и друге две; јача ли једна, с њоме јачају и остале две. Помоћу ове благодатне врлинске триаде оздрављује сав човек, исцељује се од свих недуга душевних и телесних. Где има праве еванђелске вере, молитве и поста, ту је прави човек, нормалан човек, здрав човек. Где њих нема

нема човека, већ све сами разломци од човека, отпатци од човека: све осакаћено, све опатуљано, све огреховљено, осмрћено, ођавољено. Где њих има, ту је у човеку све богочежњиво, све охристовљено, обожено, отројичено; ту је целостан боголики човек, сав порастао у све богочовечанске бескрајности и бесконачности.¹⁰⁷

А за веру није потребна велика школа, ни велика трговина, ни богатство, ништа. Само добра воља. Само добра воља да се верује у Спаситеља света Господа Христа.¹⁰⁸

Ништа се више не тражи од тебе и од мене, ни злато, ни ученост, ни богатство, ни углед данашњи, ништа се не тражи осим тога, осим вере твоје и моје у Господа Исуса, који спасава од свакога греха.¹⁰⁹

Вера је глава и корен. Ако сачуваш њу, макар и све изгубио, опет ћеш све стећи са већом славом.¹¹⁰

Све је могуће ономе који верује – ето то је сва новозаветна антропологија, сва новозаветна наука о човеку.¹¹¹

Човек може имати изговора за све, али никада за неверовање у Христа као Бога.¹¹² Без вере у Господа Христа ти престајеш бити човек, без Богочовека ти не можеш постати човек. Ти си стално неко недовршено биће.¹¹³

И опет чудо, и опет вера, и опет људи тону, и Господ иде по води.¹¹⁴

Вера – ето највеће Благовести, казује нам прогледали слепац. Вера – то је духовно прогледати и Истинитог Бога у телу угледати.¹¹⁵

Шта је велико пред Господом Христом? Вера моја и твоја. То је велико пред Њим... Великој вери се Господ дивио код човека, јер то је највећа сила која човека спасава од греха, спасава од смрти. Та сила сједињује са Богом, а одваја од ђавола.¹¹⁶

Ко није достигао религиозну раскрсницу знак је да га мученички проблеми посетили нису.¹¹⁷

Ко је највећи у Царству небеском? – Човек смирене вере и живота.¹¹⁸

Није истина да има безверника! Нема безверника, нема неверника. Само има Богопоклоника и идолопоклоника. Трећега нема у овоме свету.¹¹⁹

Вера у Христа – дар је од Христа; али уз тај дар увек иде и други дар: страдање за Христа. То страдање бива двојако; унутрашње – невидљиво, и спољашње – видљиво. Унутрашње страдање долази од унутрашње духовне борбе: човек вере стално се бори у себи са нечистим мислима, саблажњивим помислима, ружним осећањима, рђавим наклоности-

ма, тајним страстима, грехољубивим навикама, силовитим искушењима... А осим те унутрашње, увек и спољашње борбе, борбе са противницима вере у спољњем свету.¹²⁰

Ава је писао: Наша вера и није друго до непрекидна борба за живот вечни, непрекидно мучеништво за живот вечни. (1. Тм. 6, 12)¹²¹ Да, самоспасење је самомучење... Спасење се мора одстрадати, одмуковати.¹²²

А наш живот на земљи јесте ношење крста, страдање за правду Христову у овоме свету, али је срце наше увек пуно радости, пуно радости што Крст води у Васкрсење, и Вазнесење, и у Вечни Живот, кроз Истину Вечну у Царству Небеском.¹²⁴

Мању веру Господ проба мањим искушењима, а што већа вера у човека, Он све већа искушења ставља на њега и проба његову веру.¹²⁵

Знамења се дају не за оне који верују већ за оне који не верују.¹²⁶

У подвигу вере умире сав човек ради Христа, да би у Њему оживео бесмртним и вечним животом. Човек умире да би оживео. Таква је антиномија вере.¹²⁷

Свим срцем веровати у Господа Христа, бити верујући – то је највећа милост коју човек може доживети од Бога у овоме свету.¹²⁸

Не реци: не могу. То је знак маловерја, или неверја, или кривоверја.¹²⁹

Вера наша, то је непрекидна, бесмртна, вечна радост наша.¹³⁰

Вером у светлост постаје се син светлости.¹³¹

Без вере у Христа, без утврђености у Истини Христовој, заиста је човек, сваки човек, трска коју љуља и заноси сваки ветар лажних људских учења.¹³²

И тај нови ум, нова душа, ново срце, тај обновљени, нови, новозаветни човек: и разуме, и схвата, и с радошћу верује свему што је Христово; потпуно се поверава Господу Христу да га Он води и руководи куда хоће и како хоће. Тако је наша вера у Христа у ствари наше поверење у Христа. До те вере може доћи сваки, и то – врло лако. Главно је: одрећи се себе и поверити се Христу.¹³³

А "крај наше вере, вели свети Апостол, *јесте живој вечни*" (Б2,1Јн.5,13; 1Петр.1,9) То је крај, то је циљ нашег живота, Живот Вечни, то нам вера даје.¹³⁴

Апостолска Богочовечанска вера – свестрани повратак на Богочовечански пут Светих Апостола и Светих Отаца. То и само то може спасти и ослободити робовања разним хуманистичко-хომинистичким човекоугодништвима, и човекослужењима, и спрати све грехе.¹³⁵

То је вера наша, вера у овоме свету и у оном свету, вера посведочена, вера доказана, вера која се и данас доказује и показује, вера увек јача од смрти, јача од греха, јача од ђавола.¹³⁶

Вера у Богочовека Христа, то је по Ави, бескрајно поверење у Њега: да Он има излазе за све људске муке, да Он има одговоре за сва људска питања, да Он има утехе за сва људска страдања. На такву веру засновану на потпуном поверењу у Христа, Христос одговара својим поверењем: открива верујућем Себе, своје бескрајне тајне, своја бескрајна савршенства, своја бескрајна божанска богатства, своје Царство Небеско.

2. ЉУБАВ

Ако је тајна Спаситељевог учења о спасењу игде присутна сва без остатка, онда је то у његовом учењу о љубави. Он учи о љубави као спасоносном подвигу којим је изграђен целокупни богочовечански домострој спасења, јер је Он сам свесавршена љубав: Бог је љубав (ὁτι ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστίν).

Из те свебожанске љубави Он је и дошао у овај свет ради спасења света, ради спасења окорелих грешника. И када Спаситељ учи о љубави, Он учи као оваплоћена, оличена божанска љубав, као Бог коме би друго име могло бити: Љубав.¹³⁷

Љубав је Божји одговор на човекову веру, молитву и смерност. У односу према Богу: човек је вера, молитва и смерност; у односу према човеку: Човек може бити творац вере, али никада љубави; Бог је једини творац љубави. Вера је подвиг, љубав је дар. Кроз веру, молитву и смерност човек усваја Бога за садржину, смисао и циљ свога бића; кроз љубав – Бог усваја човека за садржину свога живота: постаје човек, да би човека обожио; сједињује се са човеком у богочовечанско јединство.¹³⁸

Циљ је богочовечанске љубави: да се љубећи изједначи са љубљеним; да се сједини са љубљеним; да се оваплоти у љубљеном, и тако вечно живи са њим и у њему. Образац вечни и најсавршенији те љубави имамо у Богочовеку. Он је толико заволео човека: да се оваплотио заувек у њега. То саоваплоћавање у љубљеном, то оваплоћавање у љубљеном бива практиковањем еванђелских врлина, држањем "завешти" Христових.¹³⁹

Држање еванђелских заповести испуњује душу богочовечанском љубављу. И све те заповести увиру у љубав, и на увору своје име губе, јер се све сливају у једну свеобимну заповест, свезаповест Богочовекову о љубави. И то – богочовечанској љубави. Све њено: и суштина, и метод, и радост, и бесмртност, и вечност – условљена је Богочовеком, јер долази од Богочовека.¹⁴⁰

А христољубље се састоји у вршењу заповести Христових... Јер вера у Господа Христа, и јесте прва заповест, а она почиње са променом нашег живота. Приморај себе на нови живот – по Христу и у Христу.¹⁴¹

Знак да је неко поново рођен од Бога, препорођен, јесте љубав његова према Богочовеку Христу као Богу и Спаситељу.¹⁴²

Богочовек је донео свету ову истину: љубав је пут и метод истинског богопознања. Кроз веру, молитву и смерност човек казује себе Богу; кроз љубав – Бог казује себе човеку.¹⁴³

Човекољубље

Сводећи све своје божанске заповести на једну заповест, Спаситељ вели: Ово је моја заповест: да љубите један другога као што вас ја љубих... У новој заповести о новој љубави главно је: да следбеници Христови љубе један другога љубављу богочовечанском: *као што вас ја љубих*.¹⁴⁴

Сав рад у царству Христовом, у царству Божијем, заснива се на љубави према Богу и ближњему. То је најглавније осећање, и регулатор, и норма. У мери љубави је мера светости и чистоте.¹⁴⁵

Без љубави према Богу немогућа је супстанцијална љубав према људима. Прва је заповест (љубави) увек прва, а друга је увек друга.¹⁴⁶

Човек је љубав, јер је божанско биће.¹⁴⁷

Човек је тек онда човек када је љубав. Јер шта је човек? Човек је слика Божија и ако је Бог љубав, онда и човек, слика Божија, треба да буде љубав.¹⁴⁸

Стегне ли љубав према Богу, човек истовремено стиче и љубав према човеку... Без богољубља нема правог човекољубља. Волети човека, а не љубити Бога, у ствари је самољубље. Йубити Бога а не волети човека, у ствари је самообмана. То је основна богочовечанска истина, силно посведочена и доказана Христом.¹⁴⁹

И највећи грешник ипак није сав грешан. Само му треба приступити богочовечанском љубављу и саучешћем;

одвојити у њему тананим маказама еванђелског човекољубља грех од његове душе, од његовог бића, удаљити грех из њега, а њега третирати христовски нежно као реконвалесцента.¹⁵⁰

Само љубав еванђелска даје силе човеку да буде истински смиран, и кротак, и трпељив према људима, иако су њихове мане и греси очигледни.¹⁵¹

А кроза све то и из свега тога струји и зрачи једно: бескрајно човекољубље Христово, бескрајна љубав божанска. То је оно чиме Богочовек води људе: љубављу их придобија за живот вечни, и води из смрти у живот.

Йубав се у томе и састоји: смилovati се на грешника, а осудити грех; спасти грешника, а уништити грех; одвојити грех од човека, па помиловати човека а осудити грех.¹⁵²

Што је човек ближи Богу, ближи је и људима. А најближи је људима онај који је најближи Богу. То је богочовечанска истина, посведочена многовековним православним искуством.¹⁵³

Хришћани су по позиву свети. И њихова је љубав само онда хришћанска, ако је света.¹⁵⁴

Нема смрти за љубав. Она је једина сила над којом смрт нема власти. Где је љубав, ту је већ бесмртност.¹⁵⁵

Еванђелска је благовест и истина: Ољуботворено срце = бесмртно срце; ољуботворен ум = бесмртан ум; ољуботворена воља = бесмртна воља.¹⁵⁶

Ко љуби божанском љубављу, то је прави бесмртник и на земљи и на небу. Јер има у себи Бога који је сама Бесмртност и извор свега бесмртнога.¹⁵⁷

Кроз подвиг богочовечанске љубави човек прелази из небића у биће, васкрсава из смрти у живот, устаје из гроба безличног ништа, из гроба небића и улази у вечни живот Свебића... Без љубави – нема личности.¹⁵⁸

Бог је из љубави и љубављу постао човек, да би човек из љубави и љубављу постао бог, али не Бог по природи, већ по благодати. Стичући богочовечанску љубав, човек са њом стиче богочовечанске врлине, мисли и осећања.¹⁵⁹

Йубављу мислити, осећати, живети, знати – то је еванђелски, богочовечански, православни метод живота.¹⁶⁰

У мени: ја јесам, равно је са: ја волим. Љубављу јесам оно што јесам. Бити, постојати за мене је исто што и волети, љубити.¹⁶¹

Циљ је љубави да двоје постану једно, и то – једно суштином. Богочовечанска љубав је увек тиме нова што је бесмртна и вечна и што љубећег и љубљеног сједињује до једносущности. Зато је та љубав знак по коме се хришћани разликују од нехришћана.¹⁶²

Јер је божанска љубав сила којом биће људско расте у све богочовечанске бесконачности (Еф.4,15–16).¹⁶³

Зато је губитак љубави раван губитку душе, раван самоубиству, и човеково биће претвара у пакао.¹⁶⁴

За словенског апостола љубави (Достојевског) рај је љубав, пакао је мржња. Ко љуби, већ је у рају још за живота на земљи; ко не љуби, већ је у паклу, јер је пакао: не моћи љубити.¹⁶⁵

Јер ништа теже него стећи свеобилну еванђелску, христовску љубав, и стекавши је: чувати је стално светом, божанском, радосном и увек растућом.¹⁶⁶

У човекољубљу је метод човекопознања. А у човекомржњи – узрок човекопознања.¹⁶⁷

Љубав и остале еванђелске врлине

Људи највеће љубави су уједно људи највеће вере.¹⁶⁸

Ако је вера, нека вам бива у љубави; ако је молитва – исто тако; ако је пост, или трпљење, или кротост, или милостиња, или смерност, или живљење, или мишљење, или расположење, или служење, или управљање, или гледање, или слушање, или умирање – све, све, све да вам бива у љубави. Ето целог Еванђеља Павловог, и Христовог, у неколико речи: "све да вам бива у љубави". Јер "Бог је љубав" (1Јн.4,16) Што год није од љубави, није од Бога. Од кога је онда? Од небога, од ђавола. Љубав је сведобро, јер из ње истичу сва вечна, божанска добра. Њоме треба проверавати себе, сав живот свој, душу своју, срце своје, савест своју, вољу своју. Нема ли у души твојој еванђелске љубави, загледај мало боље у њу, и сагледаћеш: уцрвљала се. Без ње се уцрвља и ср-

це, и савест, и воља. Што је со у хлебу, то је љубав у души, у срцу, у вољи, у савести, у васцелом људском бићу. Без ње, људско биће се убуђа, иструли, уцрвља.¹⁶⁹

У свему побеђујемо помоћу Онога који нас љуби, несумњиво љуби, у ствари једини Он и љуби, јер је победио смрт за нас и уместо нас, и стално је побеђује у нама за нас и уместо нас. И даје нам своју божанску бесмртност и живот вечни. А то је врхунац љубави. Нема веће љубави од те; земља је не зна; све што ми људи називамо љубављу, упоређено са Христовом љубављу, личи на мржњу. Зато Господ Христос своју љубав сматра новом љубављу, и своју заповест о тој љубави назива новом заповешћу (Ср.Јн.13,34–5) (2кор.330)

Љубав је од молитве, благовести свети Исак Сирин. Али и молитва је од љубави. Све су еванђелске врлине међу собом органски повезане, и сачињавају једно тело: свака живи кроз све, и све кроз сваку; свака зависи од свих, и све од сваке. А "свеза савршенства" која их све сљубљује, спаја, сједињује у један савршени организам, јесте љубав (Кол.3,12–14). Ко њу савршену има, има све остале. Стога је она та која даје непролазну божанску вредност: и вери, и знању, и пожртвовању, и правди, и трпљењу, и истини, и сваком еванђелском подвигу.¹⁷⁰

Љубав се рађа из молитве и расте растом молитвености.¹⁷¹

Љубав се увек моли; молитва увек воли. Ко истински воли, молитвом воли све и сва; ко се истински моли, љубављу се моли за све и сва. Молитва је душа љубави; љубав је тело молитве.¹⁷²

Христолика љубав је архитектор личности, који је тајанствено изграђује узидавајући у њу све врлине и чинећи их једносущним састојцима њене природе.¹⁷³

Однос љубави и знања

Богочовек је учинио љубав суштином и методом богопознања и човекопознања... Богочовечанска љубав је нови пут познања. Њен категорички императив гласи: љуби, да би познао. Истинско знање у свему зависи од љубави: оно се

зачиње у љубави, расте љубављу, достиже савршенство помоћу љубави. Ја љубим, значи: ја знам. Знање је еманација љубави. Сва философија сазнања садржи се у философији љубави. Љуби ли човек христоликом љубављу, он је истински философ, јер зна тајну живота и света. Бог љубављу богује; исто тако и човек љубављу човекује.¹⁷⁴

Љубав неминовно процвста знањем. Уколико она расте, расте са њом и знање. Савршена љубав даје савршено знање. Знање пак без љубави, то је око без зенице, уво без слуха, тело без духа. Такво знање надима, води у гордост; а гордост убија душу као нико.¹⁷⁵

“Који љуби – зна Бога”¹⁷⁶ (1Јн. 4,7). Што важи за богопознање, важи и за човекопознање: који љуби човека – зна човека. И обратно: “Који нема љубави – не зна Бога, јер је Бог љубав” (1Јн. 4,8); који нема љубави – не зна човека, јер је и човек љубав, зато што је створен по лику Божјем.¹⁷⁷

Знање се рађа од љубави, и само љубављу расте у све божанске бескрајности. Стога увек зависи од љубави. А то значи: увек зависи од моралног стања човековог. Што морално здравији и савршенији човек, то је и знање његово здравије и савршеније.¹⁷⁸ Како и пише Свети Апостол: “Знање надима, а љубав изграђује” – ἡ γινώσις φεσφοῖ ἡ δὲ ἀγάπη οἰκοδομεῖ. Знање зна, а љубав зида, гради, изграђује човека ка Богу, ка небу, ка небеском царству, које и јесте његова права домовина. “Знање без љубави, то је тело без душе: леш. Знање које љуби, то је сила која људско биће претвара у анђела.”¹⁷⁹

Хришћани када удруже знање о Богу са љубављу према Богу, постају анђели земаљски, анђели у телу, и њихов се живот претвара у непрекидно богослужење: у непрекидно служење једином истинитом Богу и Господу свим срцем, свом душом, свом мишљу, свом снагом. Само знање, преображено љубављу, има праву и непролазну вредност. Ништа убитачније по људе од знања без љубави. Оно води у основни грех: гордост. А љубав води у основну добродетел: смиреност... По ави Јустину, све несреће у роду људском, и у роду демонском, дошле су од знања у коме нема љубави. Знати, а не волети, и бити горд, ето то је сав ђаво, сва његова

философија, сво његово царство. Знам Бога, а не волим Бога нити ишта Божје – то је основно осећање ђавола, то царство демонске логике, демонског разума, злог ума, то – пакао. Еванђелско знање смирава човека пред Богом и пред свим што је Божје. Оно је обележје хришћана. Хришћанин се увек осећа сиромашан духом пред свебогатим Богом, сиромашан знањем пред свезнајућим Господом.¹⁸⁰

Знање је спасоносно и истински корисно, ако побуђује на човекољубље и богољубље. Без тога, оно је највећа опасност по човека, јер је проналазач најсвирепијих зала. Чиста интелигенција без имало љубави – то је ђаво. Интелигентан човек без љубави, највише личи на ђавола. Да се то избегне, потребно је ољуботворити своју интелигенцију и своје знање, потчинити их љубави као божанској стваралачкој сили којом се остварује свако истинско добро у нашем човечанском свету. “Љубав изграђује” све што је божанско, бесмртно и вечно у човеку и свету. Изграђује савршенство човеково, вечност човекову, блаженство човеково. Има ли је овде на земљи, човек има у себи божанског неимара који му још овде изграђује “кућу нерукотворену, вечну на небесима” (2 Кор. 5,1), у којој ће вечито живети и коју му никаква зла сила не може разрушити.¹⁸¹

Од љубави је и богопознање, и човекопознање, и тварипознање. Колико човек некога или нешто љуби, толико их стварно и познаје. Врховно је правило еванђелске науке о познању, еванђелске гносеологије: “сваки који љуби – зна Бога = πᾶς ὁ ἀγαπῶν γινώσκει τὸν Θεόν, а који не љуби – не зна Бога” (1Јн. 4,7,8)¹⁸² Тако се по Ави Богољубљу даје богопознање. Али и човек казује себе Богу кроз своје богољубље. Бог позна човека стварно тек кад овај почне општити с Њим љубављу.

Може човек знати све тајне неба и земље и сва знања, нема ли љубави, све је то без стварне вредности, а он сам је у ствари једно језиво “ништа”. Знање без љубави је “ништа”, и још: “сва знања” без љубави су “ништа”, – то је еванђелска божанска аксиома. “Сва знања”: о свету, о животу, о природи, о васиони, о боговима, о људима, о створењима, о ствари-ма, о великом и малом, и о свему што на скали бића постоји

између највећег и најмањег, првог и последњег, – сва та знања су “ништа”, ако нису прожета и осуштињена божанском љубављу. Знање без љубави, то је око без зенице: па и мање од тога: “ништа”. Одузмите знању љубав, и од њега остаје једно пустошно и страшилно “ништа”. Ни у ком случају нешто. Такво знање обезбиђује и осмрђује човека. Смрт и небиће су увек онде где нема љубави. Љубав је суштина живота. Знање без љубави је смрт и небиће. Бакцили смрти су расејани по знању, и знањима, у којима нема љубави. Знање без љубави је најопаснија клицоноша смрти и смртности, најзаводљивији смртоноша. Интелигенција без љубави, шта је то? Ђаво. Тако и човек, који умножава знање, а не љубав, еволуира ка ђаволу. Интелигенција, откинута од Бога, сва је у тминама и понорима небића; њен је и позив и посао: небиће проглашавати за свебиће, ђавола стављати наместо Бога; “ништа” објављивати за све, а све за ништа. Потпуна нихилизација, потпуно оништавање свега, на чијем крају стоји увек: потпуни нихилизам, потпуно уништење, потпуно небиће – смрт.¹⁸³

Сва тајнознања, неосуштињена љубављу, личе на вампире који сишу и пију душу човеку, и претварају га у безадржајну љуштину и крљушт. Знати “све тајне”, а немати љубави, то је таква мука духу, да су јој сличне само оне у паклу. Где нема љубави, нема ни радости. Истинита је за сва времена реч Премудрога: “Ко умножава знање, умножава муку” (Књ. Проп. 1,18). Ако није осмишљено љубављу, знање се претвара у проклетство за људску природу. Чежња за знањем, није ли из љубави и ради љубави, убитачна је по људско биће, јер га отискује у амбисно и страшилно “ништа”. Знање које не умножава љубав, увек одводи нихилизму и нихилизује своје власнике. Сва истина нашег људског бића је у богонадахнутим речима: “И ако знам све тајне и сва знања, а љубави немам – ништа сам.”¹⁸⁴

Сад знамо шта човека претвара у небиће, у “ништа”, а шта – у бесмртно биће; шта му истински користи, а шта истински шкоди. Сад знамо шта даје непролазне вредности и непролазне радости самом човеку и свему човеком: сваком његовом делу, свакој мисли, свакој жељи, свакој на-

мери; и души његовој, и телу његовом, и савести његовој, и животу његовом, и бесмртности његовој и вечности његовој. Само љубав, љубав, љубав и то – божанска, христолика, еванђелска. Сад знамо шта је најглавније у свима световима и за Бога, и за анђеле, и за људе. Сад знамо чиме је Бог – Бог, и анђео – анђео, и човек – човек. Исто тако знамо и чиме је вера – вера, и знање – знање, и истина – истина, и милостиња – милостиња, и пророштво – пророштво, и добро – добро, и врлина – врлина, и биће – биће, и Свебиће – Свебиће.¹⁸⁵

Сва је новина љубави Христове у овоме: љубити као што Христос љуби. Та нова богочовечанска љубав, и чини Нови Завет вечито новим. Оличење те љубави је сам Богочовек Христос. “Љубав Христова је претежнија од сваког знања, јер даје души таква блага, такве радости, таква блаженства, о којима никакво знање не може ни слутити, а камоли пронаћи их и дати људском бићу.”¹⁸⁶ Та божанска, та богочовечанска љубав је увек и у свему надумна и недоучљива и несагледна. Од ње се биће људско растапа у безброј умилења и расипа у безброј “Осана”. Та је љубав у исто време и врело истинског божанског, богочовечанског сазнања и знања. Отуда и искључиво новозаветни гносеолошки принцип: “Који љуби Бога тај зна Бога” (1 Јн. 4,7–8); зна Бога надумним, надразумним знањем, знањем у коме учествује сав наш унутрашњи боголики и богочежњиви човек. А ту љубав човек добија и развија у себи до неслућених размера само живећи у Цркви “са свима светима” кроз свете тајне и свете врлине.¹⁸⁷

“Сад знам нешто” од онога што је савршено: нешто о Христу, нешто о човеку, нешто о свету. А када се испуним божанском љубављу, онда ћу и своје знање проширити оним божанском безграничношћу која је својствена божанској љубави. Тада ће моје познање бити непосредно и стварно као и моје самосазнање: христовознање ћу унети у своје самопознање, помешаћу их. Онда ћу Христом познати себе, јер ће Он постати душа моје душе. И исто тако ћу Христа познати собом, јер је постао сазнајна сила мога сазнања, ум мога ума, срце мога срца, воља моје воље, живот мога живота: “Ја више не живим, него живи у мени Христос” (Гл. 2,20)¹⁸⁸

Дух Божји излива у срца наша божанску љубав која преображава наше органе познања и оспособљује их за стицање божански истинитог знања о свему и свачему.¹⁸⁹

Опит активне љубави, као метод богопознања и самопознања јесте чудесна благовест којом је Богочовек обдарио род људски. Служећи се овим методом, човек најбрже пронађе и Бога и себе. А на путевима мржње човек лако изгуби и Бога и себе. Пронађен и примењен Богочовеком, овај метод богопознања и самопознања постао је и заувек остао методом православне гносеологије. По свему, он је непомирљиво супротан схоластичком методу механизације животно-творних истина Христових и протестантском методу рационализације надрационалних истина еванђелских. (Дост. 17) Лични православни опит је једини пут који води пресветлом лику Христовом.¹⁹⁰

Јер човек може постати потпун и савршен само ако све своје силе и моћи преобрази и усаврши Богочовеком. Кроз богочовечанске врлине човек расте ка највишој синтези личности: богочовечанској љубави... Без те љубави човек је получовек, потчовек или нечовек.¹⁹¹

Опитом христолике љубави човек стиче истинско самопознање и реално богопознање. Када човек учини богочовечанску љубав суштином своје личности, онда он осећа Богом, мисли Богом, живи Богом, сазнаје Богом; онда он осећа да сваку његову мисао и свако његово осећање Бог претвара у бесмртну мисао и бесмртно осећање; онда он осећа и зна себе Богом, и јасно увиђа да се његово самоосећање тајанствено корени у богоосећању, и његова самосвест у богосвести.¹⁹²

Света љубав, то и јесте еванђелска љубав, права љубав, бесмртна и вечна.¹⁹³

Духовна љубав је тако силна, да она никад не уступа ничему, већ увек влада душом љубећег, и не допушта да је победе никакве невоље, никакве муке.¹⁹⁴

Сваки – колико може. А може – колико хоће. Мера је ту – љубав.¹⁹⁵ А мера љубави је – не стати нигде. То је божанска мисао светог философа Јована Златоуста.¹⁹⁶

Љубав – та мајка свега доброга... Стварно, каква је штета од ниског порекла када смо по небеском сродству сви

једнаки, и нико нема ништа више од другог: ни богати више од просјака, ни господар више од роба, ни цар више од војника, ни философ више од дивљака, ни учењак више од неука?¹⁹⁷

Својим учењем о богочовечанској љубави као средству спасења Господ Христос не тражи од човека ништа више него што је Он сам показао и учинио љубављу својом. Ко има љубави Христове, он са њом има и силе богочовечанске да твори дела Христова.¹⁹⁸

3. НАДА

Нада усхићено по небу ходи, а по земљи веру и љубав из подвига у подвиг води. Ако има небеске врлине, то је нада. Ако и једна еванђелска врлина онебеси човека, то је она. Сва је од неба, зато сва вуче к небу. Највише њоме хришћанин постаје небески човек. А вером и љубављу – земаљски анђео.¹⁹⁹

Пелински горак подвиг вере заслађује се опојно, слатком реалношћу наде. Нада исходи из суштине вере, но вера је тиме вера што је нада њена суштина.²⁰⁰

На вери у Обећање дато човеку по изгнању из Раја о послању Спаситеља света заснива се сва нада човекова у избављење из тамнице таме. Значи: Могу победити и грех и ђавола и смрт. "Све могу у Христу Исусу који ми моћи даје".

Христоликост је и наш циљ и наша нада. Достићи је, живети њоме и ради ње, то је непролазна слава наша што је у Христу Исусу Господу нашем. Да то постигнемо, дате су нам "све божанске силе" које су за то потребне: свете тајне и свете врлине.²⁰¹ Та плурома Богочовечанских савршенстава Христових и јесте наследство светих (Еф. 1,18) и нада нашег хришћанског звања.

Благодаћу Светога Духа човек чисти од греха, обнавља, освећује, преображава све органе свога духа, органе са знања и осећања: срце, ум, душу, вољу, те они могу, неометани тамом греха и неукочени парализом страсти, сагледати сва божанска богатства која нам човекољубиви Господ Христос доноси и даје. Ту нам тајну открива многобрижни апостол молећи у Бога за хришћане чисто срце, срце очишћено, освећено и просвећено благодаћу Духа Светога: "и бистре очи срца вашег" – *πεφωτισμένους τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς καρδίας ὑμῶν* (=просветљене, просвећене очи срца вашег), *да бисте могли видети каква је нада звања њејова и какво бојајство славе наследива њејова у свейима и каква неизмерна величина моћи њејове на нама који верујемо по чињењу превелике силе њејове*.²⁰²

Ако ниси устању да учиниш неко еванђелско дело, онда је томе разлог несумњиво твоја слаба вера, твоја нејака љубав, твоја млитава нада у Бога. А за одлучност и истрајност у вери, у љубави, у нади, Бог дарује сваку благодат изобилно, и онда човек може имати снаге за свако добро дело и за сваки подвиг.²⁰³

Громобрани: вера, љубав, нада = врлине: помоћу њих се учити громовским истинама вере, Еванђеља.²⁰⁴

4. МОЛИТВА²⁰⁵

Молитва је орган помоћу кога човек храни себе божанским истинама као храном. Без молитве је немогуће спасење. То је основно новозаветно начело, дато од самог Спаситеља.²⁰⁶

Молитва је "језик вере". Ронећи у непознате дубине те нове реалности, подвижника вера води и руководи молитва, и он молитвом гледа, молитвом осећа, молитвом мисли, молитвом живи.²⁰⁷

Молитва се јавља као видовити вођа кроз бесконачну реалност откривену вером... Молитвом се сабира у Богу грехом расејани расудак – *ἡ διάνοια* (=разум), сабира се и очишћава од греха, зато треба "сву душу са телом предати молитвама".²⁰⁸

Молитва – хорovoђа у хору врлина: она даје тон, она усклађује делатност сваке врлине.²⁰⁹

Све врлине сачињавају један недељив организам; свака се са сваком срасла до једносусности и "равне су части међу собом", но молитва је "хорovoђа у хору врлина".²¹⁰

Све су то неимари (градитељи), то је једна – заједница неимарска. Ту заједницу предводи молитва. Она је тај главни мајстор, тај главни архитект, главни инжењер нашег духовног живота и наших духовних хтења и наше лествице коју ми градимо између земље и неба. Молитва на првом месту. Кад се молитва настани у срцу твојем и оно пламти и букти сталном чежњом ка Господу, стално Њега има у виду, стално Га осећа, онда молитвом уводи у душу твоју све остале свете врлине. Онда инжењер има одличне мајсторе, и брзо изграђује те чаробне лествице које се протежу од земље ка Небу, лествице твог постепеног узлажења ка Богу, ка Његовом савршенству. Кад имаш силу, јаку молитву, онда ти никакав пост неће бити тежак, онда ти никаква љубав неће бити немогућа, света еванђелска љубав.²¹¹

Молитва држи у будном стању све врлине душе; не да им да малакшу, да клону, да задремају. Она је и стражар, и

будитељ, и чувар сваке врлине. Она их и води и руководи у рату са свима гресима, пороцима, искушењима. Свети Оци уче да је молитва – хорovoђа у хору врлина. Она их разврстава, распоређује, усклађује она и управља. Има ли непрекидну молитву у срцу, хришћанин никада неће у борби са гресима и искушењима пасти, никад пропасти. А за то је потребно: бити одлучан и приморавати себе на молитву. Јер ономе који приморава себе на молитву, Бог и даје молитву.²¹²

Молитва у вези са осталим врлинама еванђелским најбоље оспособљава човека за разумевање Светог Писма.²¹³

Јер се свака врлина молитвом усавршава и само помоћу ње одржава, и постиже своје савршенство.²¹⁴

Молитва је путовођ, васпитач и учитељ богочовечанске вере; молитва је стил, молитва је језик новозаветне личности. Божанска је светоотачка истина: "молитва је хорovoђа у хору врлина". Њоме се задобијају, њоме множе, њоме развијају, њоме расту, њоме усавршавају све еванђелске врлине. Она је главни посредник између човека и Бога. Она је неимар новозаветне личности.²¹⁵

Молитва Господња има двојаки циљ: искоренити зло, грех, и зацарити добро, врлину.²¹⁶

Молитва је васпитач ума, стабилизатор ума у природи Божјој, архитект личности на темељу Божанства. Кроз непрекидну чисту молитву – *ἡ καθάρσις τοῦ νοῦ* – ум се узноси Богу, пребива у Њему и очишћава се.²¹⁷

Молитва, нарочито литургијска, васпитач је најделикатнији ума, срца и целе личности.²¹⁸

Непрестаном молитвеношћу срце се људско претвара у храм, у коме стално бораве божанске свете силе и савршенства, а у њима и сам Господ. А такво срце, и такав живот у срцу, најбоље је васпитно средство наше за сву браћу око нас. И најмудрији учитељ свему божанском. И најмудрији саветник за све еванђелско, бесмртно, вечно. Молитвом се срце људско богато облагодати. А благодат као божанска сила, увек је богочежњива и све мисли, и сва осећања вуче к Богу... Непрекидна молитвеност се стиче саборном молитвеношћу Цркве... Људи молитвеног расположења радосно један другог саветују и уче свему што је божан-

ско, бесмртно, еванђелско. Сваки је свакоме мили учитељ и саветник, јер се сваки смирава пред сваким, сматрајући себе нижим од другог и поучавајући се његовим еванђелским врлинама.²¹⁹

Шта је то молитва? То је твоја духовна веза са Вечним Господом Христом на Небу.²²⁰

Шта је молитва, у ствари? То је приношење себе Богу, давање себе Богу. То је летење свом душом ка Богу, свим срцем, свом снагом. То је духовно сједињење човека са Богом.²²¹

Јер искрена и свесрдна молитва има свепобедну васкрситељску силу, којом васкрсава наше обамрле душе из свих духовних смрти.²²²

Молитва је нека врста сагоревања и себекувања: приношење себе на жртву всесоженија – и не желиш ништа своје, и молиш да све што је у теби немолитвено – ишчезне и нестане. Молитва је једини метод суштаственог себепознања – себенегирања; ван молитве свако познање је кожно и лепозно.²²³

Мисао је увек чиода; на њој се не може стајати. Само молитва је камен станац, на којој могу сав стајати, и – опстати.²²⁴

Молитва, ето другог ока на души твојој.²²⁵

На молитвеним ногама улази се у мудрост Божју.²²⁶

Молитвеним страхом почиње мудрост.²²⁷

Молитва освећује све у теби, сваки твој подвиг, сваку твоју мисао, свако твоје осећање, свако твоје расположење.²²⁸

Молитва је дисање душе.²²⁹

Молитва је просфора умешена од суза и срца.²³⁰

Христочежњива молитва отвара у души тајанствене сузарнике, и човек лије сузе над болом целокупне твари која уздише и тужи у свирепом ропству греха и смрти.²³¹

Очишћење душе креће се темпом молитвености: само омомитвен ђ воѓ (ум) може постати храм Христов.²³²

Молитвољубље непрекидно појачава наше богољубље и наше човекољубље.²³³

Кандило моје молитве неугасиво гори пред чудесним Ликом Господа само када му непрестано доливам кап по кап крви из срца мог.²³⁴

Непрекидно молитвено расположење најбољи је знак да човек живи у Духу Светом.²³⁵

Молитва непрекидна – то је пламен Божански, огњени језик душе твоје, Педесетница твоја, којом ти уништаваш свако зло и сваки грех.²³⁶

Јер што су плућа телу, то је молитва хришћанину... Друге еванђелске врлине, као милосрђе, љубав, трпљење, имају махом посла са људима и земљом, а молитва увек – са Богом и небом. Сва богочежњива и небочежњива, она свега човека устремљује к Богу и небу, и највише га уздигне, обожити, онебесити... Није ли хришћанин молитвен, значи – у њему је замрло све еванђелско.²³⁷

А плодови искрене молитве су простота, љубав, смиреност, мудрије (=смиреноумље), постојанство, безазленост и остале врлине.²³⁸

Све је опогано грехом, али се све очишћује речју Божјом и молитвом.²³⁹

А како се устаје против рђавих помисли, и како се оне истерују из душе? На првом месту: молитвом. Одмах стани на молитву: Господе, помилуј! Господе, спаси ме од ове помисли! Господе, дај ми мисао добру! – То исто важи и за ружно осећање. И оно је своје врсте наркоза, јер и оно опија душу, ако се задржи у њој. И против ружних осећања треба се борити на исти еванђелски начин. и мали и велики греси, сви су они једно исто вино: греховно вино, које опија душу, ако се она њиме поји. Зато је еванђелски императив: трезнити се од греха држањем еванђелских заповести.²⁴⁰

И што се човек више моли Богу, све се осећа јачи од свакога зла, јачи од свакога греха, јачи од свакога ђавола. А то долази отуда што кроз молитву човек све више расте у сваком Божјем добру, у свакој Божјој Истини и Правди. и у свакој духовној радости. и ту му радост, то блаженство, нико не може одузети ни у овом ни у оном свету. Сећате се, Свети Сава је и говорио и писао: *За мене је молитва највеће блаженство на свету.*²⁴¹

Ми смо дужни да приморавамо себе на свако добро, да приморавамо себе на молитву ако је немамо. Е, кад Господ види твој труд да примораваш себе на молитву, даће ти силе да ти молитва постане мила и слатка и да те води кроз овај свет.²⁴² ✓

Како ћу, Господе, ја свим срцем љубити Тебе? Лако, врло лако. Молитва, ето љубави к Богу. Шта молитва ради? Она срце твоје и моје преноси из овога у онај свет. Преноси га у Бога.²⁴³ ✓

Молитва, шта је молитва? Рад, тежак и мучан рад.²⁴⁴

Знате ли, браћо, шта је човеково најјаче оружје на земљи, оружје непобедиво и свепобедно; знате ли? – Молитва! да, молитва! и још једном: молитва! Јер молитвом човек сву душу своју, све срце своје, сав живот свој предаје Богу, и Бог постаје његов бранитељ и његов хранитељ.²⁴⁵

Права молитва је увек богочежњива и богољубива, и стога човекољубива, јер увек помаже и умножава оно што је божанско и богочежњиво у човеку. Пошто је храм дом молитве, он је тиме школа бесмртности човекове, школа бескрајности човекове, школа вечности човекове јер обесмрћује, обескрајњује, овечнује оно што је богочежњиво, боголико у човеку.²⁴⁶

Молитва је свемоћна, када? Када долази од богочовечанске вере која је цело биће човеково сјединила са Богом... И још, благовест Светог Златоуста: Послушај Бога у заповестима његовим, да би Он тебе послушао у молитвама твојим.²⁴⁷

Сад знамо тајну молитве. Она је у држању заповести Божјих. Еванђелско је правило: Који држи заповести Божје, Бог му испуњује сваку молитву.²⁴⁸ ✓

Пожар молитве нека ти пламти у души и дању и ноћу, па ће сви демони блуда бежати од њега, и све нечисте помисли и блудне жеље сагорети у њему.²⁴⁹

За наше молитве и подвиге Дух Свети излива у срца наша и разлива по бићу нашем свете и светотворне силе.²⁵⁰

Што год Бог жели теби и другима, то исто и ти жели и себи и другима, и буди уверен да ће Бог испунити сваку твоју молитвену жељу. А шта Бог жели и теби и другима казао

нам је у свом Еванђељу. Живиш ли по Еванђељу, Господ ће ти испунити сваку жељу.²⁵¹

Молитвом која низводи у дух божанску благодат човек оплођује биће своје, и оно расте ка свему Божјем, небеском, вечном. Јер молитва и није друго него непрестано пружање ка Богу, рашћење ка Богу. А као одговор на то и уздарје: силажење Бога ка човеку, силажење божанских сила, кроз које се постепено усељује Бог, док се најзад кроз све еванђелске добродетељи не усели сав у душу хришћанинову.²⁵²

Молитвено искање и созерцање кротког Лика Христовог једини је пут, који уводи у смиреноумље.²⁵³

Разне су врсте молитве, вели свети Исак, али све имају један циљ: чисту молитву.²⁵⁴

Ма колико био заљубљен у буре и олује, човек ипак зажели да се макар на кратко време укотви у неком тихом пристаништу, где време не ратује са вечношћу. Тада мисли у молитвеним поворкама чежњиво тону у бескрајне плаве дубине. И сву ти душу залива жеља: да се све мисли заувек претворе у вековечне молитве. Јер мисли које се не извијају у молитву јесу сејачи буре, изазивачи олује, творци бунта. Тако и осећања, ако се не извију у молитву.²⁵⁵

Пут хришћанинов је пут заједнички, пут саборан; њиме се увек иде "са свима светима"; на њему сваки помаже све и сви свакога, нарочито молитвом, и то непрекидном молитвом. Она – најсигурнији вођ, и највидовитији путовођ. Њоме се од Бога добија све што нам је потребно за свети живот у Христу и за наше спасење. А сврх свега, њоме се постиже познање онога што је најглавније и најсудбоносније за људско биће у свима световима и у свима животима. А то је: чудесни Господ Христос, једини истинити Бог и Господ, једини истинити Спаситељ рода људског и Његова пресвета тајна – светајна, у којој се садрже, из које извиру, и којом се објашњавају све остале тајне свих светова, свих бића, свих људи, свих твари. У Богочовеку Христу људима је даровано такво неисказано богатство, и такви дарови, какве људи ни замислити нису могли... То пак неисказано богатство што је у Господу Христу, ми људи можемо познати само Духом

Божјим, Духом Светим: када дух наш људски испунимо Њиме, обасјамо Њиме, просветимо Њиме, водимо Њиме, руководимо Њиме.²⁵⁶

Кроз све еванђелске доживљаје, кроз сва страдања за Христа, кроз сва умирања за Христа, хришћанин вођен вером иде с молитвеним трпљењем, јер зна да се једино тако стиже у васкрсење мртвих... Ето циља коме се иде кроз све еванђелске подвиге и христоліке доживљаје. Тиме се завршава богочовечански пут спасења.²⁵⁷

Када све еванђелско човек доживљује с радошћу у Господу; када све своје бриге преноси на Њега "молитвом и мољењем", онда у душу његову силази "мир Божји, који превазилази сваки ум"... То је мир од свехармоније, од свескладности; мир од осећања вечне Истине у целом свом бићу, од осећања Бога живот и истинитог и бескрајно Овекољубивог... Мир Божји увек прати његова бесмртна сестра: радост божјанска. Њих двоје заједно силазе у душу Духом Светим за ревностан еванђелски живот, за еванђелску праведност, јер царство Божје је јесте: "праведност и мир и радост у Духу Светом..." (Рм.14,17)²⁵⁸

Проклетство је за човека мисао која не жели да се преобрази у молитву, да се заврши молитвом.²⁵⁹

Молитвом сасушити страсти ума свога, постом сасушити страсти тела свога. А кроз ове две свете врлине раде и све остале свете врлине.²⁶⁰

Стога је православни човек стално разапет молитвама између земље и неба као дуга која везује врх неба са понором земље. И док телом молитвено хода по тужном мравањаку земаљском, он душом борави горе где Христос седи с десне стране Бога, јер је живот његов сакривен с Христом у Богу.²⁶¹

Где, молитва – молитва је пола Еванђеља, а пост друга половина. Спојени – ето целог Еванђеља.²⁶²

О браћо моја, еванђелска је истина, еванђелска свестина: чим човек напусти молитву и пост – оставио је широм отворена врата своје душе за свако зло, за сваки грех, за сваку смрт. Што важи за човека појединца, важи и за народ као целину.²⁶³

5. ПОСТ

По Спаситељевом учењу, пост је неопходан богочовечански подвиг у спасењу човека од греха, смрти и ђавола.²⁶⁴

Свети Пост и јесте једини мост од провалије смрти, која нас дели до обале бесмртности, мост између недеље изгубљеног Раја и недеље васпостављеног Раја. Станеш ли на стазу поста, где, стао си на стазу која сигурно води у победу над смрћу, у бесмртност и Живот Вечни, у Рај. Станеш ли на стазу покајања, где, доживећеш то исто. Станеш ли на стазу молитве, или кротости, или љубави, или смерности, или братољубља, или ма које еванђелске врлине, стао си на стазе које несумњиво воде у Рај и победу над смрћу, у бесмртност и Живот Вечни. Где, колико је рајских стаза пред тобом и преда мном, колико еванђелских врлина.²⁶⁵

Постом ти чистиш и тело и душу од сваке нечистоте, од сваке прљавштине. Колико труда и рада ту!²⁶⁶

Само, пост никад не гради сам. Њему увек сарађују остале еванђелске врлине: вера и нада, љубав и молитва, кротост и милосрђе, богољубље и братољубље.²⁶⁷ Он (пост) и није друго него распињање тела, распињање тела, самораспињање себе.²⁶⁸

Вредност и христовност нашег поста условљена је опраштањем.²⁶⁹

Пост је богочовечанска врлина, богочовечански подвиг. У њему, као и у свакој богочовечанској врлини, Бог води, човек је вођен.²⁷⁰

Богочовечански је пост: постити ради Бога и ради себе.²⁷¹

Богочовечански пост је пород пробуђеног осећања и сазнања своје грешности и покајничко чишћење себе од свакога греха и од сваке страсти. Циљ поста је: очистити и тело и душу, и срце и ум, и вољу и разум од свих страсти и од свакога зла.²⁷²

Вредност јелу даје човек, а не јело човеку.²⁷³

Теби је дат трбух да га храниш, а не да га прошираваш; да управљаш њиме, а не да он господари тобом; да ти служи за хранење осталих делова тела, а не да ти служиш њему, не да ти прекорачујеш границе.²⁷⁴

Васељенски исповедник грехова људских показује да су смерност и пост плућа покајања... Прва врлина душе је смерност, а прва врлина тела – пост... Јер ништа тако не припрема душу и тело за царство небеско као покајничка смерност и покајнички пост.²⁷⁵

Свети пост је дат као божанска сила. Блισταва сила која уништава све што је нечисто, а то значи све што је смртно у нама. Уништава сваки грех у телу и у души. То је пост.²⁷⁶

Живећи (само) у себи човек живи собом, једе себе, храни се собом, тј. својом природом сараствореном са природом Сатане.²⁷⁷

Као што тело умире ако остане при својој природи и не узима хране из спољашњег света, тако исто и душа умире ако остане при својој природи и не храни се божанском животворном благодаћу.²⁷⁸

Као што се тело храни не собом, него храном коју добија из спољњег света, тако се и душа храни не собом, него храном коју добија одозго, из оног света, одакле и води порекло. Стога хришћанин сав живи Богом и по Богу, не човеком и по човеку.²⁷⁹ А мисао, пореклом с неба, и дата је човеку да га везује са небом, са оним светом, са Богом, са вечним. Но, гле, људи је смањили, опатуљили, огмизавили, те пузи по земљи и храни се земаљским. Зато их и не интересује ништа небеско, ништа бесмртно, ништа божанско.²⁸⁰

Пост тражи милосрђе, смирење, кротост.²⁸¹

Важи и за тебе и за мене правило: да је молитва и пост једини пут, једини пут да ми очистимо себе од свакога греха, од сваке страсти, од сваке таме, и да просветимо себе светлошћу Господа Христа, и да истерамо из себе све што је нечисто и прљаво.²⁸²

Пост је исто толико непоходан колико и молитва. У самој ствари, пост и молитва су близанци који се заједно рађају, заједно развијају, заједно напредују, али и када опадају –

заједно опадају, и када умиру – заједно умиру. Пост и молитва сачињавају једно недељиво богочовечанско еванђеље. Стога је безгрешни Спаситељ, када је хтео људима да пропише и да лек против свих болести, нечистота, зала, грехова и нечистих духова, објавио своје чудесно еванђеље о посту и молитви: рекавши: Овај се род изгони само молитвом и постом (Мт.17,21; Мк.9,29), то јест: род свих нечистих духова, свих грехова, свих страсти, свих порока, свих нечистота, изгони се само молитвом и постом. Разуме се, новозаветном молитвом и новозаветним постом.²⁸³

Новозаветни пост је нов тиме што има у себи богочовечанске силе која очишћује душу од грехова, од страсти, од нечистота. Јер је новозаветни пост: уздржавање тела од мрсних јела, а душе – од грехова. У новозаветном посту учествује сва душа и све тело, те заједно посте и од јела и од греха.²⁸⁴

Пост је спасоносан када истовремено и из душе и из тела изгони старе грехе и страсти, те на тај начин сачува и душу и тело за богочовечански живот и у овом и у оном свету.²⁸⁵

6. СМЕРНОСТ

У смерности духа Господ је поставио темељ савршеног блаженства.²⁸⁶ Смерност је почетна врлина, и почетак свих врлина; као што је гордост почетни грех, и почетак свих грехова... Као што је гордост – извор сваке безбожности, тако је смерност – почетак сваке побожности.²⁸⁷

Смерност је душа свих еванђелских врлина. Јер без ње – свака еванђелска врлина постаје порок. Стога је смерност – темељ хришћанства, на коме хришћанин зида помоћу осталих светих врлина своју “вечну кућу.” У сфери мишљења, смерност се пројављује као смиреност.²⁸⁸

Ако љубав има душу онда је то смерност. У смерности је и власт љубави јер љубав влада смерношћу.²⁸⁹ Ако божанска, апсолутна смерност, има тело и лице, онда је Богочовек Христос и њено тело и њено лице.²⁹⁰ Спасоносном смиреносту и свемоћној смерности хришћани се уче од самога Господа Исуса.²⁹¹

Разуме се, Богочовек Господ Христос је норма и образац и идеал, остварени идеал савршеног човека, човека какав треба да је сваки човек уопште, сви људи уопште. Зато и најчистији човек осећа се пред Њим бескрајно нечист, и најсветији – бескрајно грешан, и најбољи – бескрајно рђав, и најсавршенији – бескрајно несавршен, и највећи – бескрајно мален. Отуда, ниједног гордог међу светитељима; отуда, ни трунке гордости ни у једном светитељу; бескрајна смерност је душа сваког светитеља.²⁹²

Живећи на земљи у неисказаној смерности, очовече ни Бог Логос је тиме показао да је смерност пут новог живота, живота којим живи оваплоћени Бог и сви Његови прави следбеници. Смерност је “оно што је у Христу Исусу” најочигледније.²⁹³

Људе је могуће спасти од греха, смрти и ђавола само служећи им из богочовечанске љубави богочовечански смерно.²⁹⁴

Смерност је Бога учинила човеком, да би човека учинила богом по благодати. Значи, ова врлина има почетак, а нема завршетак.²⁹⁵

Смерност је своје врсте свевидеће око душе, којим човек непогрешиво разликује праве од лажних вредности у себи и у свету око себе.²⁹⁶

Православни су тиме православни што непрекидно имају ово осећање Богочовечанске саборности, загревајући га и чувајући га молитвом и смерношћу.²⁹⁷

Праеванђеље природе не казује ли вам да је смерност главна врлина жене, нарочито кад стоји на молитви пред свевишњим Богом и Господом? Покривало на глави нека повећава ту смерност, јер жена ничим тако не расте ка небу, као смерношћу. Тако и човек, ако му смерност није срце његовог васцелог бића, не може душом да расте ка небу. У тој смерности пред Богом је слава и дика и жене и човека. Зато све своје, нека и човек и жена мере својим крајњим назначењем у овоме свету, па ће им све бити на корист и све сарађивати њиховом вечном циљу – обожењу.²⁹⁸

Обуците се у смиреност. Смиреност је стално смиравање ума људског пред безгрешним и савршеним умом Божјим који је у Христу Исусу Господу нашем. Њиме ум свој водити и руководити: о свему и свачему смерно умовати; и уму се Богочовечанском добровољно и радосно сватда покоравати... Смиреност увек Христом умује, Христом мисли о свему.²⁹⁹

Људски дух није у стању ни замислити какав је и колики је подвиг самосмирења, самопонижења извршио јединородни Син Божји и Бог, оваплотивши се, поставши човек, и подвргнувши себе крсној смрти. Целокупни Спаситељев живот на земљи претставља и јесте невиђено смирење.³⁰⁰ “Ви ме зовете учитељем и Господом, говори Спаситељ ученицима својим, и право велите: јер Јесам. Кад дакле ја, Господ и учитељ, опрах вама ноге, и ви сте дужни један другоме прати ноге. Јер вам ја дадох пример да и ви тако чините као што ја учиних вама.” (Јн.13,13–15).³⁰¹ Еванђелска смиреност је богочовечанска сила која човека чини не само великим, већ и највећим у царству небеском.³⁰²

Ненадмашна величина новозаветног човека састоји се у смиреном служењу другима. Највећи између вас да вам буде слуга. Који се подиже, понизиће се, а који се понижује, подигнуће се.³⁰³

Смирено служење људима и сачињава новозаветни, богочовечански метод управљања над људима.³⁰⁴

Смиреност испуњује човека осећањем грешности. А када се удружи са молитвом, она спасава од греха и ђавола.³⁰⁵

Смиреност оспособљава душу за примање божанских истина и за живљење у њима. Своје богочовечанско учење Господ Исус је, по вољи Оца свог небеског, открио смиренима.³⁰⁶

Као што је гордост почетак свих зала, тако је смиреност почетак свих добара. Премудри Спаситељ је поставио смиреност као темељ на коме се зида новозаветна зграда спасења и блаженства, јер блаженом смиреношћу човек стиче царство небеско још овде на земљи.³⁰⁷

7. МИЛОСРЂЕ

Из бескрајног свог милосрђа Бог Логос се оваплотио ради спасења људи од греха, а Бог Отац који је из љубави послао Сина свог у овај свет назива се Оцем милости.³⁰⁸

Тек са оваплоћењем Бога Логоса свет је познао право и савршено милосрђе Божје. Душа Богочовековог подвига испуњења и спасења рода људског јесте бескрајно милосрђе Божје. Отуда је Богочовек у свом спасоносном Еванђељу објавио да је милосрђе неопходно средство у богочовечанском домостроју спасења.³⁰⁹

Милосрђе или милостивост ава Јустин назива "царицом врлина". Све еванђелске врлине сливају се у ту једну врлину, то јесте, у врлину да свакога човека ми гледамо као носиоца иконе Божије, као носиоца Господа Христа у себи, макар у најмањој мери.³¹⁰

Милосрђе је провера наше вере, наше љубави, наше мудрости.³¹¹

Јер милосрђе је најочигледнија пројава вере и љубави еванђелске. Што је вид оку и слух уху, то је милосрђе вери и љубави. Вера без милосрђа, то је око без вида и ухо без слуха. Тако исто и љубав. Да би хришћанин удружио у себи веру и милосрђе, и љубав и милосрђе, треба да се много стара око тога, да много ради на томе. То се стиче трудом, но никада не намеће од Бога силом.³¹²

Нема краја еванђелском милосрђу, јер је оно од Бога у кога је све бескрајно и безгранично. Не верујеш? Пробај, као што су пробали најсавршенији хришћани – светитељи. И потврдили својим светим животом да је заиста тако: нигде мере њиховом милосрђу. Све што имају сматрају за Божје, и зато радосно деле свима. Што важи за милосрђе, важи за сваку еванђелску добродетел. Нема граница ничем еванђелском, зато што је све од Господа бескрајног и безграничног у сваком добру, у сваком савршенству. Потребно је само да се благодат Божја усели у срце наше. Онда – ништа нам

неће бити немогуће, онда – свако еванђелско добро дело постаће за нас остварљиво, и то одмах, ма какви били спољашњи услови живота... И таквоме трудбенику Бог непрестано додаје благодат на благодат, и он се не замара ни од подвига ни од трудов, јер му благодат Божја и најтежи подвиг чини лаким и највећи терет благим.³¹³

Старање и труд око еванђелских врлина, а најпре око милосрђа, долази од нашег христољубља, од нашег богољубља.³¹⁴

Милосрђе се може указивати не само имовином, него и речју; а ако се ништа нема, онда и сузама.³¹⁵

На милосрдном човеку увек стоји благослов Божји. И што милосрднији човек, све већи благослов. Разуме се, милосрђе је не само дар Божји него и подвиг човеков, као и свака добродетель еванђелска. Бог је узраста у нама додајући нам од своје божанске силе само по мери нашег труда на њој.³¹⁶

Милосрђем или немилосрђем човек у овом свету одређује своју вечну судбину у оном свету.³¹⁷

Приморавај себе. Када будеш приморавао себе, Господ ће ти дати у срце силу која ће заиста учинити да ти заволиш милосрђе, и заволиш молитву и пост, и сваку еванђелску врлину.³¹⁸

Иза великог милосрђа у теби, увек стоји велика божанска љубав у души твојој; иза малог милосрђа – мала љубав.³¹⁹

Планета је наша немилосрдна; она је двајкада била гробница и за богове и за људе.³²⁰

[Хајдмо смело даље: имај интелектуалне смелости па анатојски испитај своју правду, своју љубав, своје човекољубље, своје милосрђе. Растави их на основне састојке, и пронаћи ћеш да су од исте грађе од које и смрт. И ако си способан за иоле нормална осећања, ти ћеш морати осетити како заудару на смрт и твоја љубав и твоје човекољубље, и твоје милосрђе. Све су то образине, маске, па и лешине. Лешине у мртвачком ковчегу тела твог.³²¹]

Кроз све ноћи које на нас натуткавају видљиви и невидљиви христорборци, ми се хришћани пробијамо са сигурном надом на спасење помоћу свемилосног и свечовекољубивог Спаса Христа.³²²

Таква је огромна сила у добродетели коју називамо милосрђе. Она изводи човека непосредно пред Бога, чини га грађанином неба, садругом Анђела, сабратом Светитеља. Тако је милостиња у ствари апостол и еванђелист, јер неућутно и речито и врло убедљиво проповеда и посведочује Еванђеље Христово. То је искуство приступачно свакоме. А за такво искуство потребно је, не ученост, не богатство, не положај, већ добра воља и љубав, јер је милосрђе саткано од тога двога. А то може стећи сваки, јер сваки може измолити и исплакати у свемилосног Господа милостиво срце.³²³

[Као што је спасење света зависило од милосрђа Божјег, тј. од његовог човекољубивог оваплоћења и богочовечанског подвига спасења, тако и спасење сваког човека посебно зависи од његовог милосрђа према другим људима.³²⁴]

[Истинско новозаветно милосрђе огледа се у некористољубивој милостињи и љубави.³²⁵

Највећу вредност у очима Бога и Спаситеља нашег Господа Исуса има милосрђе из чистог човекољубља, без икакве примесе користољубља и хвалисавости.³²⁶

Свемилосни Спаситељ је целокупно Еванђеље спасења свео на богочовечанско милосрђе, када је изрекао свештену и свебожанску заповест: Много је блаженије давати него узимати (μακάριον ἔστι μᾶλλον διδόναι ἢ λαμβάνειν).³²⁷]

8. КРОТОСТ

Зато што је сам неисказано кротак, Спаситељ и учи о кротости као средству спасења... Кротост је богочовечанска сила којом ће личности кротких људи преживети све смрти и постати владари на новој земљи, очишћеној од греха и зла огњем Страшнога суда.³²⁸

Овлада ли душом смерност, ето за њом и кротост, духовна сестра њена.³²⁹

Господ Исус је живо, ходеће еванђеље кротости.³³⁰

Свемоћни Господ Исус кротак и животворном кротошћу. Када гледа у своје жалостиво срце, Он у њему види кротост као царицу свих својих осећања и мисли. Стога и објављује да је једино у његовом кротком срцу спасење душама људским, и у спасењу – одмор блажени и бесконачни.³³¹

Сав оваплоћена и оличена кротост, благост, љубав и свеопраштање, Он је савршени образац и идеал новозаветног човека. У бескрајном човекољубљу свом Он сваког човека, који свесрдно поверује у Њега, испуњује својом богочовечанском кротошћу, љубављу, милостивошћу, свеопраштањем и осталим светим богочовечанским врлинама, чинећи га сличним, једнаким себи, јер је Он постао једнак људима, да би људи постали једнаки Њему. Бог се учовечио, да би људе обогочовечио.³³²

Шта је кротост?

Кротост је: Све што нас сналази примати с молитвеним расположењем као нешто што тако треба да буде по свемудром Божјем промислу о нама... Кротост је чисто живљење у тајноме човеку срца, у непролазности кроткога и тихог духа.³³³

Прво је главно расположење – смерност, друго – самилосна растуженост и расплаканост, а треће – милујућа кротост. За новог човека, сазданог по Христу, кротост је толико

важна, да она сачињава главну одлику његовог звања: хришћанин.³³⁴

Обући се у христолику кротост, то је обући се у новог човека. Нема сумње, кротост је најочигледнија одлика правих хришћана, светитеља и праведника... Њоме је новозаветни човек увек нов. То је стога тако, што је чудесни живот Господа Христа на земљи беспримерна кротост, од почетка до краја. Кротост – при божанској свемоћи.³³⁵

Тражимо од жене благоразумност, скромност, кротост, то су ознаке истинске лепоте; а телесну лепоту немојмо тражити и немојмо је корити за оно што не зависи од ње. Искоренимо унутрашњу нечистоту, ишчупајмо унутрашње недостатке, уништимо душевне мрље. Такву лепоту тражи Бог. Учинимо жену лепом за Бога, а не за себе.³³⁶

Кротост је поднебље душе у коме најбоље клија, нице, расте и сазрева правда Божија и све што је Божије. Кротост не лечи зло злом, већ савлађује зло добром, не освећује се за себе; на мржњу одговара љубављу, на зло – добром, на увреду – опраштањем.³³⁷

Богочовечанска кротост у души Христовог следбеника јесте за њега непресушни извор блаженства у свима стањима и околностима. Она је у ствари богочовечанска сила којом ће личности кротких људи преживети све смрти и постати владари на новој земљи, земљи очишћеној од греха и зла огњем Страшнога суда.

Стога је кротки Господ објавио спасоносну заповест: Блажени кротки, јер ће наследити земљу. Богочовечанска кротост одводи човека у рај, као што неразуман гнев чини човека одговорним паклу огњеном.³³⁸

А у свему томе теби је као дах неопходна кротост голготска, која се и на крсту с љубављу моли за непријатеље; а уз кротост неопходно и триљење христовско: јер како ћеш без њега поднети сабрата човека, у коме је грех и греси, смрт и смрти, смрад и смрадови.³³⁹

Овце победиле вукове кротошћу својом... Таква је сила хришћанска! Не оружјем, не топовима, ми не ратујемо – ми ратујемо Еванђељем Господа Христа.³⁴⁰

Господе, дај ми кротост и умилујење!

9. ПОКАЈАЊЕ

Живећи у гресима који су по самој природи својој тама, људи не само тамују него и тамнују, пошто је сваки грех уједно и тама и тамница, коју једино покајање може развалити и душу на светлост извести.³⁴¹

У томе се и састоји покајање што човек доведе себе пред лице Божје, и човек свега себе сагледа у светлости Божјој, Богом. И чим себе тако сагледа, у њему се стане одмах све мењати: и душа, и срце, и савест, и живот, и вредности, и мерила вредности. Тек онда он увиђа да у овом свету у ствари постоји само једна једина вредност, свевредност: душа; а у оном: Бог.

На крају крајева то је двоједна вредност. Јер душа и долази од Бога, и води Богу. Сва је вредност њена од Бога, и сва свевредност њена у Богу.³⁴²

Благо Господ је дао ту свету врлину (покајање) да њоме искорењујемо из себе, спаљујемо сваки грех, сваку страст, сваку смрт, све што је ђаволско у нама. И кад се ти истински кајеш, Господ види твоје покајање.³⁴³

Спаситељ је дао покајање као васкрсење из мртвих, а покајање свако од нас мора имати. Свако мора себе приморати на покајање и васкрснути себе из свакога греха.³⁴⁴

Покајање је не само друго крштење, него и прво васкрсење.³⁴⁵

Тако је покајање у ствари васкрсење душе у живот вечни и бесмртни. Јер оно и осећања човекова претвара у богоосећања, и мисли у богомисли, и расположења у – богорасположења. Једном речју: оно човека претвара у радионицу бесмртних мисли, бесмртних осећања, бесмртних дела. Јер свака мисао човекова, ако се заврши Богом, постаје бесмртна и вечна; тако и свако осећање, и свако дело, и свако расположење.³⁴⁶

Господ пустињу претвара у школу покајања. У тој школи се учи само једна наука, пропева само једна исти-

на: покајање. А та наука је мајка свих правих наука; и та истина је мајка свих правих истина.³⁴⁷

Покајање је најсигурнији и најкраћи пут из царства ђавољег у царство Божије. Ђаво царује у човеку грехом, а Бог – врлином.³⁴⁸

Да, само Господ Христос је лекар од греха, лекар од смрти, лекар од ђавола. Само Он! И док људи буду били ван Њега, и против Њега, ова земља није ништа друго до лудница, лудница у којој један другог гризе и убија.³⁴⁹

А покајањем је Господ почео – зашто? Зато што је најлакши подвиг.³⁵⁰

Са променом ума у човеку се мења све, обнавља све. Зато се покајање и назива у Еванђељу метаноја (ή μετανοια) што значи: промена ума, *обнова ума*.³⁵¹

Покајање је подвиг који растреса целог човека, све биће његово. Оно преоре и прекопа целу њиву душе људске. Али, то је само прва половина покајања. А друга је ово: родити родове достојне покајања. Родити пак родове покајања претпоставља дуг и напоран труд: сејање, гајење и бербу. Родови су покајања – божанске врлине: кротост, смерност, молитва, пост, љубав, милосрђе, триљење. Оне се рађају из покајања, као из корена... У овом свету душа људска је најпогодније земљиште за небеско семе божанских врлина. А покајање – најбољи климат. Све се оне зачињу у души покајањем; њиме и клијају, и расту, и зру.³⁵²

Свети Претеча је предвидео и предказао Христов метод рада у свету: Он попусти, дуго чека да се човек прене, покаје, роди добар род; не учини ли пак то за дуго време, Господ спушта сескиру своју на неродно дрво људског земаљског живота и кроз смрт изводи к себи на суд таквога човека.³⁵³

Покајање, то су врата Христовог Еванђеља.³⁵⁴

По слабости својој ми грешимо, по милости Својој Господ опрашта, али кајање зависи од нас.³⁵⁵ Истина, слаби смо људи па се враћамо на старе грехе, али ту је покајање, ту је свемоћни еванђелски васкрситељ, који те може васкрснути свакога дана и сваке ноћи.³⁵⁶ У томе се и састоји покајање: скршити своју гордост, бацити себе на колена, самле-

ти себе у ступи самоосуде, самопрезира, самомучења.³⁵⁷ Покајање и јесте мржња на грехе, борба са гресима до њиховог потпуног уништења благодатном помоћу човекољубивог Спаситеља.³⁵⁸

Вера уводи у покајање, покајање – у остале еванђелске подвиге.³⁵⁹

Еванђелско је правило: нема самопознања без покајања.³⁶⁰

Покај се, и познаћеш себе. То је једини пут ка самопознању, и другога нема.³⁶¹

Терапија грешника је разноврсна: према природи греха и расположењу грешника. Успех је увек сигуран, ако грешник има покајничког смирења. Покајање је као неки свелек: оно је “друго Крштење”, јер омива човека од сваког греха.³⁶² Што више грешни човек, Господ је све већу милост показивао према њему, и показује. Он је дошао да грешнике зове на покајање, а не праведнике, мада пред Њим нема праведника.³⁶³

Упорно грехољубиви људи не дају да им у душу закорачи покајање, које увек носи зубљу самокритике и самоосуде и самобичевања, те у тој светлости човек и сагледа сву гадост и сав пакао у души својој. Бива понекад да се такве душе пробуде из свога дубоког пијанства и сна, и излете из своје таме, када неко ураганско искушење удари на њих по промислу Божјем.³⁶⁴

Треба палог брата нежном саосетљивошћу и нелицемерном љубављу побудити и орасположити за покајање. То је еванђелска педагогика, то – еванђелска терапија, то – еванђелска епитимија.³⁶⁵

Да, да, да: од свог милог свегреха “непогрешивости”, европски “непогрешиви” човек, европски хуманистички човек, може се спасти једино свесрдним и свепреображајним покајањем пред чудесним и свемилоствивим и свеблагим Господом Исусом Христом, Богочовеком, ваистину јединим Спаситељем рода људског од сваког греха, од сваког зла, од сваког пакла, од сваког ђавола, од сваког хуманистичког рационализма, и уопште од свих грехова које људска машта измаштати може.³⁶⁶

Када све у теби нестаје, када под утицајем грехова или саблазни, искушења, у теби малакшу све врлине и љубав, и пост, и молитва, и милостивост, и милосрђе, и доброта, и смирење, и кротост, и благост, када све то малакше, почне да изумири, сети се разбојника на крсту. Сети да са имаш један сигуран лек, а то је покајање.³⁶⁷

Само када се кроз покајање пробуди из духовне смрти, Дух Свети повуче човека у светле и свете божанске светове, где он живи новим животом, животом по Богочовеку, не по човеку, не по себи и својим грехољубивим жељама и самољубивим схватањима.³⁶⁸

Покајање пред Богочовеком је једини лек за сваки грех, једини свелек за сваки грех, па чак и за свегрех.³⁶⁹

Ето, и ти имаш пасош за рај увек у својим рукама – то је покајање твоје.³⁷⁰

10. ПРАВДА

Шта је главни циљ људског постојања у овом свету? Правда Божја. То је објавио Богочовек: Иштите најпре царство Божје и правду његову. (Мт.6,33)... У ствари, правда Божја и јесте царство Божје. Јер Бог царује правдом у свима својим световима.³⁷¹

Све бриге узео је на Себе, а теби и мени поставио као главну бригу Царство – Царство Божје и правду Његову. Ето то је циљ нашег живота, главна мета.³⁷²

Како стећи Царство Божје?... Када стичеш постепено Правду Божју, иако живиш у овом свету, зацарило се Царство Божје у твојој души. Христово добро, јеванђелски пуно Христовог Добра. Свака заповест јесте комад небеског Добра. Вечно небеско Добро. Вршећи једну заповест, где, ти божанско Добро уносиш у своју душу, зацари се у њој, и већ Царство Божје улази у тебе. Тако свака заповест уводи по једну небеску силу, силу Царства Небеског, и ти, живећи по заповестима Спаситељевим, вршећи свете врлине еванђелске, ти у ствари стичеш Царство Божје и испуњујеш главни циљ свога живота, циљ који ти је поставио Господ, не ти сам.³⁷³

Спаситељ и поставља тражење царства Божјег за циљ човековог живота на земљи: Иштите најпре царства Божјег и правде његове. (Мт.6,33; Лк.12,31) А све остало што је човеку потребно, даје се уз царство Божје као неки додаток.³⁷⁴

Човек је или слуга греха или слуга правде, трећег нема. Само кад престане бити слуга греха он постаје слуга правде. Служећи правди, он освећује себе, цело своје биће и постиже оно што је крај и циљ правде: живот вечни.³⁷⁵

Дух људски не зна за истинску правду док га Дух Свети не испуни њоме. А Дух Свети усељује се у човека кроз божанске врлине.³⁷⁶

Правда је скуп свих светих еванђелских врлина, живљење у њима јесте *праведност*. Праведан је онај који

живи у светим врлинама. Свака врлина рађа своје бесмртне плодове правде, и храни човека.³⁷⁷ Еванђелске врлине се преливају једна у другу, и сливају у једну свеврлину: правду. Правда је тиме правда што је сва од Бога и сва у Богу.³⁷⁸

Правда је душа свих еванђелских врлина; у њој су оне сједињене у једну органску целину у једно несељиво и неразориво јединство. Уколико човек еванђелским врлинама усељује у себе Господа Христа, и живи Њиме и ради Њега, утолико постаје праведан.³⁷⁹

Живљење по светом Еванђељу Христовом, то је праведност. Праведници су они који упражњавају све еванђелске врлине.³⁸⁰

Правда се подвизима претвара у личну праведност.³⁸¹

Правда је збирни појам, означава јединство свих новозаветних добродетељи, доживљених у органској целини. У оружје правде спада вера, љубав, нада, молитва, пост, смиреност, кротост, трпљење, уздржање, благод и остало.³⁸²

Дела правде: пост, милостиња, бдење, чистота тела, љубав према ближњима, смиреноумље срца, праштање грехова, размишљање о небеском благу, испитивање тајни Светога Писма, размишљање ума о најсавршенијим делима, и остале врлине јесу ступњевни помоћу којих се душа диже на највишу висину вере.³⁸³

Правдом се назива збир свих врлина – ἡ καθολικὴ ἀρετή, а светошћу – истина.³⁸⁴

Растави ли се праведност Христових праведника на основне састојке који је сачињавају, увек се пронађе да су ти састојци: молитва, љубав, нада, кротост, смерност, пост, трпљење, милостивост, и остале свете еванђелске силе. Недостаје ли једна од њих – нема еванђелске праведности.³⁸⁵

У маленом телу људском живи васцели Бог... И ми људи, ми смо ради тога саздани да ту Божанску Правду сметимо у себе, и Љубав, и Истину, и Лепоту, и Доброту.³⁸⁶

Овај свет је као неко тркалиште, на коме се трчи: кроз грехе – ђаволу, кроз еванђелске врлине – Богу. Сви трче ка ономе што су поставили себи за циљ живота. А хришћани су поставили себи за циљ: царство Божје и правду његову (ср. Мт.6,33).³⁸⁷

Шта је то Света Србија? Света Србија – то је једно, једно стално, непрекидно служење Богу. То је оно чудесно Еванђеље које објављује Господ Христос наредивши свима људима свих времена: *"Ишйише најйре Царсйво Божије и Правде Њејове, а све ће вам се груйо догайи"*.³⁸⁸

Храм – то и јесте права школа; Храм – то и јесте права истинска школа. Она нас учи Правди Божијој; не само учи, него нам и даје Правду Божију.³⁸⁹

Једино у Цркви Христовој, у Богочовеку Христу, човек се обнавља сав: обнавља му се ум, обнавља савест, обнавља воља, обнавља душа; и то обнавља живљењем у правди и светости Христове истине...

И човек, облачећи се кроз свете тајне и свете врлине у Господа Христа, облачи се у новог човека, вечито новог, који је саздан по Богу у правди и светињи истине (ср.Еф. 4,22–24).³⁹⁰

Само опрани Господом Христом од свих грехова, само освећени Њиме, људи се оправдавају пред Богом за бивше грехе своје.³⁹¹

Он, једини Он претставља и јесте једино оправдање Бога, једина теодикеја; Он и – једино оправдање човека, једина антроподикеја; Он и – једино оправдање света, једина космодикеја.³⁹²

Само вера Христова испуњује биће људско праведношћу и светошћу, и чини човека праведним и оправданим пред Богом.³⁹³

Само у личности Богочовека потпуно је оправдан и Бог пред човеком и човек пред Богом. Зато Богочовек јесте и заувек остаје, једина истинска теодицеја. У то се може уверити сваки ко се искрено мучи проблемом човека и света. Само се при томе мора испунити један услов: личним опитом усвојити богочовечански, православни метод живота и мишљења.³⁹⁴

Под сунцем Христове истине и правде умире свака лаж, свака неправда, макар се скривале дубоко – дубоко и далеко – далеко у својим тминама и помрчинама.³⁹⁵

Треба испунити сваку правду у свету; а правда у свету иде на ногама страдања.³⁹⁶

"Све се кроз Христа и ради Христа сазда". То значи: смисао је сваке твари посебно и свих твари укупно, да Богочовекову истину и правду остваре у себи до крајњих могућности.³⁹⁷

11. ИСТИНА

У хришћанству Истина није дискурсивни појам, нити теорија, нити учење, нити збир учења, већ жива Богочовечанска личност – историјски Исус Христос.³⁹⁸

Нема Истине ван живота у Христу; нема живота ван истине Христове; нема пута у живот и истину ван Христа Бога.³⁹⁹

Богочовек? – То је најважнија Истина свих човечанских светова: Свеистина.⁴⁰⁰

Човек савршен, човек довршен, човек са свима савршенствима; Прави, једини Прави, једини Истинити Човек – ето то је Богочовек Христос.⁴⁰¹

Зашто је Богочовек основна истина Православља? Зато што је решио сва питања која муче и гризу дух људски: питање живота и смрти, питање добра и зла, питање земље и неба, питање истине и лажи, питање љубави и мржње, питање правде и неправде. Једном речју: питање човека и Бога.⁴⁰²

Почетна је истина Православља: човек није ради човека, већ ради Бога. Или потпуније: ради Богочовека. Зато ми у име човека остајемо уз Богочовека. У Њему је једино могућа разумност човечијег бића, у Њему једино могуће оправдање човечијег постојања. У ту истину се стичу све тајне неба и земље, све вредности свих светова о којима човек може мислити, све радости свих савршенстава која човек може постизати.⁴⁰³

У Богочовеку је реално и ипостасно дата сва истина без остатка, сва апсолутна Истина. Зато једино Он у роду људском и има и даје интегрално познање Истине. Човеку који жуди да позна Истину остаје једино: да се саоваплоти Богочовеку, да постане сутелесник његов, да постане члан Богочовечанског тела његовог – Цркве (Еф. 5,30;3,6). Постигне ли то, он стиче "ум Христов" (1 Кор.2,16), те Христом мисли, Христом живи, Христом осећа, и тако постиже интегрално познање Истине.⁴⁰⁴

Прва Истина и темељ Цркве: Логос постаде тело, тј. постаде Богочовек.⁴⁰⁵

Свака еванђелска истина успоставља по мало раја у души човековој; а када се скупе све у човеку, онда ту настаје сав рај, са свима својим вечним савршенствима.⁴⁰⁶

Он је Једини Истинити Бог и Једини Истинити Човек, прави Човек, потпуни Човек, Човек бесмртан, Човек вечан, Човек који носи Вечну Истину и даје Живот Вечни. То је прави Човек.⁴⁰⁷

Све се истине Православља изводе из једне истине и своде на једну истину, безграничну и вечну. Та истина је Богочовек Христос... Православље је Православље Богочовеком. И ничим другим и никим другим. Отуда је друго име Православља – Богочовештво. У њему ништа не бива по човеку и од човека, већ све долази од Богочовека и бива по Богочовеку. А то значи: основну, вечну истину живота и света човек доживљује и сазнаје само помоћу Богочовека, у Богочовеку. Још нешто: потпуну истину о човеку, о циљу и смислу његовог постојања, човек дознаје једино кроз Богочовека. Без Њега и изван Њега нема правога човека, јер је човек прави човек само Богочовеком и у Богочовеку. Ван Њега човек се претвара у привиђење, у страшило, у бесмислицу. И место човека ви налазите отпатке човека, одломке човека, огризине човека. Отуда је и право човештво једино у богочовештву. И нема другог под небом.⁴⁰⁸

Бог једини зна себе, зато Он једини и може открити Себе и Своје Истине. И Он то чини кроз Оваплоћеног Сина Свог Јединородног, у коме обитава сва пуноћа Божанства телесно, а тиме и сва пуноћа божанских истина, које Он открива по својој божанској благовољењу онима који верују у Њега, живе Њиме и ради Њега.

Тиме што су Христове, ове догматске истине су божанске, вечите, неизменљиве и апсолутно истините. Оне су савршено и завршно Откривење Божје, и представљају последњу реч коју Бог непосредно објављује људима кроз Сина свог Јединородног.⁴⁰⁹

Први и последњи критеријум свих истина и свих вредности – пресветла личност Богочовека Христа.⁴¹⁰

Све се своди на тело Бога Логоса, на Оваплоћење Бога, очовечење. У тој истини је и сав живот Богочовечанског тела Цркве, и њоме знамо како *треба живети у дому Божјем, који је Црква Бога живога, сјуб и тврђава Истине* (1.Тим.3,15).⁴¹¹

Сав богочовечански живот Цркве и све Богочовечанске истине Цркве казују себе најсавршеније и најверније у богослужењима. Збива се и молитвено доживљавање свега Богочовечанског и на тај начин ваја молитвено богословље.⁴¹²

Велика је и слатка тајна наше вере, наше побожности: Бог се јави у телу, у човеку. То је прва половина вечне Свеистине. А друга је: човек се јави у Богу. Због свих тих разлога чудесни Господ Христос Богочовек и јесте једино на потребу бићу људском и роду људском у свима световима видљивим и невидљивим.⁴¹³

Ви хришћани, ви имате једног јединог Истинитог Учитеља и Његове Свете Ученике. Искрени је само онај ученик Христов који има живот вечни и даје човеку живот вечни. То је истина, то је једина истина у свима световима за човека.⁴¹⁴

Свака реч Божја – пуна је истине Божје, истине свете и вечне, која када уђе у душу, уноси у њу божанску светлост и освећује је на сву вечност.⁴¹⁵ Ако човек не прима реч Христову као реч Божју, као реч Истине, иза његовог непримања стоји лаж и отац лажи, у коме нема истине и који није од истине.⁴¹⁶

Зато што свака реч Спасова има у себи од вечне Речи Божје, Логоса, она и има силу да духовно рађа и препорађа људе. И рађајући се од ње, човек се рађа од Истине.⁴¹⁷

Пошто Богочовекове речи садрже сву истину Божју и сву мудрост Божју, то став човеков према њима показује какав је човек: мудар или луд.⁴¹⁸

Никад не веруј своје уму, веруј истини еванђелској.⁴¹⁹

А како се ми богатимо у Бога? Богатимо се живећи по Светом Еванђељу, живећи Божанском Истином коју је Господ донео свету, живећи истином да је човек вечно биће,

биће боголико, биће које живи у овоме свету и у ономе свету, хранећи се само оним што је божанско, хранећи се Божанском Истином, Божанском Правдом, Божанским Добром.⁴²⁰

Ево тајне и моје и твоје: када погледам себе из свог гроба, онда ћу да сазнам сву истину о себи; када погледам себе и сагледам себе из смртног часа, када душа излази из тела тада ћу видети себе; када погледам себе и сагледам себе из смртног часа, када душа излази из тела тада ћу видети себе; када погледам себе са ивице гроба, онда ћу сагледати и познати себе; када контрастом смрти будем мерио себе, и душу, и тело, и мисао, и осећање, и срце, и све што буде се збило са мном, кантар смрти, где, страшно мери шта од тебе остаје за овај свет, а шта од тебе одлази у вечност, у бесмртност, у Царство Небеско, а шта остаје доле и трули. Кантар смрти, ето на њему мери небеса.⁴²¹

Само је Истинити Бог онај који може да победи смрт, који теби и мени осигурава бесмртни Живот Вечни. Све је друго лаж: лажа и паралажа.⁴²²

Без вере у Христа, без утврђености у Истини Христовој, заиста је човек, сваки човек, трска која љуља и заноси сваки ветар лажних људских учења.⁴²³

Господ Христос, показавши нам Истинитог Бога, дао нам је знање и светлост да нас ниједан лажни бог не заведе. Тако хришћанина, правог хришћанина, никакви лажни богови, никаква лажна учења завести не могу.⁴²⁴

И ти и ја, ми знајући истину можемо се бранити од сваке лажи која насрће на нас из овога света, и кроз разне људе, и кроз разна учења, и кроз разне лажне науке, а њих је данас напретек.⁴²⁵

Како се те истине оваплоћују у човекову истину у свеколиком роду људском, како? Светитељством.⁴²⁶

Има ли веће лажи за човека него служити лажним боговима у овоме свету, служити лажној науци европској, служити лажној философији, лажној техници, лажним фабрикама, лажној цивилизацији, лажној култури?⁴²⁷

Човек је решавао проблем истине и митолошки, и филозофски, и теистички, и атеистички, и спиритуалистички,

и материјалистички. И није га решио, јер га је решавао у категорији чистог, обезбоженог хуманизма.⁴²⁸

Насупрот богочовечанској философији "по Христу", стоји човечанска философија "по човеку". Она обухвата све философије којима је човек – мерило истине. Све проблеме живота и сазнања оне решавају човеком и по човеку. Стога су све оне "хуманистичке", или боље: хоминистичке. Њихово је основно начело: човек је мерило свих бића и ствари – ὁ ἄνθρωπος μέτρον πάντων. И то човек овакав какав је у својој конкретној психофизичкој датости: са свима недостацима, манама, гресима, злим силама... Отуда начело: "човек је мерило свега", мора значити и: грех је мерило свега; зло је мерило свега. А посредно значи и: ђаво је мерило свега... Збиља, која је то философија "по човеку" решила проблем људског живота? Ниједна, јер није решила проблем смрти. А проблем смрти се задовољавајуће може решити једино васкрсењем.⁴²⁹

Ко Христа има, има све што бићу људском треба не само у овом привременом животу, већ и у бескрајном, вечном животу.⁴³⁰

Божанска истина Христова је сила помоћу које ми растемо "растом Божјим" и називамо један другог у сваком божанском добру. По тој истини се и распознајемо од осталих људи који живе светом који у злу лежи, у лажи лежи. Нарочито се по томе распознају ваши учитељи. Њихов је труд сав светао, сав херувимски, јер они горе и сагоревају јављајући вам Истину Христову, једину спасоносну и једину вечну међу свима осталим, званим и самозваним, истинама у земаљском свету. Огроман је труд потребан да се позна, стекне и држи у себи вечна Истина Христова. Јер против ње непрестано ратује сам отац и творац лажи Сатана, преко својих видљивих и невидљивих сарадника или робова. А кад учитељи ваши посеју семе вечне Истине Христове у душама вашим, пазите онда да то семе не остане крај пута душе ваше, те га одмах позобају црне птице зла; или на каменитим местима душе ваше, те га убрзо спржи жар ваших грехова и страсти; или у трњу душе ваше, те га у току извесног времена угуше сласти ваше. Држите га на добро

земљи срца свог: обрађујући душу своју покајањем, вером, молитвом, постом, светим Причешћем и осталим духовним алатом којим се душа обрађује, да би у њој успешно расла Истина Христова, и тако је сву осветила и спасла Христом Спаситељем.⁴³¹

Зато истину о Христу знају само "творци речи", а не "слушачи". (Јак.1,22).⁴³²

Рат за земљу јесте рат против истине. А рат против истине јесте рат против Божје и човечије природе. О чеме-ра горчијег од пелена: колико људи страдају, бедствују и жртвују за пролазно и варљиво царство земаљско.⁴³³

Као што сваки сунчев зрак води сунцу, тако и свака остварена еванђелска истина одводи Господу Христу који је оличење и вечност свих еванђелских истина, јер је сам Спаситељ објавио ту чудесну блавест: "Ја сам истина" (Јн,14,6).⁴³⁴

Само налазећи се у Духу Светом дух људски налази се у истини, живи њоме, мисли њоме, осећа њоме; а без Њега он је у лажи или на путу који води лажи.⁴³⁵

Само Истина Богочовекова доноси људима истинску слободу: слободу од греха. Истина и слобода су једносушни. То је једна од новина Новог Завета. Свака друга слобода у ствари је назови слобода, псевдослобода... Јер само у Богу Истина нема граница и слобода у њој. Јер само та слобода и та истина не умиру. Свака друга истина и слобода, као творевине људске, умиру и издишу заједно са човеком, или боље: умиру и издишу кроз сваки његов грех и порок.⁴³⁶

Шта је највећи, најочигледнији, и најубедљивији доказ да је Христос – истинити Бог и Господ? – Дела његова.⁴³⁷

Зато је небески Бог и постао човек, и јавио се на земљи као Богочовек Исус Христос, да нам објасни тајну живота, и да нас научи главној, свеглавној истини: да је живот човечији, од почетка до краја, сав од Бога, у Богу, ка Богу, ради Бога. Најбољи, најсавршенији и најочигледнији пример тога јесте сам живот Богочовека Христа.⁴³⁸

Под сунцем Христове истине и правде умире свака лаж, свака неправда, макар се скривале дубоко – дубоко и далеко – далеко у својим тминама и помрчинама.⁴³⁹

А ко истину чини иде ка светлости, да се виде дела његова, јер су у Богу учињена (ср. Јн. 3, 19–21).⁴⁴⁰

Обогочовечени човек види и сазнаје и осећа истину у њеним богочовечанским бескрајностима и стварностима; исто тако и живот, и правду, и добро, и лепоту, и време, и вечност.⁴⁴¹

Сваку мисао своју подвижник вере ограђује смирености, и тиме осигурава себи познање вечне Истине.⁴⁴²

До осећања и сазнања Истине долази човек који практиковањем богочовечанских врлина преради и преобрази своје органе познања. За њега су вера и знање, са свима својим садржинама, једна недељива органска целина.⁴⁴³

Познање истине се не даје радозналост уму човековом, већ уму који се подвизава богочовечанским подвизима. Познање је плод на дрвету богочовечанских врлина, које је дрво живота.⁴⁴⁴

Јер помоћу сваког еванђелског подвига остварује се по једна еванђелска божанска истина, оваплоћује се у нама, постаје својина нашег човечанског света.⁴⁴⁵

Та жива божанска Истина у њему, служи му као непогрешиво божанско мерило за разликовање истине и лаж, добра и зла у човечанском свету. Зато њега, никаква наука људска не може ни занети ни завести. Он одмах осети каквога је духа ма која људска наука која му се предлаже. Свака људска наука која не води божанској истини, зар није сакривена од лажи? Која то људска наука казује прави смисао живота и објашњава тајну смрти? Ниједна. Онда је лаж и превара оно што о томе говори, и оно што предлажу као решење питања о животу и смрти. Исто тако, нема људске науке која нам објашњава тајну света и човека, тајну душе и савести, тајну добра и зла, тајну Бога и ђавола. А кад нам то не казују, зар не заваљавају својим ситним, блиставим шљокицама и заводе у лавиринте некорисних умовања и убитачних ситничарења? У човечанском свету само је Богочовек Христос решио сва главна питања света и живота, од чијег решења зависи судбина људског бића у свима световима.⁴⁴⁶

Лукавство је ђавоље: измишљати лажне богове, лажне христосе, лажне месије, лажне пророке, лажне учите-

ље, лажне спасиоце, лажна еванђеља, лажне идеје, лажне науке, лажне силе, лажне моћи, лажне уметности, лажне лепоте, лажне теорије, лажне вере, лажне хероје, лажне светове, лажне рајеве, лажне светлости, лажне просвете – и све то вешто, а каткад и генијално маскирати истинитост; у ствари, унутар свега тога он – главна стваралачка сила, он који је сав – тама, сав – лаж, сав – пакао, сав – антибог. Лукавство је ђавоље: сам се Сатана претвара у анђела светла (2 Кор. 11, 24); увек са једним циљем: да што више душа саблазни, придобије, заведе, погуби. У самој ствари сваки грех је лукавство: обећава рај а даје пакао, обећава живот а даје смрт, обећава Бога а даје ђавола. У томе је први грех првих људи, у томе сваки грех свих људи свих времена. Попут првог греха у рају, сваки грех је у суштини својој обмана, лаж, превара, само маскирана маском истинитости.⁴⁴⁷

Истина, ако није Христос, не треба ми, пакао је.⁴⁴⁸

Ма како заводљиво привлачне биле речи мудрости људске или знања људског, ако немају на себи печат богочовечански, нису од Истине и не казују Истину... У Христу су све ризнице знања и мудрости сакривене, јер је Он сама мудрост и само знање – *αὐτοσοφία γὰρ ἐστὶ καὶ αὐτογνωσις*. Једини Христос зна све.⁴⁴⁹

Нерешиво питање људског сазнања: "шта је истина?" Он је решио конкретно и реално: показао је и доказао да је у Њему оваплоћена и оличена сва божанска Истина. Стога и постао непогрешиво мерило Истине. Тек од Њега и Њиме ми јасно знамо шта је истина а шта лаж у нашем човечанском свету. А проблем Бога и човека? – Једини Он је решио савршено и завршно: у себи Богочовеку показао је јединог истинитог Бога и јединог истинитог човека, те знамо шта је прави Бог и шта прави човек. И тако сва питања редом налазе своје логосно и благовесно решење у оваплоћеном Богу Логосу. Стога је основно начело философије "по Христу" ово: Богочовек је мерило свих бића и ствари. Богочовек увек жив и увек присутан у човечанском свету, и – свима приступачан.

Ја верујем да се сваки човек за то рађа, и за то долази на свет да сведочи Истину. Јер се зато родио, и за то дошао

на свет Господ Христос, а сви смо ми саздани по образу Вечне Истине, по образу Господа Христа.⁴⁵⁰

А у Цркви, а у Христу, сва се Истина оваплотила, очовечила и очовечила, постала човек. Истина = човек. Ето ко је Христос и шта је Христос. А када се сва Истина могла оваплотити, и оваплотила се у човека, значи: човек је саздан да буде тело Истине, оваплоћење Истине. Главна благовест Богочовекова је ово: бити човек није друго него бити оваплоћење Истине.⁴⁵¹

А Христов човек је – нови човек, сав саздан по Богу у правди и у светињи истине.⁴⁵²

Шта остаје за истинитог човека у овоме свету? ... Сваки је човек рођен по лику Божијем, сваки човек има божанску (боголику) душу у себи, и одговара за њу и у овоме и у ономе свету. Бог је постао човек и показао какав треба (човек) бити у овоме свету. Бог је постао човек – Богочовек, тиме да покаже да Бог треба увек да буде испред човека, да Бог воли човека.⁴⁵³

12. ДОБРОТА

Тек доласком Господа Исуса Христа људи су спознали шта је добро а шта зло. Они су спознали да добро и зло немају, нити икада могу имати било шта заједничко. Између њих постоји непремостива провалија, зло никада не може бити добро, и добро – зло. Такво је божанско добро у ма ком облику било: сва му је природа супротна и противна злу, и не може имати заједнице с њим, као ни светлост са тамом.

Вечно Божанско Добро није више за нас људе нека далека, наднебесна, невидљива стварност, или идеја, или апстракција, или сањарија, већ жива земаљска стварност, сва видљива, сва опипљива, сва у границама нашег људског простора, нашег људског времена, нашег људског постојања, нашег људског искуства.⁴⁵⁴ А све је то тако од Оваплоћења Господа нашег Исуса Христа, Сина Божјег.

Мучни проблем добра и зла Он је решио својим богочовечанским животом: све што је учинио представља једино истинско бесмртно и вечно добро у човечанском свету; а зло је све што није од Њега и што је против Њега.⁴⁵⁵

Тек у личности Богочовека Христа дат је потпун и савршен одговор на питање шта је добро а шта зло у свету. Добро је све оно што се налази у Господу Христу, све оно што долази од Њега и што води Њему; а зло је све оно што не долази од Њега, што одводи од Њега, и што иде против Њега.

Не може човек рађати добра рода, ако Сведобри не буде у њему главна стваралачка сила.⁴⁵⁶

Тајна зла и тајна добра надмећу се у свету, надмећу се кроз човека. Да није Господа човекољубивог, који одржава равнотежу, давно би се свет сурвао у хаос.⁴⁵⁷

Добро је оно што је Христово; ван тога нема истинског добра. Бесмртност је главно својство Христовог добра. Отуда је бесмртност неопходна у моралу Христовог човека као осећање, као сазнање, као дело, као пракса.⁴⁵⁸

Доброта је душа еванђелске дуготрпеливости.⁴⁵⁹

Човека можеш пронаћи у човеку тек када пронађеш шта он сматра за добро, а шта за зло. И све то измериш мером Христовом. Човек је обично сав у својој главној бризи. Пронађеш ли је пронашао си оно чиме живи и ради чега живи.⁴⁶⁰

Сав је Бог у свету, са свима својим добрима, и сав је ђаво у свету са свима својим злима, – а људима је остављено да се слободно одреде за једног или за другог.⁴⁶¹

Испитајте и проверите: све што је добро у човеку, води порекло од самога Бога: све што је велико, бесмртно и вечновредно.⁴⁶² Добро је само оно што је од Бога, а зло је све оно што је од ђавола. Ето наука од Господа Христа.⁴⁶³

Никоме Господ не намеће спасење. Људи када иду у пакао, иду по својој доброј вољи зато што упорно остају при својим гресима, неће да се кају, неће да се исповеде, неће да промене свој живот, неће Еванђеље Христово, неће живот по Богу, неће побожност. Изабрао си грех и живиш стално у греху и нећеш да се кајеш? Знаш ли царство греха где је? Пакао, пакао ...⁴⁶⁴

У томе се и састоји истинска доброта Доброг Пастира: све љубављу и за љубав; ништа ни силом, ни грехом, ни смрћу.⁴⁶⁵

Свако човечије добро, треба да личи на Божије Добро, и тек онда је право Добро. Без тога нема добра у овоме свету, правог истинског Добра.⁴⁶⁶

Господ нас учи: да будемо добри, праведни, свети, бесмртни и вечни.⁴⁶⁷ Добро свих човечанских светова: Сведобро. Богочовек?⁴⁶⁸

Наше људско добро је само утолико добро, уколико је од Бога, и ради Бога и ка Богу; уколико је слика Божјег добра, коју одражава наша боголика душа чинећи добро. Значи: добро је само онда истински добро, ако је божанско.⁴⁶⁹

Ушавши у време кроз оваплоћење, Бог Логос је осветио време, и Својим животом на земљи показао како дани и ноћи постају свети и добри. Како постају? Када се испуне Богом и Божјим.⁴⁷⁰

Човек је саздан да би, усавршавањем себе у доброти Божјој, учествовао у блаженству Божјем, и стога слављо Бо-

га, Творца и Спаситеља свога. Пошто доброта и љубав Божја према људима врхуне у Спаситељевом подвигу искупљења, то Спаситељ извршење дела искупљења назива прослављањем Оца свог небеског. Унети сву личност своју у искупилачки подвиг Спаситељев, усвојити га свим бићем својим, и на тај начин прославити Бога и душом и телом, мислима и делима, осећањима и жељама, и јесте циљ човекова постојања на земљи. Усавршавајући се у доброти Божјој, хранећи се њоме, човек се уподобљава Богу, и на тај начин учествује у блаженству Божјем, улази у вечну радост Господа свог.⁴⁷¹

Бог је обдарио човека слободном вољом, вели свети Григорије Богослов, да би се слободним избором одређивао за Добро, и настанио га у рају да обрађује бесмртне биљке које вероватно означавају божанске мисли. Он му је такође дао закон (номон) као материјал за вежбање слободне воље. Закон пак бејаше заповед, које родове сме да једе, а које не треба да дира.⁴⁷² Дрво познања у рају служило је као нека проба, и кушање, и вежбање човекове послушности и непослушности; отуда је и названо дрветом познавања добра и зла. Човек је добио познање о добру и злу, вели свети Ириней. Добро је: слушати Бога, веровати у Њега, држати заповест његову; а зло је и смрт: не слушати Бога.⁴⁷³

Закон Божји: добро, служење добру, живљење у добру, замењен је законом ђавољим: злом, служењем злу, живљењем у злу.⁴⁷⁴

А суштина, било ђаволовог или људског, греха јесте: непослушност према Богу као апсолутном добру и Творцу свега доброга. Узрок те непослушности је самољубива гордост.⁴⁷⁵ Грехом је повређена, ослабљена и искварена воља наших прародитеља: изгубила је своју првобитну светост, богољубивост и богочежњивост, постала зла и грехољубива, и зато више склона злу него добру.⁴⁷⁶

Иако су и воља и срце грехопадом били озбиљно повређени, ипак је у палом првочовеку остало извесно осећање добра и жеље за добром.⁴⁷⁷ Ма како грехоцентрична била воља у Адамових потомака, ипак у њој није потпуно уништена наклоност ка добру: човек сазнаје добро, жели га, а

огреховљена воља нуче ка злу и чини зло... Људи се ни у ком случају не јављају као слепо оруђе греха, зла, ђавола; у њима увек живи слободна воља, која, поред све огреховљености, ипак дејствује слободно, може и штети добро и чини га.⁴⁷⁸

Закон греха, који се таји у природи људској, војује против закона ума и чини човека својим робом, те човек не чини добро које хоће него зло које неће, поступајући тако због греха који живи у њему (ή οικωδοκία ἀμαρτία) ... Боголиком суштином душе своје, иако онакажене грехом, човек се труди да служи закону ума свог, тј. савести, и по унутрашњем, богочежњивом човеку он осећа радост у закону Божијем. А када благодатним подвигом делотворне вере учини Господа Христа животом свога живота, онда он лако и радосно служи закону Божијем.⁴⁷⁹

Ако воља по своме слободном избору тежи добру, онда промисао помаже ту њену тежњу; а ако воља слободним хтењем тежи злу, промисао је нацупта да би она радила самостално... Избор дела зависи од нас, а исход њихов зависи од Бога.⁴⁸⁰ Бог тако дејствује својим промислом, да је све зло од нас, а све добро – како од нас тако и од његове помоћи.⁴⁸¹

Опасно је и тужно бити човек. Јер ни једно биће није толико потцењивано и прецењивано као човек. То долази од неразмрсице сложености човекова бића. У добру, он иде до Бога; у злу, он се спушта до ђавола. Зато је од неких боготворен, а од неких ђавотворен.⁴⁸²

Човек је скроз наскроз толико етичко биће да је он просто тиме зарадио целокупно биће: и његово зло и његово добро толико су продорни и распрострањиви, да намах прожимају све чега се он дотакне.⁴⁸³

Свилубуба из себе преде и испреда свилу, а наук – научину. Од природе зависи средства: од дрвета – род. Добри човек из доброг срца износи своје добро, а зао – из злог (ср. Мт.12,35). Не може се кроз зло бити добар, ни обратно. Гуја не може точити из себе мед већ отров. Имајући рђаве, нечисте помисли, не може човек бити добар. Имати и бити увек је једносупутно.⁴⁸⁴ И човек, човек често не зна ништа је добро ништа је зло, и чини зло као да је добро, и бежи од до-

бра као да је зло.⁴⁸⁵ Зло никада не рађа добро, јер зло никада не може бити средство за постигнуће добра.⁴⁸⁶

Грех се увек, јавно и тајно или потсмева добру, или мучи добро, или убија добро. Јер је грех тиме грех што не трпи добро ни у ком облику, нигде и ни у коме. Његов је животни идеал: да нестане сваког добра, и творца његовог – Бога; да нема Бога, да га не буде. Тада – његовом царству неће бити краја.⁴⁸⁷

Нема зла, нема греха, нема порока у нашем човечанском свету који не води непоштедан рат против сваког људског добра, и највећег и најмањег, и видљивог и невидљивог, јер је зло тиме зло, и грех тиме грех, и порок тиме порок, што непомирљиво мрзе добро, и желе да га нестане и у човеку и у свима световима око човека и изнад човека.⁴⁸⁸

Како ћемо дакле ратовати с тамом? Ако постанемо светлост. Како ћемо ратовати с духовима зла? Ако постанемо добри.⁴⁸⁹

Грех мрзи врлину; зло мрзи добро, тама мрзи светлост.⁴⁹⁰

Земља – земља је радионица добра и зла. Земља – расадник је добра и зла. И људи као расад из овога света одлазе у онај свет, или у рај или у пакао. Све зависи од наше слободне воље.⁴⁹¹

Рђави људи су по правилу безбожници, јавни или тајни. Веле: има и безбожника добрих људи. Да, безбожници могу бити: привремено добри, површно добри, фарисејски добри. Али, безбожник не може бити истински добар, трајно добар, дубоко добар, бесмртно добар, јер је за то потребно бити у духовној вези, у духовном сродству са стварно Једино Добрим и Вечно Добрим: Богом и Господом Христом.⁴⁹²

Зло и добро се стално боре кроз срца људска. Ако има војишта на коме рат никада не престаје, онда је то срце људско.⁴⁹³

Знај, брате и сестро: свако твоје добро и свако твоје зло бесмртно је. Јер твоје добро води у рај, твоје зло у пакао... Човече! Увек си бесмртан, увек си вечан, никад ниси смртан – не варај себе! И када тело заспи сном смрти – душа је вечно будна.⁴⁹⁴

Бити добрим или злим – не зависи од наше природе већ од наше слободне воље.⁴⁹⁵

Ваше је да бирате: или добро које је од Бога Духа Светог, и зато увек божанско, чаробно, свепобедно; или зло које је од ђавола, и зато увек ружно, гадно и човекоубиствено, и свагда немоћније од Божјег добра.⁴⁹⁶

А Бог никога не приморава ни на добро ни на зло. Исто тако ни ђаво не може никога приморати на зло. Човеку се предлажу и добро и зло. И он бира и чини једно или друго за живота у телу.⁴⁹⁷

Бескрајна је слобода човекова, те се може определити за зло, за вечно зло, чак и онда када је човек са свих страна опкољен вечним божанским добром, када га оно својим чарима вуче и мами.⁴⁹⁸

Али, веле велики хришћани, велики Свети Оци: приморавај себе на свако добро.⁴⁹⁹ "Хришћанин је онај који приморава себе на свако добро дело". Који приморава себе на свако добро дело, приморава цео живот свој.⁵⁰⁰

Запамтите браћо, у нама постоји сила која вуче ка греху, то је наша огреховљена слободна воља. Ми смо дужни да приморавамо себе на свако добро, да приморавамо себе на молитву ако је немамо. Е, кад Господ види твој труд да примораваш себе на молитву, даће ти силе да ти молитва постане мила и слатка и да те води кроз овај свет.⁵⁰¹

А шта је добар човек? – Само Христов човек је добар човек; другим речима само хришћанин је уистини добар човек, и прави човек, и само хришћанка је уистини добра жена и права жена. Откуда то? Отуда што је само Христово Добро – непролазно, бесмртно и вечно...⁵⁰²

Јер, шта је добра хришћанка? – Добра хришћанка је жена која даноноћно остварује у своме животу еванђелско добро, еванђелску истину, еванђелску правду. Нема зла које она не може надвладати својим добром; нема лажи коју она не може развејати својом истином; нема неправде којој се она не може одупрети својом правдом.⁵⁰³

Само се добрим средствима остварују добри циљеви; само се добрим средствима остварује добро; само се богочовечанским средствима остварују богочовечанска добра.⁵⁰⁴

Јасно је из вечног Еванђеља Божјег; Никакво се божанско добро не може остварити злим средствима; зло никада не води и не приводи добру, тако ни лаж – истини, ни неправда – правди, ни ђаво – Богу.⁵⁰⁵

Сви ми волимо да нас сматрају за добре. Тако исто и ти поступај. Сматрај за доброг и оног који је најгори, јер и у њему има Божанског добра.⁵⁰⁶

Свака врлина може свагда уводити у делање, и у току целог живота нема времена када би човек могао бити презасићен доброг делања.⁵⁰⁷

Никада људској природи није доста еванђелских врлина, еванђелског добра, еванђелских благовести. Ту не може бити "сувишка добрих дела".⁵⁰⁸

Усавршавајући себе силом Христовом, људи су преображавали себе из рђавих у добре, из добрих у боље, из бољих у најбоље. Све што је највеће, најбоље и најлепше у роду људском ишло је тим путем. Тај су пут прошли и најсавршенији људи: светитељи. Они су најочигледнији пример, како од грешника постају праведници, и од несветих светитељи. Светитељи су прошли тај пут, да бисмо им и ми следовали.⁵⁰⁹

Наш пут кроз Светитеље и пост је примораване себе на свако добро, непрекидно примораване себе на свако добро.⁵¹⁰

Светост је по ави Јустину "божанско добро, доживљено и доживљавано човеком".⁵¹¹

Нема доброг дела, вечног доброг дела у историји Српскога народа да не води духовно порекло од Светог Саве.⁵¹²

Јер то Божанско Добро по сили природе своје зрачи из тебе и обасјава и просветљује и просвећује људе око тебе; а то ти можеш знати и не, можеш примечивати и не. Међутим, то свакако бива: јер Божанско Савршено Добро не може не дејствовати спасоносно самим својим присуством у теби.⁵¹³

Са муком се постаје добар, јер се са муком престаје бити зао.⁵¹⁴

У човеку се на живот и смрт боре зло и добро о његову душу. Борба је то страшна и језива и судбоносна по сву чове-

кову личност и по сву његову вечност. Колико је та борба важна и како је човеку самоме по себи немогуће ослободити се зла и постати добар, показује најочигледније та чињеница – што је сам Бог постао човек, да би човека ослободио зла и учврстио у добру.⁵¹⁵

Црква Христова и није друго до божанска радионица у којој се бића људска прерађују из злих у добре, из грешних у праведне, из несветих у свете. У томе подвигу освећења човека бића непрекидно учествује сам Бог са свима Својим божанским силама. Јер нас једино Он може “посветити целе у свачему” – потиснувши из нас сваки грех, свако зло, и испунивши нас сваким божанским добром кроз свете тајне и свете врлине.⁵¹⁶

Је ли Христово добро у твојој души, онда у њој нема места за зло, ни за мисао злу, ни за мисао о злу. Је ли Христово добро у твојој души, не бој се, оно се стално бунује против зла, и војује на њега, и побеђује га. Јер је јаче добро које је у теби, него зло које је у свету.⁵¹⁷

Скала свих осећања и мисли и расположења, еванђелска је, од почетка до краја. И ту нема застоја, јер је свако божанско добро безгранично, и свако је скопчано са другим, и вуче ка другом, и тако из добра у добро до у безброј божанских добара.⁵¹⁸

Јер се огањ воље и хтења распирује делањем добра.⁵¹⁹

Природи човековој није дан закон неопходности, већ закон слободе избора, да би се својевољно могао опредељивати за добро и за зло.⁵²⁰

Доброту Своју према људима Бог показује на безброј начина: преко васцеле васионе, од атома до сунца, и од пчеле до анђела. Али ничим и никим тако као преко Господа Христа ... У Њему божанска се доброта показала као безгранична сведоброта.⁵²¹

Реците, шта је то што у Њему није сведобро? Он једини Он нам је даровао сва божанска добра: божанску Истину, божанску Љубав, божанску Правду, божанску Милост, божанску Мудрост, божанску Благодат, божанску Светост, божанску Бесмртност, божански Живот вечни. Зар то није Сведоброта? Ко би нам од људи или од Анђела могао то по-

дарити? Заиста – “нико није добар осим једнога Бога” (Мт. 19,19).⁵²²

Ми, призвани на дела добра, дужни смо бити истрајни вршећи их сва. Ми смо, нема сумње, ради тога и призвани да извршимо не само једно добро дело, него да их вршимо сва. Јер као што имамо пет чула и дужни смо користити се њима како треба, тако смо дужни упражњавати и све врлине. Ако је неко целомудрен, а немилостив; или је милостив, а грамжљив, – све му је узалуд. Јер није довољна само једна врлина, да бисмо са слободом предстали престолу Христову, него су нам потребне многе, разне и сваковрсне врлине, или тачније: све врлине.⁵²³

Чинити добро под свима условима живота, и значи – бити хришћанин. Свако је наше добро небочежљиво и богочежљиво.⁵²⁴ Кроз добро човек се обесмрћује, онебесује, обожује.⁵²⁵

Само једно имати пред очима: како да стварно постигнемо циљ... Тако и ми треба да поступамо: да заборављамо своја добра дела и да их остављамо иза себе. Тркач мисли не о томе колико је прешао, него колико му још преостаје да пређе.⁵²⁶

Човек најпре приморава себе на свако еванђелско добро ради Христа: ревнује у оскудици, ревнује у посту, у молитви, у љубави, у трпљењу, у страдању, ревнује у свему еванђелском, а човекољубиви Господ му према ревности додаје све више и више благодатне силе, док му еванђелски подвизи не постану навика.⁵²⁷

Тајна добра је смирена и кротка, поругана и поплувана на земљи, зато је мање оних који су заљубљени у тајну добра, а више оних који су заљубљени у тајну зла.⁵²⁸

Против једног зла Господ изводи стотину добара; против стотине – хиљаду. Зла из земље ничу а добра са небеса проричу.⁵²⁹

Дани су зли, али хвала Господу Исусу који је за сваки дан донео више добра по што у свакоме има зла.⁵³⁰

Христоносци, они умеју да разликују духове јер су им осећања дугим учењем обучена за разликовање и добра и зла. (Јевр.5,14).⁵³¹

Крај добродетељног живота је уподобљење Богу.⁵³²

Постоји само једно мерило добра: боголикоост. Добро је, и лепо, и истинито, само оно што је боголико. А зло, ружно је, убитачно је све што није од тога и што не води томе. Природно је оно што је боголико и богочежњиво, а неприродно је све што није такво.⁵³³

13. ЖАЛОСТИВОСТ

Први закон, прво правило, прва врлина у овоме свету сажаљење, сажаљење према човеку грешнику. Не уображавај ако си, како ти мислиш, здрав духовно, када су сви болесници око тебе. Ако то мислиш, ти си баш највећи болесник коме је најпотребнији Господ Христос, јер гордост зара твоју душу.⁵³⁴

Обуците се у срце жалостиво: Срце жалостиво – то је срце еванђелским врлинама прерађено, удобрено, разнежено, преображено, оомолитвљено, ољуботворено, охристовљено. Оно свачију тугу и свачију муку осећа, и саосећа, као своју...

Срце жалостиво се стиче еванђелским животом: животом у еванђелским врлинама, а најпре у молитви и љубави и посту.⁵³⁵

Наша туга, земаљска, а и рајска: дрво познања није дрво живота. То су два различита и одвојена дрвета.⁵³⁶

Можда те куша прекомерном и неразумном тугом? Не тугуј никада ни за чим пролазним. Не тугуј кад те вређају, не тугуј кад те оговарају, не тугуј кад те муче, него се, напротив, свему томе радуј апостолском радошћу и победићеш искушење.⁵³⁷

Света туга за покојницима. Без чудесног Господа Христа – све се људско неминовно претвара у хаос, у ужас, у смрт, у пакао: ум у безумље, осећање у очајање, воља – у себаразарење кроз самообожење или кроз самопрезрење.⁵³⁸ Наша жалост се постепено претвара у молитвену сету и радост: радост – због вечног састанка, а сету – због привременог расанка.⁵³⁹

Бог је љубав, милост и жалостивост.⁵⁴⁰

Док је у човеку ма и најмања гордост, његову душу, ако не пустоши, а оно сигурно посеђује или очајање, или туга, или сета, или чамотиња. А кад из себе смерношћу потисне гордост, у његову се душу усели и кротост, и радост, и

умилење, и сажалење, и љубав, и молитва, и сва еванђелска блаженства редом.⁵⁴¹

Јеси ли тужан, у Светом Писму ћеш наћи утехе; јеси ли жалостан – радост.⁵⁴²

Ви можете, и заиста ви морате туговати, али не чините то као незнабошци који немају наде... Нека то туговање има своју утеху. Какву утеху? Господ сам сићи ће са заповешћу, на глас архангелов и на глас трубе Божје, и мртви у Христу васкрснуће најпре; и онда ми живи, који смо остали, бићемо о заједно узети у облаке на сусрет Господу у ваздуху" (1 Сол. 4, 16). Нека нестане туге где је толика утеха. Нека бол буде избрисан из душе, и нека вера прогна бол.⁵⁴³

Хришћанин је *ко живи као што је Христос живео*; ко воли као што је Он волео; ко истинује као што је Он истиновао; ко је праведан, и свет, и кротак, и смирен, и милостив, и благ, и дуготрпељив, и богољубив, и човекољубив, и жалостив, и добар као – Он.⁵⁴⁴

Такав је распон: без Христа – окамењена неосетљивост; са Христом – еванђелска свеосетљивост. Човек окамењене несаосетљивости најпре је неосетљив и несаосетљив према себи самом, према ономе што је за њега најважније према боголикој души својој, према њеној бесмртности и вечности. А затим неосетљив и несаосетљив и према другима, према њиховој вечной судбини.

Неосетљивост се увек пројављује као саможива несаосетљивост, а еванђелска осетљивост – као човекољубива саосетљивост.

Господ Христос је из божанске саосетљивости, жалостивости постао човек и поднео толике муке за спасење рода људског. Зато се у црквеним молитвама и назива Божом жалостивости. Од Њега се еванђелској жалостивости и учи мо, од Њега за њу и благодатне силе добијамо.⁵⁴⁵

А она (љубав) проструји не насилно, не нежељено, не механички. Него ако у теби угледа тугу и напор и труд: како тугујеш што немаш љубави за ближње, како се напрежеш и трудиш да је стекнеш, како и против своје воље примораш да се на њу. Чим то Дух Свети угледа у теби, Он ти одмах шаље благодати и силе љубави.⁵⁴⁶

Хришћани су саосетљиви, а светитељи свесаосетљиви. Зато и плачу с плачним, тугују с тужним, пате с патницима, тамнују са сужњима, гладују с гладнима. Сав бол света њихов је. Стога им је срце непресушни сузарник.⁵⁴⁷

И срце ти се одједном претвори у сузарник.⁵⁴⁸

Отуда су хришћани, и у тузи света, радосни; јер кроз њихову душу стално струји Христова радост, по обећању његовом њима: да радост моја у вама остане.⁵⁴⁹ Новозаветна новина: у хришћанству радост је добродетел, благодатни дар, дар Духа Светог, који се даје за еванђелски труд и подвиге.⁵⁵⁰

По мери своје саосетљивости човек може тачно сазнати колико је хришћанин. Не жалости ли га грех брата, значи: у њему је увенуло основно еванђелско осећање – самилосно саосећање. А без самилосног саосећања он се неће ни молити за брата. Не моли ли се пак за њега, како ће га волети у греху његовом, и са грехом његовим?⁵⁵¹

Ништа страшније по човека од неосетљивости и несаосетљивости. То је двоструко слепило: два ока на души, и обадва слепа.⁵⁵²

И ми живимо надмисливом и надмолитвеном милошћу свемилостивог и свежалостивог Господа, који благодатним божанским силама Својим тајанствено "ради у нама", изграђујући спасење наше, обожење наше, преображење наше, освећење наше, оцрквљење наше, отројичење наше.⁵⁵³

Знак истинске еванђелске љубави према људима јесте: веселити се њиховом спасењу, а туговати када се спотичу, падају и пропадају. Та љубав је увек дирљиво саосетљива, жалостива и милостива.⁵⁵⁴ Једино са Њим и у Њему човек се причешћује Свебића, и улази у царство Вечне Божанске Истине, Вечне Божанске Љубави, Вечне Божанске Радости, где нема ни туге, ни смрти, ни уздисања.⁵⁵⁵

Кроз човека је прогледао сваки бол; у њему се разболела свака твар; кроз његово је око проплакала жалост сваког бића.⁵⁵⁶

Праузрок туге: постојати и у исто време не знати ради чега се постоји.⁵⁵⁷

Човек вреди онолико колико има способности за тугу.⁵⁵⁸

Растојање од туге до радости, од смрти до бесмртности, условљено је растојањем од човека до Богочовека.⁵⁵⁹

Отуда је смисао човека: испунити се Богочовеком, у телу Његовом – Цркви Православној, преобразити се Њиме кроз благодатне подвиге, освемоћити се Њиме силом Духа Светога, обесмртити се, обожити се, обогочовечити се. То је смисао, прави смисао и васцелог рода људског. То и радост, једина радост у овом свету безмерне туге и отровне горчине.⁵⁶⁰

14. ТРПЉЕЊЕ

Кроз свете тајне и свете врлине вера наша расте из силе у силу, из бесмртности у бесмртност, из раја у рај, из радости у радост, из истине у истину, из правде у правду, из добра у добро, из мудрости у мудрост, расте ка свима богатствима царства Христова, гледајући их бистрим очима срца. На том путу вере безбројне су препреке, и страдања, и невоље, и муке. Али што веће муке Христа ради, то већи прилив божанске силе у срце верујућег. Тако се једино и могу објаснити трпљење и радост светих Мученика и Исповедника вере у страшним мукама и страдањима за Христа. Тако се једино могу објаснити и разумети: и сви надчовечански подвизи еванђелски светих апостола, и сви претешки подвизи светих пустињака, и све добровољне и невољне муке и патње и страдања свих правих хришћана, свих христочежњивих трудбеника, свих богољубивих самомученика, свих неуморних благовесника, свих покајаних грешника, свих покајаних разбојника, покајаних блудника, покајаних среброљубаца, покајаних сладострасника, покајаних горделиваца, покајаних самољубаца, покајаних саможиваца, покајаних тврдица, покајаних убица, покајаних лупежа, покајаних развратника, покајаних пијанаца, покајаних очајника.⁵⁶¹

Измучен земаљском трагиком, човек једино у Њему, свемилостивом Господу Исусу, налази: Бога који може истински осмислити страдање, Утешитеља који може истински утешити у свакој невољи и тузи, Заштитника који може истински заштитити од сваког зла, Спаситеља који може истински спасти од смрти и греха, Учитеља који може истински научити вечној Истини и Правди.⁵⁶²

Христос је све чинио и трпео ради наше поуке.⁵⁶³

Када волиш Господа Христа онда ће ти бити лакши пост и молитва, милостиња и трпљење, кротост и смиреност, и све муке које нас снађу у овоме свету.⁵⁶⁴

Трпељиво и радосно умирање за Господа Христа је еванђелски метод борбе који хришћани употребљавају против ђаволског метода борбе којим се христорборци служе.⁵⁶⁵ Овим нас Христос учи да ђавола треба побеђивати не чудесима него безазленошћу и дуготрпељивошћу, и да ништа не треба чинити из славољубља.⁵⁶⁶

Трпљење је еванђелски одговор на гоњење, јер се тако изграђује спасење.⁵⁶⁷

Страдање ради Христа, сараспињање Христу води у саваскрсење с Христом (Рим.8,8; Тим.2,11), јер кад смо једнаки с Њим једнаком смрћу, бићемо и васкрсењем. (Рм.6,5; ср.8,17)...Васкрсење је објашњење страдања, решење проблема страдања. Васкрсењем је Христос страдање учинио средством за оптимизам.⁵⁶⁸

Без Христовог васкрсења живот би био бесмислен, страдања би била неоправдива, патње би биле неискупљиве. Ако Христос не уста – узалуд вера наша, узалуд наука, узалуд философија, узалуд страдања, узалуд – сав живот.⁵⁶⁹

Знате ли шта би за мене било истински страшно у овом свету? Ево шта: када би неко сатанским чудом неким избрисао из мрачне историје човечанства пресветли Лик Христов, када би из свих душа изгладио сећање на Њега, када би Га бесповратно протерао са наше планете, тако протерао да ни трага о Њему не остане, да Га нико никад не помене као да Га никад било није ни на небу ни на земљи, онда би за мене настао страх и ужас, онда би тело моје постало лудница за душу моју, а сва историја човечанства – воденица Сатане, која непрестано меље душе и тела људска, и храни ненасите немани и чудовишна привиђења. – А све дотле – добродошло свако страдање незаменљивог Господа ради!⁵⁷⁰

За хришћанина страдања су чистилиште; и још – пролеће за душу његову, и освежење и подлмљење.⁵⁷¹

Душа без страдања ради Господа Христа – њива је непоорана. Страдање је изоре, испретура, припреми за сејидбу. Треба испунити сваку правду у свету; а правда у свету иде на ногама страдања.⁵⁷²

Страдати ради таквог Бога и Спаситеља, радост је и слава за људско биће. Бити у невољама због Њега, бити и у

оковима због Њега, благовест је за људску природу, благовест и спасење.⁵⁷³

Јер када је Једини Човекољубац крст Свој дао нама као свесилу, благословио као врховно средство освећења и свепобедно оруђе спасења, онда – добро дошла свака муко и свака невоља, јер си ми крстом Спасовим и лака и мила и спасоносна.⁵⁷⁴

Утешитељ благи води их кроз муке људске и грехе људске и падове људске и паклове људске, да би се они што више, што вапајније, што уздисајније молили за њих, за људе, за све људе, Духом Светим усавршавани у васцелом бићу свом, они осећају и саосећају како звезде уздишу и туже због грехова наших, како камење јеца и распада се због злочина наших, како цвеће и биље плаче и сузе рони због зала наших, како птице и животиње и сва створења Божја наричу над грехољубивим родом људским, како "сва твар уздише и тужи" због бола и јада и патњи што су људи разлили по њој увевши у овај свет грех, смрт и ђавола.⁵⁷⁵

Световна радост и није радост; али у Господу и муке имају своју радост.⁵⁷⁶

Бескрајност без Христа? Зар то није – бескрајна мука за дух људски? Пакао и није друго него бескрајност без Христа, бесмртност без Христа. Живети бесмртно без Господа, – ето шта сачињава вечне паклене муке.⁵⁷⁷

Само имајући непрестано пред очима чудотворни лик васкрслог Господа и верујући у своје лично васкрсење, човек може осмислити страдање, може с трпљењем трчати у битку живота која му је одређена.⁵⁷⁸

Васкрсли Господ даје снаге хришћанима да трпељиво поднесу распадање свога спољашњег човека, док се унутрашњи обнавља сваки дан: и док то бива, они гледају на вечност као на своју праву отаџбину.⁵⁷⁹

Свака еванђелска врлина има своју врлину, свога близначца; то је трпљење. Спасава, дакле, вера која трпи; љубав која трпи; молитва која трпи; пост који трпи; кротост која трпи; смерност која трпи. Само истрајност до краја у врлини спасава човека од греха, смрти и ђавола... Трпљење је нека врста еванђелске свеврлине. Свака је еванђелска врли-

на тек њоме права врлина. Без ње свака се врлина брзо сасуши и увене.⁵⁸¹

Ако је Бог и повукао сва чуда са ове помрачене звезде (буњишта) још није повукао своје омиљено чудо: трпљење и милост. Њега ће најпоследње повући: на дан Страшнога Суда.⁵⁸²

Кад те куну – блајосиљај; кад те бију – ирашљај; кад те мрзе – љуби. Трпљењем побеђуј мучитеље као и Господ. Врађај зло-добром; бори се као што се Господ Христос борио; са гордошћу бори се – смерношћу, са грубошћу бори се – кротошћу, са мржњом бори се – љубављу; са увредом бори се – праштањем; са клеветом бори се – молитвом. То је пут победе; пут који је једном за свагда пропутио Господ Исус; он кроз страдање води у – васкрсење.⁵⁸³

Нема еванђелске врлине која се може стећи и очувати без дуготрпељивости. Ако је молитва, неопходна јој је дуготрпељивост; ако љубав, ако смерност, ако кротост, исто тако. Ниједно се еванђелско расположење не може ни развити ни одржати у души без дуготрпељивости. Само истрајно приморавање себе на све то, даје нам оно што је еванђелско. Дуготрпељивост је небески род у души хришћаниновој.⁵⁸⁴

Дуготрпељивост је плод Духа. Знајући то, хришћанин напредује у богоугодном животу, јача сваком божанском снагом помоћу радосне дуготрпељивости. Она је одлика новог, еванђелског човека, јер је одлика савршеног и вечног Човека – Богочовека Христа, јер је одлика његових најревноснијих и најсавршенијих следбеника – светих Апостола. Стога је она неопходна за спасење.⁵⁸⁵

15. МИЛОСТИЊА (свемилошћ)

Милостиња је неопходан еванђелски подвиг у делу спасења. Нико се не може спасти без ње. Милостиња је плод на дрвету еванђелске милостивости: срце жалостиво и милостиво не може не чинити милостињу.⁵⁸⁶

Милостивост и жалостивост – та у томе је целокупно Еванђеље Спасово; у томе сав однос Јединог Човекољупца према грешном роду људском.⁵⁸⁷

У нашем човечанском свету христолика љубав се увек пројављује као еванђелска милостивост и жалостивост.⁵⁸⁸ Човек и постоји и живи по милости Божјој и од милости Божје. Природно је онда да и он буде божански милостив према људима.⁵⁸⁹

Милост је добровољна туга, изазвана туђом невољом.⁵⁹⁰

Отуда је милост – мајка лепог расположења, залог љубави, савез сваког пријатељског расположења.⁵⁹¹

Милостиња, шта је милостиња? Милостиња то је језик, пламени језик прикривене милостивости и жалостивости твоје душе хришћанске... Треба много суза да омекша срце човеково, да буде милостиво према људима, да дели и телесну милостињу и духовну милостињу. А то је рад, свети рад, велики посао: да срце своје, грубо и сурово, омекша и умекша сузама, молитвом, постом, бдењем, и свим осталим еванђелским светим подвизима...⁵⁹²

Јер сиромашних је међу нама зато, да би се ми помоћу њиховог сиромаштва обогатили еванђелским врлинама: милосрђем, милостињом, човекољубљем. Све пак то истиче из христољубља. Јер христољубље је извор свега еванђелског у нама, свеизвор и свеврлина. Тако нас сиромаси у ствари обогаћују Христовим богатством. Ми њима дајемо милостињу, а они нама – Христа. Ко онда више даје? Очигледно, они нама а не ми њима. Зато су нам сиромаси неопходни за спасење наше.⁵⁹³

Отуда је самилост мера наше духовности, мера наше еванђелске доброте. Јер се њоме уживљујемо у друге: у њихове душе, у њихове савести, у њихова осећања, у њихове патње, у њихове поступке. И тако их најлакше и најистинскије схватамо и познајемо. Еванђелски самилосна душа одзивљива је на свачији бол, и бригу, и невољу. Одзивљива и пријемчива као најосетљивија антена. Отуда толико самилости у светих људи, угодника Божјих. Они као да самилости преносе душу своју у друге, преоваплоћују се у њих. Нема сумње, самилост је покретач милостиње еванђелске.⁵⁹⁴

Обуци се у *новога човека који се обнавља по слици Онога Који га је створио* (Кол, 3, 10), то јесте који се обнавља по лику Господа Христа Који је створио човека... значи – треба да постанемо христолики, да личимо на Христа... Како? Испуните се љубављу Христовом, испуните се молитвом Христовом, испуните се вером Његовом, испуните се милостиивошћу Његовом, испуните се животом Његовим, испуните се бесмртношћу Његовом, испуните се вечном Правдом Његовом, Његовом Истином.⁵⁹⁵

А ми имамо сва средства за то, сва средства која нам је Господ дао, имамо све врлине: веру, љубав, наду, пост, милостивост, све су то дивна средства која спасавају нас од свакога греха, од сваке страсти и од сваког ђавола.⁵⁹⁶

И тако редом: молитва, пост, милосрђе, свако добро дело – то је наш сусрет са Господом Христом.⁵⁹⁷

Да, човек је заиста љубимац Божији, заиста љубимац Господа Христа. Његова милост, Његово човекољубље нема мере. Ако се може мерити икаквом мером, оно се може мерити само безмерношћу, безмерношћу...⁵⁹⁸

16. УЗДРЖЉИВОСТ

Кроз осам страсти кушач куша човека. Кроз осам врлина човек побеђује те страсти. Куша те кушач страсти стомакоугађања? Наоружај се еванђелском уздржљивошћу и постом – и победио си га.⁵⁹⁹

Пост није само уздржавање од сваког зла, него је у исто време пост вршење свих светих врлина.⁶⁰⁰

Зато је та христовска слобода најскупоценија вредност у којој хришћанин треба увек да стоји. А како се стоји у тој слободи? Живећи Духом Светим и даровима Духа Светога: љубављу, радошћу, миром, трпљењем, добротој, милостиивошћу, вером, кротошћу, уздржањем и осталим светим врлинама еванђелским.⁶⁰¹

17. ЦЕЛОМУДРЕНОСТ (здравицеумље)

По преподобном Варсануфију Оптинском, целомудрије је стање духовне чедности, поседовање чедног односа према целокупној Божијој творевини, а посебно према човеку. Целомудрије је непосредно повезано са духовним здрављем, духовном и телесном чистотом. Оно подразумева покораване свих људских нагона уму. Код брачних се целомудрије не односи на искључење супружничких односа, но на њихово умно и духовно осмишљавање, као Богом благословеног односа у циљу рађања деце.

Интегралан човек, то је човек оцеломудрен, оцеломљен, оздравицеумљен. Само уклањањем греха из душе човек се исцељује = постаје цео, читав, интегралан. Отуда: само безгрешним Богочовеком савршено интегралан човек.⁶⁰²

Бог је створио човека боголиким да би он, урођеном му тежњом ка Богу, постепено узрастајући у духовном и моралном савршенству, постигао крајњи циљ свога тајанственог постојања: обожење.⁶⁰³

Смрт тела разликује се од смрти душе, јер се тело са смрћу распада, а кад душа умре са греха она се не распада него се лишава духовне светости, богочежњивости, радости и блаженства и остаје у стању мрака, туге и страдања, живећи непрестано собом и од себе, што много пута значи: грехом и од греха.⁶⁰⁴

Због присне и тесне везе душе са телом првородни грех је произвео растројство и у телу наших прародитеља. Последице грехопата по тело њихово биле су: болести, муке и смрт. Жени, као првој виновници греха, Бог изриче казну да у муци рађа... Човекољубиви Господ кажњава човека проклетством земље... Све те муке и невоље наваљене су на човека да он не би сувише високо мислио о своме достојанству и да би га стално подсећале на његову природу и чување од већих грехова.⁶⁰⁵

Грехопадом је тело изгубило своје првобитно здравље, невиност и бесмртност, и постало болешљиво, порочно и смртно. Оно је до греха било у савршеној хармонији са душом; та је хармонија са грехом престала, и настао је рат тела са душом.⁶⁰⁶

Наследност првородног греха свеопшта је, јер нико од људи није изузет од тога осим Богочовека Господа Исуса, који је рођен на натприродан начин од Свете Дјеве и Духа Светог.⁶⁰⁷

У самој ствари, сваки лични грех сваког потомка Адамовог црпе своју суштинску, греховну силу из греха прародитељског, и наследност првородног греха није друго до продужење палог стања прародитеља у потомцима Адамовим.⁶⁰⁸

Пошто су сви људи наследници огреховљене природе Адамове, то се сви зачињу и рађају у греху, јер по природном закону оно што се рађа исто је што и онај који рађа; од повређеног страстима рађа се страсни, од грешника – грешник.⁶⁰⁹ Као што од зараженог извора природно тече заражени поток, тако од родоначалника, зараженог грехом и смрћу, природно проистиче потомство заражено грехом и смрћу. (ср. Рм. 5,12; 1 Кор. 15,22)⁶¹⁰ Заражена прародитељском греховношћу душа људска се све више и више одавала злу, умножавала грехе, измишљала пороке, стварала себи лажне богове, и људи су, не знајући за zasiћеност у злим делима, све даље и све више напредовали у порочности и распростирали смрад својих грехова, показујући да су постали незасити у грешењу (ἀκόροστοι περὶ τὸ ἀμαρτάνειν γεύεσθαι).⁶¹¹

Као што је Адам преступивши заповест Божју примио у себе квасац (τῇ ζύμῃ) злих страсти, тако је сав род људски, рађајући се од Адама, путем учешћа (κατὰ μετοχήν) постао заједничар тога квасца; и постепеним умножавањем и разрастањем у људима су се толико намножиле греховне страсти, да је цело човечанство ускисло злом.⁶¹²

Преношењем прародитељске греховности на све потомке Адамове путем рађања, на све њих се, у исто време, преносе и све последице које су постигле наше прародитеље после пада: унакаженост лика Божјег, помрачење разу-

ма, исквареност воље, оскрнављеност срца, болести, страдања и смрт.⁶¹³

Тело пакости, тело блуднички, тело злотвори, тело убија, тело чини сваковрсна безакоња... Тело гладује, тело жеђује, тело болује, тело умире...⁶¹⁴

Лукави кнез таме, вели свети Макарије Велики, још у почетку заробио је човека и сву душу оденуо грехом, све ње-но биће, и сву је оскрнавио (ὁλνν ἐνείαν), сву је заробио, није оставио у њој слободан од своје власти ниједан део њен, ни помисли, ни ум, ни тело. Сва је душа настрадала од страсти порока и греха, јер је лукави сву душу обукао у зло своје, то јест у грех.⁶¹⁵

Сваки грех ствара прво духовну смрт, па онда телесну.⁶¹⁶

Тело човечије је храм – опоганен и разрушен грехом и смрћу. То је најтужнија рушевина у овом свету. Ту рушевицу може поново подићи у величепни храм Божји само Богочовек васкрсењем из мртвих безгрешног тела свог... Тек у васкрсењу себе Христом човек постаје величапственим и неразоривим храмом Божјим, у коме се непрекидно врши богослужење дино, сво сачињено из хорова еванђелских врлина и са њима свих Небеских сила. Јер тек у васкрсењу тела Христовог постаје очигледан божански циљ тела људског уопште: вечно служити Богу и бити вечно светим храмом Божјим.⁶¹⁷

Тело је за Госиода, и Госиод за њело (1 Кор.6,13): да се у тело усели, оваплоти Госиод; – то је врховни и довршни и једини циљ тела човечјег. То двоје да се уједини, постане једно: богочовечанско сједињење, при чему Госиод остаје Госиод, а тело остаје тело, у својој природи и суштини, мада у потпуном благодатном јединству са Господом. Зато је пут тела твог, мог – пут тела Христовог: обожење, обогочовечење.⁶¹⁸

Поставили човек Бог Логос је на најприснији и најпотпунији начин сјединио Себе са људском природом, и кроз своје посебно тело – са целокупном природом људском... Он "постаде тело" да би показао како је и тело ради Бога и за Бога; како је и оно позвано, и има за циљ да се испуни Богом

Логосом; да живи Њиме и ради Њега и у Њему, да се сво испуни Богом, да оваплоти у себи Бога. Мало људско тело – сместило у себи целог Бога Логоса. Да, у томе је света тајна, и света истина, и света стварност: тело је храм Бога, обиталиште Бога, дом Бога.⁶¹⁹

Оваплотивши се, Богочовек је тело људско претворио у дом Божији, јер је Њиме тело човечије постало телом Божјим.⁶²⁰

Он је толику жртву учинио за све нас, за свакога од нас. Сишао је с Неба и постао човек. То је највећа жртва коју је Бог могао учинити за човека: да се спусти у његово блатнаво, трошно, пролазно смртно тело.⁶²¹

Тек у лицу вазнесеног Богочовека човек је стварно први пут узишао на небо, и остао на небу. И тек тада тиме показао да је "и тело за Господа" (1 Кор.6,13), за његову бесмртност и вечност, и да је човек заиста небеско биће, а само привремено земаљско. Тиме је откривена целокупна тајна човекова бића.⁶²²

"Нисте своји", већ Божји; тело ваше и душе ваше, нису ваше, већ Божје.⁶²³

Прво нам је дато тело "од праха земаљскога", па онда дух – непосредно од даха Божјег. Мањој тајни додата је већа тајна: земаљској небеска. Тако се у човеку састала земља са небом, и заувек нерасплетиво уткале једна у другу тајна земље и тајна неба. Отуда у човеку толико чежња за небом, и толико приљубљености за земљу. Али, избравши грех за метод свога живота, човек се грехом сав оземљио. Тек у безгрешном Богочовеку нама је дан, и показан, прави човек, небески човек.⁶²⁴

Погледај на душу у човеку! На шта личи? На царицу небеску у – дровцима; на бесмртну лепотицу, премазану црним блатом; на блудницу, која је била створена за вечну девственицу. А срце у човеку? – Видовито око Божје; а гле, оно обневидело, па не види ни себе ни тебе, а камоли небо, Бога, Анђеле! А савест у човеку? – Та то је неки пали анђео, који се заплео и збунио у црној мрежи мрачне философије зла, и залутао и изгубио у језивом лавиринту лукаве дијалектике греха. А трава, а биље, а цвѣте, а животиње, а пти-

це? Та све сам рањеник до рањеника, болесник до болесника, смртник до смртника!⁶²⁶

Тело, то је само рам око твоје боголике душе.⁶²⁶

Ето најверније фотографије људског бића: лик Божји, урамљен у иловачно тело.⁶²⁷

Господ је дао човеку душу боголику. Она даје живот телу, она даје добра телу, она даје искру телу, она даје правду телу.⁶²⁸

Тело без душе је мртво блато, мртва прашина. Оно није ни извор живота, ни извор свести, ни извор савести. Човек се ни у ком случају не може свести на тело, а још мање живот људски и вредност бића људског. Иако смо у телу, ми нисмо од тела нити ради тела. Када не бисмо имали душе, ми не бисмо ни знали за своје тело, јер смо душом свесни свога тела.⁶²⁹

Тело није ни живот, ни животодавац; ни норма, ни норматив; ни регула, ни регулатор. Ми знамо: без душе, тело је меп.⁶³⁰

Не варајте се, а тело вансе без боголике и христочежњиве душе у њему, није друго до смрдљиви леш и узаврело цврље.⁶³¹

Богочовечански пут је супротан незнабожачком: иде се од душе ка телу, од Бога ка човеку, од центра ка периферији, од сржи ка кори. Душа је главно, тело је додатак души.⁶³²

Када многе осе нападну тело човеково, и избоду га својим жалцима, тело се отрује и умре; тако бива и са душом човековом када је многи греси жалцима својим избоду: она се отрује и умре смрћу без васкрсења. Побеђујући Христом грех у себи, човек побеђује смрт. Ако ти прође један дан, а ти ниси победио ниједан грех свој, знај – постао си смртнији. Победиш ли пак један, два, три греха своја, гле, ти си постао млађи младошћу која не стари, млађи бесмртношћу и вечношћу... Да човек заиста верује у васкрслог Господа доказује ако се бори са гресима и страстима; бори ли се са њима, бори се за бесмртност и живот вечни. Не бори ли се, узалуд је вера његова.⁶³³

Тело је Бог дао човеку да га обожује – Богом, да га обесмрти – Бесмртним, да га овечни – Вечним. Чула су дата те-

лу да послужу његовом обожењу и обесмрћењу. А то се постиже небочежњивом делатношћу душе у телу. Када око не гледа на пролазно и смртно, већ на непролазно и бесмртно, оно испуњује тело бесмртношћу; када слух не обраћа пажњу ни на шта земаљско и прљаво, већ на небеско и чисто, он испуњује тело вечношћу; када уста не говоре ни о чему ружном и саблажњивом, већ само о вечном и непролазном, она испуњују своје божанско назначење; када рука не чини ништа рђаво, већ само добро и похвално, она доприноси човековом обесмрћењу и обожењу.⁶³⁴

Ми људи од земље, пола од земље, пола од неба, тело од земље, душа од неба; ми као што живимо телесним животом на земљи, земаљским животом, дужни смо живети и небеским животом.⁶³⁵

Јер сваки хришћанин постепено постаје небеским човеком, стиче особине Неба, особине онога света, постаје бесконачан, бескрајан, вечан, богочовечан. На разбоју тела свог он непрестано уткива у прећу душе своје небеске врлине: веру и љубав, наду и кротост, смиреност и доброту, богољубље и братољубље, пост и молитву, милосрђе и страх Божји. Позив је хришћанина да постане Анђео у телу.⁶³⁶

Да не би заборавио позив свој хришћанине, говори себи свакога сата по једанпут: *"Ја нисам од овога света, већ од Христове, зато сам и изван да будем Анђео у телу."*⁶³⁷

Тело људско у коме је Бог не умире. Бесмртно је, надсмртно. Да, у ствари, у овоме свету постоје само два пута: Пут смрти и живота небеског. Пут спасења и пут пронасти. Пут обожења и ођавољења. Човек у овоме свету или испуњује себе божанским силама и тиме савлађује у себи све што је смртно, или испуњује себе ђавољим силама, то јест грехом и страстима, а то човека убија.⁶³⁸

Ако супруг воли супругу само телесно, он је убица њен. Тако је свака земаљска, телесна љубав. Кад љубав према човеку пренесемо кроз Господа, тада је то љубав вечна и бесмртна, то је христољубље.⁶³⁹

Само "човек у Христу" осећа да границе тела његовог нису границе човекова бића, човекове личности, већ су његове границе у Богочовеку; а то значи: размићу се у божан-

ске бесконачности, по увек остајући у својим човечанским оквиринама.⁶⁴⁰

Тело човечје! Да чудотворне радионице, која воду претвара у крв, ваздух у кости, хлеб у месо, биље у минерале, минерале у течност! Невиђена радионица чудеса.⁶⁴¹

Тело! Бог је задао безброј загонетки створивши га оваквим какво је. У његово блато завио је своје божанско злато.⁶⁴²

Нико не обраћа на тело људско, на светост и бесмртност његову такву пажњу као Господ Христос. Он је учинио све да му осигура бесмртност и вечност.⁶⁴³

Циљ тела човечијег је да се обуче у Господа Христа, и Његову апсолутну Лепоту, да постане христово, и тиме христолито. Сваки други циљ одводи тело у ружноћу, распа га у црве.⁶⁴⁴

По учењу Светог Василија Великог и само устројство тела човечјег сведочи о томе: "Устројство тела твог за тебе је школа о циљу ради кога си створен. Ти си створен исправним зато да не би живот свој вукао по земљи, него гледао ка небу и Богу који је тамо, и да не би трчао за скотским уживањем него, сагласно са даним ти разумом, живео небеским животом."⁶⁴⁵

18. ПРАШТАЊЕ

Учење о богочовечанском праштању (у богочовечанској педагогици исправљања грешника путем милосрдног опраштања грехова) каже да последњи и завршни суд припада Цркви, као обиталишту Свете Тројице.⁶⁴⁶

Немој ти људе проглашавати за непријатеље своје; немој говорити те овај је крив, те онај је крив, те он је крив, те она је крива, а нисам ја. Ти си крив за све што се с тобом дешава. Знај, у теби, самоме теби, живи твој највећи непријатељ, ако се не бориш против њега. То је грех, сваки грех.⁶⁴⁷

Лако је бити Христов човек у овоме свету кад нам је Господ дао покајање (и опроштење) као лек за сваки грех... Лако је овоме свету бити Христов човек кад је Господ основао Цркву и дао нам сва средства у њој – свете Тајне и свете Врлине.⁶⁴⁸

Хришћанин си, али је тобом овладао извесна сласт, извесна страст – зар ниси постао изгубљена овца? А човекољубиви Господ Христос тебе баш и тражи. Ти се батргац по муљу сластољубља, губиш у фантастичним замишљајима, луташ по пустињама лудих жеља, а и не слутиш да за тобом невидљиво хита и тражи те Он – Једини Човекољубац: иде по твојим пустињама, ломи се по твојим гудурама, тражи те по твојим световима, да би те нашао. И када те нађе, изгубљена у греху и смрти, Он се радује више него ти, и даје ти све што си изгубио, несравњено више од тога. Само се вером приљуби уз Њега и покајањем, љубављу, постом, молитвом и осталим светим врлинама држи Њега. Нема греха који ти Он опростити неће, и смрти из које те васкрснути неће, и непролазног добра које ти даровати неће.⁶⁴⁹

Сабирајте себи благо на небу – чиме? Христолитим, богочовечанским врлинама: смирености, кротости, правдољубљем, милостиивошћу, чистотом срца, незлобивошћу, противљењу злу добром, љубављу према непријатељима, молитвом за све и сва, постом, опраштањем.⁶⁵⁰

О, Свесладчајши! Опрости даноноћни лелек мој за Тобом! ... Свемилостиви Господе, Ти си сав жртва за нас и ради нас: и Ти као ниједно биће у безбројним световима једино знаш, савршено знаш сву немоћ људске природе наше; и не само знаш него и свемилостиво саосећаш као Вечни Архидјереј све слабости наше: свемилостиво саосети слабости моје, и божанском милошћу и љубављу Својом преобрази их у силе моје! (ср. Јевр. 4, 15–16).⁶⁵¹

19. ЧИСТОТА СРЦА

Срце је средиште бића човекова и живота човекова. Из њега излази све наше добро и све наше зло. У срцу се зачиње, расте и сазрева како добро тако и зло. Чудесна радионица, срце разрађује и добро и зло до њихових крајње могућних граница у овом свету... Човек у срцу свом живи, а по небу ходи, или по паклу се дави.⁶⁵²

Сва наша судбина у срцу је нашем. Срцем се и не верује. То: срцем се бира Бог или ђаво, живи једним ли другим, живи ради једног или другог. Од њега зависи наш рај и наш пакао.⁶⁵³

Бог није створио човека да буде само просторна животиња, него да умом понире и у дубину тајни, а срцем да се уздиже у висине Божанске.⁶⁵⁴

А добра земља, то је "добро и чисто срце". Срце пак постаје добро и чисто од еванђелских врлина. То је пут трудан и напоран.⁶⁵⁵

Срце у коме нема Бога равно је камену: не осећа ништа како треба ни колико треба. Сва су му осећања спарушена, сасушена, сушичава, згрчена, кратка, плитка, трома, хрома.⁶⁵⁶

Срце садржи у себи и душу, и ум и вољу; отуда је термин срце синониман са терминима душа и ум.⁶⁵⁷

На бојишту човечијег срца стално бију бој све противречности неба и земље.⁶⁵⁸

Речи су огледало кроз које се види унутрашњост срца.⁶⁵⁹

Срце испуњено божанским добром, то је најдивнији приказ у нашем земаљском свету.⁶⁶⁰

Срце ваше – радионица Христова! У њему нека Господ непрекидно ради на молитвени позив ваш: нека непрекидно ствара у вама свете мисли, света осећања, свете жеље, свете намере, света дела, свети живот. Јер се само светошћу човек утврђује у Богу; сеј се само светим живљењем срца

преображава из силе у силу, из бесмртности у бесмртност. Да, срце наше постаје беспрекорно пред Богом само светошћу својом. А када је срце свето, онда из њега излазе све саме свете мисли – христомисли, све сама света осећања – христоосећања, све саме свете жеље – христожеље, све сами свети живот – христов живот.⁶⁶¹

Непрекидно живљење у свима врлинама ствара чистоту срца која је светост.⁶⁶²

Видети Бога срцем? То значи: имати Бога у срцу, посити Га у срцу, живети Њиме, осећати Њиме, мислити Њиме; једном речју: бити богоносац. У ствари, сваки је човек још од утробе мајке своје богоносац, јер носи у себи лик Божји, и у њему зачетке божанских савршенстава. Назначење, божанско назначење човека у овом свету и јесте да буде богоносац.⁶⁶³

Усељен вером у срце, Христос очишћава срце од свакога греха, и чисто срце види Бога... Није потребно ићи за Богом на небо, и изнад неба, Он је у твојем срцу, ако је Христом очишћено.⁶⁶⁴

Чисто срце је највидовитије на земљи око, јер види и оно што је невидљиво: Бога.⁶⁶⁵

Виђење Бога даје се само људима чиста срца, људима који су помоћу божанских врлина осветлили своје срце и стално доживљају Бога доживљајући Његову истину, Његову Правду, Његову Љубав, и остале божанске врлине... Јер Бог борави у човеку кроз еванђелске врлине, испуњајући његово биће неисказаним блаженством које почиње у овом, да би се вечно продужило у оном животу.⁶⁶⁶

Питао ли се, где је сав човек, еванђелски одговор је један: сав човек је у срцу. Ту и сва савест његова, ту и сви светови његови.⁶⁶⁷

Чисто срце не значи васпит: у њему нема грехова, али је пуно светих мисли, светих осећања, светих расположења, којима нема краја ни у овом ни у оном свету.⁶⁶⁸

Сада има око три милијарде људи на земљи. Ако само по једна рђава мисао изађе из сваког срца људског, то је – три милијарде рђавих мисли за један дан! А колико би дана требало једном човеку само да их преброји и поређа једну до

друге! Када би човек имао хиљаду хиљада очију, и све плакале над гресима људским, ипак би то било бескрајно мало, да човек довољно оплаче себе и своју сабраћу – људе: све људе свих боја, свих раса, свих култура, свих вера.⁶⁶⁹

Шта нам остаје, о кукавни заробљеници смрти? Једино: побуна горког осмејка и грч немоћног срца.⁶⁷⁰

Свако осећање: ако није од васкрслог Господа, оно је труло и трулежно; не избацимо ли га из себе, оно ће постепено сатрулети срце наше.⁶⁷¹

Васкрсење Христово – радост над радостима, вечна радост која никад не престаје! Ето, ту вечну радост треба сваки од нас да има, сваки да је носи у срцу свом, и кад на њега наиђу искушења, невоље, и муке, и тмине, и помрчине, и ноћи овога света, безбројне, кад нападају на њега кроз рђаве људе, или кроз страшна збивања у овоме свету – он нека ту буктињу небеске радости држи високо у савести својој, души својој, нека се не плаши ни греха, ни ђавола, ни смрти, никакве смрти, никаквог ђавола, никаквог греха, него нека смело иде и гази свако искушење, сваку змију, сваку шкорпију.

Знак је чистоте: радовати се с радоснима и плакати с плачнима, боловати с болнима и туговати с грешнима, радовати се с покајницима и саучествовати у страдањима страдалника, никога не изобличавати и у чистоти ума свог гледати у свима људе свете и добре.⁶⁷²

У самој ствари, савршена чистота је својствена безгрешности, тј. савршеној светости, какву је имао једино Господ Исус, као Једини Безгрешни.

Нема сумње, као што је грех извор сваке нечистоте, тако је и светост извор чистоте. Стога безгрешни Спаситељ учи о чистоти као сили која спасава. Што светији човек, то и чистији; најсветији су и најчистији, јер света расположења потискују грехе из душе, док их сасвим не потисну, и тако очисте душу од сваке нечистоте.

Само чиста душа – а чиста је она душа која је испуњена богочовечанском светошћу – има очишћено око боголике суштине своје, и њиме види Бога у његовим божанским савршенствима.⁶⁷³

Када се човек изнутра очисти, онда је у правом сми-
слу чист. А ту чистоту има само свети човек. Значи: човек
се очишћује светошћу, а кроз човека и твар.⁶⁷⁴

Нема права другога да учи чистоти онај који није све-
тошћу очистио себе од греха. Еванђелски је метод: најпре
очистити себе, па онда другога учити чистоти.⁶⁷⁵

20. БРАТОЉУБЉЕ

Две ватре: христољубље и братољубље. Две ватре, а је-
дан пожар. И то неугасив. "Са Христом бити", – о, ко ту ра-
дост може изразити! И: за Христа међу људима радити, – о,
ко ту корист може описати.⁶⁷⁶

Христољубље и човекољубље – две ватре, на којима
хришћанин радосно гори, а не сагорева. Гори као несагори-
ва купина, али као и она – не сагорева. Не сагорева, јер гори
меким и благим божанским огњем, који неугасиво светли,
загрева, просвећује и освећује.⁶⁷⁷

Христољубље је све и сва за људско биће у свима свето-
вима: Јер: у христољубљу је човекољубље, и твариљубље, и
богољубље, и истинољубље, и доброљубље, и правдољубље.
Да, у христољубљу је свељубље, све – сем греха и зла; све –
сем смрти и ђавола.

Са христољубљем се може вечито живети, и то бла-
жено живети у свима световима, осим царства греха и зла,
смрти и ђавола, – пакла.⁶⁷⁸

То је непогрешиви закон Божји: после Бога – човек; по-
сле љубави Божје, љубави Христове – љубав према човеку;
после богољубља – човекољубље.⁶⁷⁹

Шта је човекољубље? Спасити Божји лик од онога што
је небожје, противбожје, а то је: порок, грех, смрт и ђаво...
То је непогрешиви закон Божји: после Бога – човек; после
љубави Божје, љубави Христове – љубав према човеку; по-
сле богољубља – човекољубље.⁶⁸⁰

Ми служимо ближњем свом само онда када му пома-
жемо да он развије у себи оно што је божанско и добро. Служ-
иш брату свом и сестри својој кад их учиш правој вери,
правој љубави еванђелској кроз доброту, сваким добрим де-
лом. То је служење браћи.⁶⁸¹

Наук Еванђеља Христовог: нема љубави према чове-
ку без љубави према Богу. Само љубав према Богу даје силе
да волимо и човека, да га волимо и у греху његовом.⁶⁸²

Узвишени циљ човековог бића, по Ави Јустину је да сваки од нас победи грех и смрт, да постане син Божји, наследник Царства Небеског, брат Христу.⁶⁸³

Шта је циљ светог бића човековог? – Шта? Непрекидно служити Богу свим бићем својим, служити Му свом душом, свим срцем, свим умом, свом снагом. И на тај начин ти овечнујеш себе, ти обесмрћујеш себе, ти освешћујеш себе, ти обожујеш себе, ти охерувимљујеш себе, ти охристовљујеш себе, ти утројичујеш себе. Ти постајеш вечни син Божји, постајеш брат Христу, постајеш сунаследник свих Небеских блага. Ти постајеш син Божји по благодати. (Гал.4,4-7)⁶⁸⁴

Свака љубав је лажна ако ближњег Твог не спасава од његовог греха, од његових кобних смрти... Ето то је права љубав, када ти љубећи брата твог, сестру твоју, мрзиш његов грех, а држиш се његовог добра.⁶⁸⁵

Нежна молитвена саосетљивост према палом брату, и карање с љубављу, и лечење с љубављу, ето еванђелског лека, еванђелске епитимије.⁶⁸⁶

То је хришћанин. Лечи и себе од страсти и браћу око себе. Никада хришћанин и није хришћанин ако мисли да је само за себе, ако не мисли да притекне у помоћ брату који је у греху. Хришћанин није хришћанин ако неће да притекне у помоћ брату који је у некој страсти. У огромној болници сви смо ми болесници, већи или мањи. Само су Светитељи савршено здрави људи у овоме свету; а ми, обични хришћани, ето ми, ми смо сви болесници.⁶⁸⁷

Зато Апостол љубави јасно и одлучно благовести: "Ми знамо да пређосмо из смрти у живот, јер љубимо браћу; јер ко не љуби брата остаје у смрти" (1Јн.3,14).⁶⁸⁸

Христољубљем – сатрти у себи самољубље; и онда сав кренути свом душом, свим срцем, свим умом, свом снагом у братољубље. Да, увек двојединство свето: богољубље па човекољубље: увек прва и друга заповест двоједна заповест: једна у другој, са другом, кроз другу = то њихова вечност, то њихова богочовечност.⁶⁸⁹

Радост је бити човек. А то бива чим човек осети другог човека Христом. Јер га увек осети као сабрата, и то вечног сабрата... Ако би се Еванђеље Христово о човеку могло све-

сти на неколико речи, оне би могле гласити: Човек је радост човеку – Богочовеком.⁶⁹⁰

Изучавањем и испуњавањем речи Спасових човек се удостојава части веће од анђелске и арханђелске: постаје брат Христов, и сестра, и мати.⁶⁹¹

То значи: слушаи ли, читаи ли реч Божју – упола си брат Христов; изрчујеш ли је – потпун си брат Христов.⁶⁹²

Испуњен богочовечанском љубављу, Христов човек је увек свечовечански расположен: у сваком људском створу види свог бесмртног, божанског брата, и готов је да му служи свим својим бићем.⁶⁹³

Једина истинита светлост, осветљава до дна свакога човека, и у свакоме нам открива нашег бесмртног, нашег божанског брата и вечног сабрата.⁶⁹⁴

Ко жели да му Бог буде Отац, мора најпре постати брат Господу Христу вршењем еванђелских заповести Његових. И још ова светоотачка истина: Кома Црква није мајка, томе Бог не може бити Отац.⁶⁹⁵

У најувизишњем смислу човек је човеку брат, ако су хришћани.⁶⁹⁶

Христољубље се грана у братољубље, у истинољубље, у правдољубље, у добротољубље, у светољубље, у мирољубље, у чистољубље, у љубав за све што је божанско, у љубав за све што је бесмртно, у љубав за све што је вечно.⁶⁹⁷

Христољубље се неминовно увек пројављује као човекољубље, као братољубље. Јер ко љуби Христа Бога, не може не љубити брата свога. Јер Христос који је у њему, нагони га на љубав према браћи. Човекољубље је пројекција христољубља, видљивост христољубља. и још: остварење христољубља, и сведочанство и доказ. Христољубље прерађује, преображава у човекољубље сваки наш однос према људима, свако наше осећање, расположење, мисао, дело, цео наш живот. Тада се све мери Христом, и изводи из Христа, и своди на Христа, и проверава Христом.⁶⁹⁸

Зато, увек будите захвални један другоме. Ко зна колико се тајно моли за тебе тај брат твој поред тебе, или неки далеки брат, тамо у некој пустињи, где се са сузама служи света Литургија, и приноси света бескрвна жртва за све и

сва, и за тебе, и за мене, и за све нас! Сви смо ми вером наслоњени једни на друге, и љубављу и животом.⁶⁹⁹

Одлука је пала: победило је христољубиво човекољубље.⁷⁰⁰

Две најглавније заповести дате кроз Господа Христа. Прва заповест: богољубље; друга: човекољубље.⁷⁰¹

Шта да кажемо о љубави према Богу и према ближњему? О, како је то велика и тешка наука, тражи рад над собом, непрекидан рад и дању и ноћу.⁷⁰²

21. БОГОЉУБЉЕ

Шта је то богољубље? То значи: пренети срце своје к Богу, у Бога, сву душу своју пренети к Богу, сву мисао, сву снагу; вратити слику Божју Богу; вратити лик прволику, оно што је у теби Божје вратити Богу. Богољубље је: вратити себе, човека Богу. Реци: Господе, ето ја сам сав од Тебе, слика Твоја, – ево душе моје, ево свег бића мојега, то је Твоје. – Тако ова заповест јесте потпуно приношење себе Богу, посвећивање себе Богу.⁷⁰³

А вољу Божју твори само љубав к Богу. Стога је богољубље једини лек од грехољубља и злољубља, и тиме једини обесмртитељ и овечнитељ људскога бића.⁷⁰⁴

Богољубље је супротна сила грехољубљу.⁷⁰⁵

Љубав је увек богочежњива, богоцентрична; кроз све што је њено она води Богу. Ниједна сила није тако богочежњива као љубав; ниједна тако стваралачка, сјединилачка, животворна, боготворна, исцељујућа, обожујућа. Насупрот њој, грех је разједињујућа, злотворна, смртитворна, ђавотворна, ођавољујућа сила.⁷⁰⁶

А сврх свега тога обуците се у љубав, која је свеза савршенства. Љубав је главна одећа новог човека. Обући се у њу, то је обући се у свеврлину. Јер она све врлине везује, спаја, сједињује у једно тело. (Флп, 145–147) Бог љубави и влада у срцима људским богољубљем и човекољубљем.⁷⁰⁷

Љубав обесмрћује у човеку и (душу и) осећање: преображава их из смртних у бесмртне, из временских у вечне. Откуда? Зато што љубав и долази од Бога, Који је љубав, и одлази к Богу; доходи од Бога, и одводи Богу; љубав је боготворећа, обожујућа, обесмрћујућа сила, јер је сва од Бога... Љубав је у ствари васкрсење душе из смрти, из мртвих. Ко нема љубави, свим бићем налази се у безизлазној тамници смрти; нигде врата, нигде отвора, нигде прозора; сва му душа, и мисао, и осећање обзидани смрћу. Отуда: сврх свега неопходна делатна љубав. Без ње, нема васкрсења душе.⁷⁰⁸

Љубав – једино Божанство = врлина? Не, прво вера, и за веру се даје љубав. Вери: све могуће; па и љубав богочове-чанска.⁷⁰⁹

Дефиниција Бога: љубав је дефиниција Бога и стил Бо-га. А за човека могло би се рећи: Богочовек је дефиниција човека и стил човека.⁷¹⁰

Једино љубав мирише на бесмртност, јер мирише на Бога.⁷¹¹

На човеково христољубље Господ одговара својом бо-жанском свесљубављу. За искрено христољубље даје се савр-шено божанско човекољубље.⁷¹²

Богочовек у ствари љубављу борави у човеку; али и човек љубављу борави у Богу.⁷¹³

Љубављу се постиже не само тајна Бога и бесмртности душе него и сваког створења уопште.⁷¹⁴

Наук Еванђеља Христовог: нема љубави према чове-ку без љубави према Богу. Само љубав према Богу даје силе да волимо и човека, да га волимо и у греху његовом.⁷¹⁵

Без Бога и ван Бога љубав је немогућна. Исто тако, без љубави и ван љубави немогућно је познати Бога.⁷¹⁶

Само је христољубље суштина и извор праве љубави. Ако човек не љуби Господа Христа, он не може да воли ни-кога.⁷¹⁷

22. СВЕТОСТ (свети живот)

Светост тела и светост душе, то је еванђелски про-грам нашег живота.⁷¹⁸

Свет је који има вере (ζῆλος ἐστὶν ὁ τῆς πίστεως μετέχων) – беспрекоран је – који води живот без мане.⁷¹⁹

Од Светога долази освећење, као од светлости осветље-ње.⁷²⁰

Наш је позив – светост. Између светитеља и нас не по-стоји разлика у природи, већ у вољи и одлучности.⁷²¹

Свети по позиву, хришћани су дужни бити свети и по животу.⁷²²

А све што је божанско и свемоћно, природно је за Го-спода Христа и за Његове просвећене следбенике.⁷²³

Шта су Светитељи? Светитељи су испуњење ове две заповести: љубави према Богу и према човеку; ове две врли-не: христољубља и човекољубља. Сви су они имали те две врлине.⁷²⁴

Са Светим се живи у заједници једино помоћу свето-сти.⁷²⁵

Еванђелско је, православно је правило: што светији човек, то сматра себе грешнијим; што савршенији човек – сматра себе несавршенијим.⁷²⁶

Савршеноме је својствено – не сматрати себе саврше-ним.⁷²⁷

Шта су Житија Светих? Догмати преведени у живот. Шта су догмати? – Остварена Житија Светих.⁷²⁸

Овај живот, шта је овај живот? Бојиште, бојиште ве-ре, бојиште вере где се човек бори и мучи за Вечни Живот.⁷²⁹ Зато живот на земљи нама се даје као основна школа да се припремимо за Живот Вечни у ономе свету.⁷³⁰

Твој живот треба да буде – шта? Школа, школа како се научити Вечноме Животу.⁷³¹ За нас хришћане је овај живот на земљи школа у којој учимо како ћемо себи осигурати вас-крсење и живот вечни.⁷³²

У чему се састоји богочовечански живот? У живљењу Вечном Божанском Истином, Вечном Божанском Правдом, Вечном Божанском Љубављу, Вечном Божанском Добротом, Вечним Божанским Животом.⁷³³

Живећи васкрслим Господом, он христоосећањем обесмрћује своје самоосећање и христосазнањем обесмрћује своје самосазнање.⁷³⁴

Шта значи *само живиће достојно Еванђеља Христова*? То значи: сав живот свој живети по Еванђељу, водити и руководити Еванђељем; све мерити, све ценити, све проверавати Еванђељем; и мисли, и помисли, и осећања, и расположења, и намере и дела, и истину и правду, и дане и ноћи, и целокупно своје јавно и тајно живљење; и све тако до Страшнога суда.⁷³⁵

Достојно Еванђеља живи онај који се одрекао себе, и узео крст, и следује Христу.⁷³⁶ Живот човеков само као Бого-живот добија свој вечни смисао.⁷³⁷

Светим животом стиче се свето знање; чистоту тог светог знања помрачава гордост.⁷³⁸

Шта је живот у Христу и ради Христа? То је даноноћно живљење: "У труду и послу" на преображавању душе и савести и ума и воље од свега нечистог, греховног, смртног, ђавољег, у све што је свето, божанско, бесмртно, Божје. И то преображавање не само себе него и свију око себе.⁷³⁹

Шта је циљ нашега живота? Циљ нашег живота да стекнемо што више Духа Светога, еда бисмо могли побеђивати сваки грех, свако зло, сваког ђавола у овом свету.⁷⁴⁰

Сваки тренутак у животу ти је дат – ради чега? Да сакупиш што више вечнога злата својој души, да откупиш себе од греха, од смрти, од ђавола, да обогатиш себе богатствима Христовим, богатствима Духа Светога.⁷⁴¹

Живот људски без Богочовека Христа и његових вечних, божанских вредности, налазећи се под влашћу греха, цун је ништавне таштине и очајне пропадљивости и комарачке пролазности.⁷⁴²

На сва гоњења, на сва клеветања, на сва мучења одговарати благошћу – ето начина да се однесе победа над свима непријатељима Христа и Његовог Еванђеља.⁷⁴³

Питање: А шта је живот вечни? Одговор: Осећање у Богу – ἡ αἰσθησις ἐν Θεῷ – Јер је љубав од мудрости, а знање по Богу је цар свих жеља, и срцу, које прима то знање, излишна је свака сласт на земљи. Јер нема ништа слично сласти познања Бога. Према томе, сазнање је победа над смртношћу, везивање овога живота са бесмртним, сједињавање човека са Богом.⁷⁴⁴

Хришћанинов живот је непрекидни подвиг: подвиг охристовљења, подвиг обогочовечења. У чему је он? У томе: да Господ Христос постане у теби не само жива истина и жива правда и жива љубав, не само да Његове истине живе у теби и расту, и множе се; него да Он сав буде у теби пуноћом Своје Богочовечанске Личности, да лик Његов буде на свему твоме и у свему; да ти више не живиш, него да у теби живи Христос: да душом својом постанеш сав христолик; да се Христов лик огледа у свему твоме, и буде на свему твоме.

А Христово се обличје образује у нама, како? Помоћу светих тајни и светих врлина. Свака од њих мала Христов лик у нама, док га оне заједнички, све скупа живећи у нама, потпуно не измалају, те се у нама добије живо, вечно живо обличје Богочовека Христа.

Почиње се светом тајном Крштења: она најпре живописише лик Спасов у човеку хришћанину. После се тај лик одржава, и употпуњује, и усавршава кроз остале свете тајне и свете врлине: Причешће, Исповест, веру, љубав, молитву, пост, кротост, и друге редом, и то све тако, целог живота тако – "док Христово обличје не постане у вама", док се Христос не образује у вама.

Да, Христос се образује у вама место свега другог, и место тебе самог. Јер без лика Христовог у себи човек је чудовиште и страшилиште. Зато све старање скрените на то: да се Христос образује у вама.

Дате ли место греху и гресима, страсти и страстима, они ће постепено и неприметно образовати у вама, знате ли чији лик? – Ђаволов. Јер је сваки грех кичица којом ђаво у души твојој мала себе, док кроз многе грехе и страсти потпуно не измала себе у теби, и тако ликом својим замрачи и заклони лик Божји који ти је дат Богом при стварању.⁷⁴⁵

Ми носимо и објављујемо нови живот: живот са божанским вредностима и циљевима, али и са божанским средствима. Наш нови живот живи се на нови начин; еванђелски, богочовечански живот - на еванђелски, богочовечански начин.⁷⁴⁶

Обући се у новог човека није друго до обући се у Бого-човека Христа... На који се начин облачимо у новог човека - Господа Христа? Светом тајном Крштења... А како се утврђујемо и растемо у новом човеку? - Осталим светим тајнама и светим врлинама... Свака света тајна и свака света врлина постепено образују у нама обличје Христово, постепено нас охристоликују - "док Христово обличје не постаје" у нама (Гл. 4,19)⁷⁴⁷.

Исто тако, обуче ли себе у еванђелску љубав, кротост, трпљење, смерност, пост, доброту, свим тим душа облачи себе у блиставе и бесмртне и вечне хаљине небеске, некидљиве и неспоредљиве и нестариве, јер су од материје коју ни мољци ни црви не могу нагристи, ни лупежи украсти. Једино обучен у свој небески стан, човек се не осећа на земљи го, то јест не стиди се што је човек: савладао је своје страсти и грехе, и душу и тело потчинио еванђелским законима живота, те зна куда иде, ради чега живи, и због чега се подвизава.⁷⁴⁸

А нови човек је христолики човек, који по целом животу свом подсећа на Христа, личи на Христа... Хришћани тако постају "деца светлости", најпре светим Крштењем, па онда свим осталим светим тајнама и светим врлинама. Зато су и дужни да живе "као деца светлости".⁷⁴⁹

Јер божанске врлине нису друго до светљење божанске светлости. Свака врлина неминовно светли. А када се све божанске врлине потпуно зацаре у човеку, онда он сав светли, зрачи божанском светлошћу.

Пример: Светитељи. Живећи свето, они светле. Јер светост је светлошћу светост. Отуда увек нимбуси око глава Светитеља. Свака је божанска врлина пуна свете и светле силе, те свака осветљује и осветљује човека. Светост и светлост врлина је сва од Бога Духа Светог. Зато се оне и називају, и јесу "род Духа", плод Духа.⁷⁵⁰

Светлошћу својих еванђелских врлина хришћани увек разгоне из себе и око себе таму греха, смрти и свакога зла. За њих ни тама смрти није опасна, јер у њу уносе неугасиву светлост васкрслог Господа, коју ни сва тама смрти, ни сва тама греха, ни сва тама пакла обузети не може.⁷⁵¹

Све су свете врлине као огањ: горе у души, загревају, обасјавају је, просветљују је, просвећују је. Жижак душе не престано гори, ако му се стално долива уље светих врлина еванђелских и светих тајни. Без тог уља - жижак се гаси, као у лудих девојака и душа луди у таму греха и непокајања.⁷⁵²

Јер свака света врлина еванђелска живи једино ако је свим бићем повезана са свима осталим светим врлинама. Све оне сачињавају једно духовно тело, које се не може раздвајати, парчати, а да му се не нашкоди, и да га најзад не умртвимо. Свака од њих заиста је еванђелска и животворна и спасоносна, ако жели да се продужи кроз све друге, и да живи кроз њих и да расте и да се множи. Свака је од њих и делотворна и спасоносна, само ако живи у свима осталима и са свима осталима. Без осталих, свака се од њих сасуши, увене, спаруши, као лоза која није на чокоту.⁷⁵³

Човек никада не треба своје добровољне врлине сматрати својима, већ Божјима. "Јер Бог је што чини у вама да хоћете и чините оно што Му је угодно (Флб.2,13). "У ствари, свете тајне и свете врлине, то су различне силе Божје, али је један Бог који чини све у свему. Кроз свете врлине ваше, то је Бог који вас води невидљивом благодаћу Својом, "чинећи у вама што је угодно пред њим" (Јевр.13,21).⁷⁵⁴

Свака од светих врлина је спроводник "истините светлости" уз Христа у душу човекову. Што више врлина, то више спроводника. Еванђелска љубав према људима испуњује човека "истинитом светлошћу" и помоћу ње он осветљује бића људска, и открива у њима боголику браћу своју. Он види осветљене све путеве који душу људску везују са Богом, воде Богу. Он онда јасно зна божански циљ и смисао свога бића, и остварује их помоћу свог еванђелског живљења. Он зна куда људско биће иде: кроз овај свет путем еванђелских врлина - у онај божански свет из овог живота у онај божански живот надсмртни и вечни. Не верује ли човек у Го-

спода Христа у ту једину "истиниту светлост" он не зна куда иде, не зна прави циљ и смисао свога живота на земљи, ни-ти види нити зна прави животни циљ и смисао осталих људи. Јер нема у себи "истините светлости" која једино осветљава сва људска бића до дна, до његовог божанског циља. На пример: мржња је тама; мрзи ли човек некога, он га у ствари мрзи јер га не види као божанско створење, не распознаје као боголико биће; није нацпао пут у његову душу, јер нема "истините светлости" у себи која би му осветила биће брата кога мрзи, и показала са његове вечне бесмртне стране. У тој тами, у том незнању о човеку живе сви који своде човека на смртно биће, или на тело, или на животињског потомка, или на животињу.

Начин Господовог живота међу нама и откривења његове славе показују нам да се нама Бог не открива на неки апстрактан начин, него да је Он у нама присутан и делатан богочовечанска стварност. Отуда Православље не зна за мистицизам. Оно зна за богочовечански реализам: богочовечанско доживљавање, преживљавање, живљење, живот.¹⁵³ За овакав живот Господ даје човеку сва блага: "бесконачни живот, вечну нетрулежност, бесмртно блаженство, бескрајно царство, непрестано весеље, истиниту светлост, духовну и слатку храну, неприступну славу, непрекидно радовање и свако добро."¹⁵⁴

Стога, ако ревниосним животом спереш нечистоту, која се насладала у твом срцу, опет ће засијати у теби боголика лепота. И ти ћеш постати син Божји. Али, како се постаје син Божји? – Рађајући се од Бога. Само је Христос – Син Божји по природи, а људи постају синови Божји по благодати. И то постају рађајући се од Бога кроз свете врлине. Испуњавањем светих еванђелских врлина људи постају синови Божји по благодати.¹⁵⁵

Сустрет човека и Бога је сустрет човека са живим Богочовеком. Он је за нас "видљиви и опипљиви пут". Он је "уски пут" којим треба ићи. Он је "прави пут", "пут живота", "пут истине". Он се открио и даровао људима као живот и тај живот је за људе постао светлост "и светлост светли у тами и тама је не обузе" (Јн.1.5). Он живи међу нама и у на-

ма, видљив је за нас као Пут који је Црква, као његово богочовечанско Тело. За човека хришћанина пут откривања боголике суштине, иконе Божије дате као дар сваком човеку, пут је богочовечански јер по томе "путу" човек "путује" ка своме богоназначеном циљу – да постане бог по благодати, мали богочовек по благодати. Све врлине заједно значе победу смрти, што и јесте циљ подвизавања и живота човековог уопште.

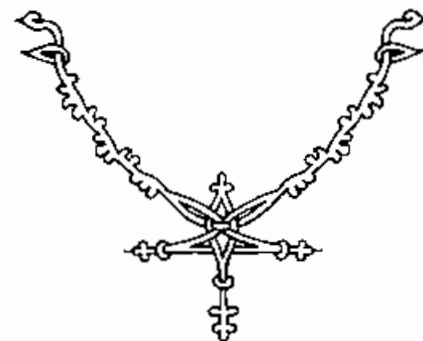
Свака света врлина у души православног Хришћанина јесте света тајна. Јер свака је од њих у органској генетичкој вези са светом тајном Крштења, а кроз њу и са васцелом Богочовечанском тајном Цркве. Тако: вера је света врлина, и самим тим света тајна, којом православни Хришћанин живи непрестано. А света вера силом светости своје рађа у његовој души и остале свете врлине: молитву, љубав, наду, пост, милостивост, смиреност, кротост... И свака од њих је опет света тајна. Све се оне једна другом хране, и живе и бесмртују и вечнују. И све што је од њих – свето је. Зато нема броја светим тајнама у Цркви Христовој, у тој свеобухватној небоземној светој светајни Богочовековој. У њој: и свако "Господе помилуј" јесте света тајна, и свака покајничка суза, и сваки молитвени уздах, и сваки ридајни вапај.⁷⁵⁸

Јер су слабости моје – лелек за свесилним Господом Христом, лелек немоћне природе моје човечанске. О, слабости! Све слабости природе људске, ходите к мени, уселите се у мене, испуните моје срце, моју душу, моју савест, моје тело, те нека лелек мој за Сладчајшим Господом Христом – Јединим Спаситељем од свих немоћи и слабости – одјекне широм свих светова! И ја не сумњам: Он, Свемилоствив и Свежалостив, доћи ће на ваш лелек, прихватиће и пригрлиће мене бедног, недостојног, иловачног црва земљиног, и испуниће ме божанским силама Својим, које ће моје немоћи претворити у свемоћи, моје несиле у свесиле, и по васцелом бићу моме разлити бесмртну радост еванђелског умилења, благодаћу Својом победивши у мени сваки грех, сваку страст, сваку смрт, и то победивши их вером мојом, љубављу мојом, молитвом мојом, смиреношћу мојом, о! – лелеком, лелеком мојим за Њим: најмилијим Чудом свих видљивих и невидљивих светова, и свих видљивих бића што се од Његових милих погледа роје по безбројним световима Божјим. О, Свесладчајши! Опрости даноноћни лелек мој за Тобом! Али, Ти си се, Свемилоствиви, зато и спустио у наш беспомоћни свет земаљски, да немоћи наше узмеш на себе и болести понесеш (Мт. 8,17=Ис.53,4). И ено, Ти сетан и тужан проходиш села и градове – "исцељујући сваку болест и сваку немоћ по људима" (Мт. 4, 23). О, ходи к мени, и исцели све

болести и све немоћи моје, испунивши ме божанским силама Својим ради смирене вере моје у Тебе, и ради безмерне љубави моје према Теби, и ради еванђелске смирености моје и кротости моје и молитве моје и поста мога и трпљења мога, који ничу и бујају у мени од свеблагот погледа Твог што се неописаним миљем разлива по бићу мом. Ево слабости мојих, јер то једино имам: сеј по њима божанске силе Своје, да израсту у мени Истином Твојом, и Правдом Твојом, и Љубављу Твојом, и Бесмртношћу Твојом, и вечношћу Твојом, и тако будем силнији од свих смрти, од свих грехова, од свих страсти, јер знам: "сеје се у слабости, а устаје у сили" (1. Кор.15,43). И још знам, Свемилоствиви Господе, Ти си сав жртва за нас и ради нас: и Ти као ни једно биће у безбројним световима једини знаш, савршено знаш сву немоћ људске природе наше; и не само знаш него и свемилоствиво саосети слабости моје, и божанском милошћу и љубављу Својом преобрази их у силе моје! (ср.Јевр.4,15-16)⁷⁵⁹

**ПРЕПОДОБНИ АВО ЈУСТИНЕ НОВИ,
МОЛИ БОГА ЗА НАС ГРЕШНЕ!**

КРАЈ И БОГУ СЛАВА!

I ПРОЛОГ

¹ Евмат, 390.

² Евмат, 407.

³ Евмат, 369.

⁴ 1кор, 35.

⁵ Евмат, 185.

II МЕТОДИКА ОВРЛИЊЕЊА

¹ ПБП, 137.

² Флп, 60.

³ Ефес, 117.

⁴ ПБП, 148.

⁵ Митрополит Амфилохије, Основи православног васпитања, Св. Симеон Мироточиви, Врњачка Бања, 1993, 196.

⁶ Митрополит Амфилохије, Основи православног васпитања, Св. Симеон Мироточиви, Врњачка Бања, 1993, 41.

⁷ Екумен, 67.

⁸ Б1, 405.

⁹ 1кор, 39.

¹⁰ Митрополит Амфилохије, Основи православног васпитања, Св. Симеон Мироточиви, Врњачка Бања, 1993, 201.

¹¹ Митрополит Амфилохије, Основи православног васпитања, Св. Симеон Мироточиви, Врњачка Бања, 1993, 201.

¹² 2кор, 327.

¹³ Митрополит Амфилохије, Основи право-

славног васпитања, Св. Симеон Мироточиви, Врњачка Бања, 1993, 198.

¹⁴ Митрополит Амфилохије, Основи православног васпитања, Св. Симеон Мироточиви, Врњачка Бања, 1993, 198.

¹⁵ У прапореклу свом, извор саборности је у Светој Тројици; она се еманира из Ње кроз сва нижа бића: од анђела до црва. Идеална саборност, савршено остварена, дата је у животу Божанске Тројице. (Зен.120) Ако би се Богочовеково еванђеље свело на једну истину, она би гласила: Света Тројица је све у свему. (Зен.121)

¹⁶ Митрополит Амфилохије, Основи православног васпитања, Св. Симеон Мироточиви, Врњачка Бања, 1993, 199.

¹⁷ Митрополит Амфилохије, Основи православног васпитања,

Св. Симеон Мироточиви, Врњачка Бања, 1993, 199.

¹⁸ 2кор, 284.

¹⁹ Ејов, 30.

²⁰ Ејов, 54.

²¹ Ејов, 31.

²² Ејов, 212.

²³ Ејов, 213.

²⁴ Митрополит Амфилохије, Основи православног васпитања, Св. Симеон Мироточиви, Врњачка Бања, 1993, 173.

²⁵ Митрополит Амфилохије, Основи православног васпитања, Св. Симеон Мироточиви, Врњачка Бања, 1993, 203.

²⁶ Ефес, 103.

²⁷ Б3, 221.

²⁸ Б3, 332.

²⁹ 2кор, 327.

³⁰ ПБП, 128.

³¹ ПБП, 136.

³² ПБП, 136.

³³ Јована Брашанац: Ид је о васпитању др Јустина Поповића (1899-1979), Свети кнез Лазар, часопис за духов-

ни препород, бр. 2 (22), Призрен 1998, 112.

³⁴ Б1, 62.

³⁵ Митрополит Амфилохије, Основи православног васпитања,

Св. Симеон Мироточиви, Врњачка Бања, 1993, 50.

³⁶ Ејов, 155.

³⁷ Б1, 301.

³⁸ Флп, 120.

³⁹ Ејов, 154.

⁴⁰ Б2, 136.

⁴¹ Б2, 225.

⁴² Ејов, 165.

⁴³ Ејов, 167.

III СВЕТОТАЈИНСКА МЕТОДИКА ОВРЛИЊЕЊА

¹ Житија светих, 14.

² Екумен, 51.

³ Екумен, 55.

⁴ Б3, 258.

⁵ Дост, 18.

⁶ Флп, 68.

⁷ Ефес, 159,160.

⁸ Ефес, 162.

⁹ 1кор, 201.

¹⁰ У древна времена постојала је установа катихумената, односно период припремања оглашених за свету тајну Крштења. Током ове припреме они су постепено увођени у тајне вере, а светом тајном Крштења просвећени, односно крштени, увођени су у дубље тајне вере преко целокупног начина живота у Цркви. Сама света Литургија присутнује на мистагошки начин" откривајући заједништво и предукус будућих вечних добара.

¹¹ Митрополит Амфилохије, Основи православног васпитања, Св. Симеон Мироточиви, Врњачка Бања,

1993, 203.

¹² Житија светих, јануар, 221.

¹³ Митрополит Амфилохије, Основи православног васпитања, Св. Симеон Мироточиви, Врњачка Бања, 1993, 250.

¹⁴ Б2, 249.

¹⁵ Галат, 53.

¹⁶ Евмат, 194.

¹⁷ Екумен, 55-58.

¹⁸ 1кор, 166.

¹⁹ Б1, 358.

²⁰ Светлост Христова просвећује све, Бесједа Митрополита Амфилохија из Бара, 1999.

²¹ 1кор, 156.

²² 1кор, 6.

²³ Ефес, 126.

²⁴ Ефес, 158.

²⁵ Евмат, 61.

²⁶ ПБП, 185.

²⁷ 2Сол, 233.

²⁸ 2Сол, 242.

²⁹ 2Сол, 243.

³⁰ Екумен, 55-58.

³¹ Ефес, 81.

³² Ејов, 50.

³³ Б2,90.

³⁴ Митрополит Амфилохије, Основи право-

славног васпитања, Св. Симеон Мироточиви, Врњачка Бања, 1993, 147.

³⁵ Б2,176.

³⁶ Флп, 138.

³⁷ Б2,41.

³⁸ Св. Симеон Нови Богослов, у: Митрополит Амфилохије, Основи православног васпитања, Св. Симеон Мироточиви, Врњачка Бања, 1993, 150.

³⁹ Бг, 149.

⁴⁰ Екумен, 55-58.

⁴¹ Свети Јован Златоусти: Они који се причешћују тела и крви Господа Христа - памтите, ми се причешћујемо тела које се ни по чему не разликује од онога тела које се ди горе, коме се Анђели клањају; то тело ми управо окушамо. О колико нам је путева откривено ка спасењу. Господ нас је начинио Својим телом, дао нам је Своје тело. Јер као што је тело оно сједињено са Христом, тако се и ми сје-

дињујемо с Њим кроз овај хлеб. Јер Њему не беше доста што постаде човек, и што би бијен и распет за нас, него и уједињује Себе с нама; и то не само вером, него нас и стварно чини Својим телом. (Екумен 41)

⁴² Екумен, 39.

⁴³ Екумен, 40.
⁴⁴ Евмат, 152.
⁴⁵ БЗ, 193.
⁴⁶ Бг, 174.
⁴⁷ Екумен, 127.
⁴⁸ БЗ, 103.
⁴⁹ Евмат, 129.
⁵⁰ БЗ, 86.
⁵¹ 1кор, 140.
⁵² 1кор, 140.
⁵³ 1кор, 143.

⁵⁴ 1кор, 81.
⁵⁵ Зен, 129.
⁵⁶ Зен, 132.
⁵⁷ Зен, 153.
⁵⁸ Зен, 332.
⁵⁹ Зен, 332.
⁶⁰ Зен, 333.
⁶¹ БЗ, 21.
⁶² БЗ, 23, 24.

моћу светих тајни: Покајања, Исповести, Причешћа (Екумен, 60, 61)

⁶³ БЗ, 429.
⁶⁴ БЗ, 46.
⁶⁵ БЗ, 136.
⁶⁶ БЗ, 229.
⁶⁷ БЗ, 132.
⁶⁸ Дост, 273.
⁶⁹ Евмат, 47.
⁷⁰ Ејов, 50.
⁷¹ Евмат, 48.
⁷² Евмат, 101.
⁷³ Евмат, 159.
⁷⁴ Евмат, 162.
⁷⁵ ПЈБ, 19.
⁷⁶ Бг, 154.
⁷⁷ Евмат, 190.
⁷⁸ Бг, 229.
⁷⁹ ПБП, 58.
⁸⁰ Евмат, 186.
⁸¹ Флп, 9.
⁸² Кол, 141.
⁸³ Евмат, 302.
⁸⁴ Ефес, 113.
⁸⁵ БЗ, 71, 72.
⁸⁶ Ејов, 130.
⁸⁷ Евмат, 152.
⁸⁸ Евмат, 148.
⁸⁹ Ејов, 97.
⁹⁰ Евмат, 234.
⁹¹ Евмат, 242.
⁹² Ефес, 45.
⁹³ Светосав, 104.
⁹⁴ БЗ, 73.
⁹⁵ БЗ, 132.
⁹⁶ БЗ, 132.
⁹⁷ Са апостолом Павлом заједно да јауче и кука: Господе, ја сам најгрешнији, највећи грешник од свих. То је прво осе-

ћање хришћанско, то је почетак наше вере, то је почетак наше врлине, то је почетак нашег пењања ка Небу, то је темељ наше лествице. (БЗ, 134.)

⁹⁸ Ејов, 51.
⁹⁹ Ејов, 162.
¹⁰⁰ Евмат, 153.
¹⁰¹ Ејов, 82.
¹⁰² Ејов, 83.
¹⁰³ Ефес, 158.
¹⁰⁴ Ефес, 157.
¹⁰⁵ Ефес, 101.
¹⁰⁶ 1кор, 46.
¹⁰⁷ 1кор, 46.
¹⁰⁸ Дог2, 630.
¹⁰⁹ Дог2, 630.
¹¹⁰ БЗ, 126.
¹¹¹ БЗ, 21.
¹¹² Ефес, 41.
¹¹³ 1кор, 23.
¹¹⁴ Ефес, 28.
¹¹⁵ Ејов, 70.
¹¹⁶ Евмат, 384.
¹¹⁷ 1кор, 229.
¹¹⁸ Ејов, 71.
¹¹⁹ Ејов, 121.
¹²⁰ БЗ, 30.
¹²¹ 2кор, 329.
¹²² Ефес, 59.
¹²³ БЗ, 32.
¹²⁴ БЗ, 24.
¹²⁵ БЗ, 24.
¹²⁶ БЗ, 22.
¹²⁷ БЗ, 25.
¹²⁸ БЗ, 25.
¹²⁹ БЗ, 176, 177.
¹³⁰ БЗ, 25.
¹³¹ БЗ, 137.
¹³² БЗ, 33.
¹³³ Ефес, 27.

¹³⁴ БЗ, 279.
¹³⁵ БЗ, 276.
¹³⁶ ПБП, 52.
¹³⁷ Дост, 187.
¹³⁸ Евмат, 403.
¹³⁹ Евмат, 403.
¹⁴⁰ БЗ, 39.
¹⁴¹ БЗ, 273.
¹⁴² Евмат, 300.
¹⁴³ Евмат, 400.
¹⁴⁴ БЗ, 339.
¹⁴⁵ БЗ, 336.
¹⁴⁶ БЗ, 73.
¹⁴⁷ БЗ, 276.
¹⁴⁸ БЗ, 220.
¹⁴⁹ Урв, 24.
¹⁵⁰ Евмат, 405.
¹⁵¹ Урв, 17.
¹⁵² Флп, 32.
¹⁵³ ПБП, 158.
¹⁵⁴ ПБП, 158.
¹⁵⁵ 2кор, 318.
¹⁵⁶ БЗ, 321.
¹⁵⁷ БЗ, 48.
¹⁵⁸ Евмат, 69.
¹⁵⁹ Дост, 188.
¹⁶⁰ 1кор, 87.
¹⁶¹ 2кор, 383.
¹⁶² 2кор, 274.
¹⁶³ Евмат, 194.
¹⁶⁴ Ефес, 86.
¹⁶⁵ Ејов, 213.
¹⁶⁶ БЗ, 33.
¹⁶⁷ Артем, 109.
¹⁶⁸ БЗ, 137.
¹⁶⁹ Дог2, 630.
¹⁷⁰ Дост, 214.
¹⁷¹ Ејов, 151.
¹⁷² Ејов, 165.
¹⁷³ Ефес, 128.
¹⁷⁴ Дог2, 633.
¹⁷⁵ Дост, 214.
¹⁷⁶ Дог2, 632.
¹⁷⁷ Дог2, 633.

IV ЕВАНЂЕЛСКА ЛЕСТВИЦА ВРЛИНА

¹ Екумен, 61.
² Екумен, 59.
³ Екумен, 62.
⁴ Екумен, 62.
⁵ Ефес, 126.
⁶ Екумен, 62.
⁷ По светом Григорију Ниском: Бог је савршена врлина. А свети Максим Исповедник благовести: Суштина свих врлина јесте сам Господ наш Исус Христос. (Бг, 147)
⁸ Постоје вера по чуству, коју допуњује, учвршћује, доказује друга вера, вера по созерцању, вера по виђењу. (ПБП, 121)
⁹ Екумен, 59.
¹⁰ ПБП, 121.
¹¹ ПБП, 113.
¹² Митрополит Амфилохије, Држање заповести Христових – мерило богопознања. Светигора 78–79 –

80. Св. Арх. Михаило, Цетиње, 1998, 24.
¹³ ПБП, 149.
¹⁴ ПБП, 115.
¹⁵ ПБП, 115.
¹⁶ ПБП, 116.
¹⁷ ПБП, 117.
¹⁸ ПБП, 117.
¹⁹ ПБП, 119.
²⁰ ПБП, 168.
²¹ Евмат, 160.
²² Евмат, 160.
²³ Евмат, 162.
²⁴ Евмат, 162.
²⁵ Евмат, 164.
²⁶ ПБП, 158.
²⁷ Екумен, 60.
²⁸ Бг, 149.
²⁹ Екумен, 61.
³⁰ Заповести Господње у Еванђељу нису ништа друго до етичке догме. На пример: свако блаженство у Беседи на Гори јесте догма. Без првог блаженства нема спасења, јер без смирења – нема спасења. Ис-

то тако: без молитве, без поста, без љубави – нема спасења. Све су то еванђелске етичке догме, увек неопходне увек неизменљиве, увек обавезне за све. Свака света врлина и јесте догма; и то света догма хришћанског живота. А пре свега – вера, која кроз љубав дела. Све врлине – све заповести израстају, извиру, исцелтавају из вере. Богочовечанска је истина: све етичке догме неопходне су за спасење, за обожење, за обогочовечење. Оне и јесу благодатне, животворне Божанске силе, којима се човек спасава обожујући се помоћу њих. Оне јачају и постају свемоћне по-

- ¹¹⁶ ПБП, 68.
¹¹⁷ 1кор, 254.
¹⁴⁸ Б2, 244.
¹⁴⁹ Дост, 215.
¹⁵⁰ Ејов, 86.
¹⁵¹ Ефес, 71.
¹⁵² ПЈБ, 48.
¹⁵³ Дост, 217.
¹⁵⁴ 1кор, 255.
¹⁵⁵ 1кор, 190.
¹⁵⁶ 1кор, 190.
¹⁵⁷ 1кор, 190.
¹⁵⁸ Дост, 221.
¹⁵⁹ Дост, 221.
¹⁶⁰ Дост, 222.
¹⁶¹ Бг, 113.
¹⁶² Дост, 228.
¹⁶³ Ефес, 7.
¹⁶⁴ Дост, 253.
¹⁶⁵ Дост, 226.
¹⁶⁶ Ејов, 165.
¹⁶⁷ ПЈБ, 18.
¹⁶⁸ 1кор, 187.
¹⁶⁹ 1кор, 254.
¹⁷⁰ ПБП, 179.
¹⁷¹ ПБП, 64.
¹⁷² Дост, 254.
¹⁷³ ПБП, 67.
¹⁷⁴ Дост, 222.
¹⁷⁵ ПБП, 179.
¹⁷⁶ На све еванђелске вр-
лине потстиче (чове-
ка), и води кроз њих
ненаситна љубав к
Богу. Та "љубав из-
грађује" свако њего-
во знање, усавршу-
је свако његово осе-
ћање.
¹⁷⁷ 1кор, 192.
¹⁷⁸ 1кор, 96.
¹⁷⁹ 1кор, 94.
¹⁸⁰ 1кор, 94.
¹⁸¹ 1кор, 94.
¹⁸² 1кор, 95.
- ¹⁸³ 1кор, 173.
¹⁸⁴ 1кор, 173.
¹⁸⁵ 1кор, 175.
¹⁸⁶ Ефес, 62.
¹⁸⁷ Ефес, 62.
¹⁸⁸ 1кор, 192.
¹⁸⁹ 1кор, 95.
¹⁹⁰ Дост, 176.
¹⁹¹ Дост, 225.
¹⁹² Дост, 224.
¹⁹³ 1кор, 254.
¹⁹⁴ Флп, 16.
¹⁹⁵ 1кор, 248.
¹⁹⁶ Дост, 255.
¹⁹⁷ Евмат, 232.
¹⁹⁸ Дог2, 633.
¹⁹⁹ Кол, 96.
²⁰⁰ ПБП, 58.
²⁰¹ 2кор, 296.
²⁰² Ефес, 27.
²⁰³ 2кор, 395.
²⁰⁴ Ејов, 220.
²⁰⁵ Знамо поуздано да
је ава Јустин при
сваком свом раду,
у току сваког часа,
одвајао по пет до де-
сет минута за моли-
тву, и то није сма-
трао "прекидом" ра-
да и посла. За ње-
га је молитва била
стални и главни по-
сao у животу и за-
то у молитви и мо-
литвености и треба
гражити последњи
извор његовог надах-
нућа за богонадахну-
та му тумачења тај-
ни и истина Светога
Писма. (2кор, 486)
²⁰⁶ Дог2, 633.
²⁰⁷ ПБП, 113.
²⁰⁸ ПБП, 59.
- ²⁰⁹ Бг, 172.
²¹⁰ ПБП, 60.
²¹¹ Б3, 133.
²¹² Ефес, 176.
²¹³ Евмат, 6.
²¹⁴ 1кор, 38.
²¹⁵ Евмат, 228.
²¹⁶ Евмат, 238.
²¹⁷ ПБП, 60.
²¹⁸ Бг, 121.
²¹⁹ Флп, 148.
²²⁰ Б1, 287.
²²¹ Б3, 22.
²²² Бг, 222.
²²³ Бг, 121.
²²⁴ Бг, 170.
²²⁵ Б1, 276.
²²⁶ Бг, 134.
²²⁷ Бг, 134.
²²⁸ Б3, 133.
²²⁹ Урв, 172.
²³⁰ Урв, 279.
²³¹ Дост, 262.
²³² ПБП, 60.
²³³ Урв, 280.
²³⁴ Урв, 280.
²³⁵ Ефес, 137.
²³⁶ Б1, 365.
²³⁷ Кол, 153.
²³⁸ ПБП, 60.
²³⁹ Дог2, 612.
²⁴⁰ 1кор, 233.
²⁴¹ Б2, 285.
²⁴² Б1, 115.
²⁴³ Б2, 122.
²⁴⁴ Б2, 126.
²⁴⁵ Б2, 283.
²⁴⁶ Евмат, 435.
²⁴⁷ Евмат, 438.
²⁴⁸ ПЈБ, 40.
²⁴⁹ 1сол, 148.
²⁵⁰ 1сол, 182.
²⁵¹ ПЈБ, 61.
²⁵² 1кор, 199.
²⁵³ ПБП, 62.
- ²⁵⁴ ПБП, 131.
²⁵⁵ ПБП, 155.
²⁵⁶ Ефес, 26.
²⁵⁷ Флп, 62.
²⁵⁸ Флп, 80.
²⁵⁹ Урв, 235.
²⁶⁰ Бг, 154.
²⁶¹ Бг, 288.
²⁶² Б3, 22.
²⁶³ Б2, 284.
²⁶⁴ Дог2, 636.
²⁶⁵ Б3, 72.
²⁶⁶ Б2, 128.
²⁶⁷ Б3, 73.
²⁶⁸ Б3, 139.
²⁶⁹ Б3, 74.
²⁷⁰ Евмат, 239.
²⁷¹ Евмат, 239.
²⁷² Евмат, 240.
²⁷³ 1кор, 100.
²⁷⁴ Флп, 73.
²⁷⁵ Евмат, 49.
²⁷⁶ Б1, 222.
²⁷⁷ ПБП, 36.
²⁷⁸ Д1, 264.
²⁷⁹ 1кор, 32.
²⁸⁰ Флп, 72, 73.
²⁸¹ Б3, 133.
²⁸² То је пут Светога Са-
ве, то је његова педа-
гогика, то је васпи-
тање које је он оста-
вио Српскомe роду -
светосавско васпита-
ње, светосавско шко-
ловање (Б1, 146)
²⁸³ Дог2, 636.
²⁸⁴ Дог2, 636.
²⁸⁵ Дог2, 636.
²⁸⁶ Евмат, 114.
²⁸⁷ Евмат, 111.
²⁸⁸ Евмат, 107.
²⁸⁹ 1кор, 181.
²⁹⁰ Евмат, 109.
²⁹¹ Флп, 42.
- ²⁹² Ефес, 55.
²⁹³ Флп, 40.
²⁹⁴ Ејов, 138.
²⁹⁵ Евмат, 109.
²⁹⁶ Дост, 209.
²⁹⁷ Екумен, 96.
²⁹⁸ 1кор, 144.
²⁹⁹ Флп, 144.
³⁰⁰ Дог2, 637.
³⁰¹ Дог2, 638.
³⁰² Дог2, 638.
³⁰³ Дог2, 638.
³⁰⁴ Дог2, 638.
³⁰⁵ Дог2, 638.
³⁰⁶ Дог2, 638.
³⁰⁷ Дог2, 637.
³⁰⁸ Дог2, 642.
³⁰⁹ Дог2, 642.
³¹⁰ Б3, 63.
³¹¹ 2кор, 384.
³¹² 2кор, 384.
³¹³ 2кор, 395.
³¹⁴ 2кор, 385.
³¹⁵ Евмат, 145.
³¹⁶ 2кор, 393.
³¹⁷ Дог2, 642.
³¹⁸ Б1, 40.
³¹⁹ 2кор, 385.
³²⁰ Зен, 162.
³²¹ 2кор, 386.
³²² 1сол, 165.
³²³ 2кор, 398.
³²⁴ Дог2, 642.
³²⁵ Дог2, 643.
³²⁶ Дог2, 643.
³²⁷ Дог2, 643.
³²⁸ Дог2, 640.
³²⁹ Евмат, 123.
³³⁰ Евмат, 123.
³³¹ Дог2, 639.
³³² Евмат, 215.
³³³ Евмат, 121.
³³⁴ Емат, 123.
³³⁵ Флп, 146.
³³⁶ Ефес, 144.
- ³³⁷ Евмат, 123.
³³⁸ Дог2, 640.
³³⁹ Ефес, 71.
³⁴⁰ Б2, 212.
³⁴¹ Ефес, 126.
³⁴² 2кор, 378.
³⁴³ Б1, 376.
³⁴⁴ Б2, 148.
³⁴⁵ ПЈБ, 62.
³⁴⁶ Евмат, 54.
³⁴⁷ Евмат, 46.
³⁴⁸ Евмат, 439.
³⁴⁹ Б2, 41.
³⁵⁰ Б1, 124.
³⁵¹ ПБП, 175.
³⁵² Евмат, 54.
³⁵³ Евмат, 59.
³⁵⁴ Евмат, 93.
³⁵⁵ Б3, 85.
³⁵⁶ Б2, 11.
³⁵⁷ 2кор, 377.
³⁵⁸ ПЈБ, 13.
³⁵⁹ 1кор, 72.
³⁶⁰ 2кор, 378.
³⁶¹ 2кор, 378.
³⁶² Бг, 303.
³⁶³ Б3, 347.
³⁶⁴ 1сол, 164, 165.
³⁶⁵ 2кор, 277.
³⁶⁶ Екумен, 121.
³⁶⁷ Б2, 194.
³⁶⁸ 1сол, 151.
³⁶⁹ Екумен, 121.
³⁷⁰ Б2, 182.
³⁷¹ Евмат, 172.
³⁷² Б2, 13.
³⁷³ Б2, 14.
³⁷⁴ Дог2, 660.
³⁷⁵ Евмат, 173.
³⁷⁶ Евмат, 173.
³⁷⁷ Флп, 19.
³⁷⁸ Евмат, 169.
³⁷⁹ Евмат, 170.
³⁸⁰ 1кор, 71.
³⁸¹ Евмат, 170.